

Моральність та цінності в ісламській цивілізації

[Українська – Ukrainian – أوكرائي]

Автор:

д-р Рагиб ас-Сірджані

Переклад:

**EUROPEAN ISLAMIC RESEARCH CENTER
(EIRC)**

& Андрій Шистеров

Перевірка: Мухаммада аль-Гарбі

& Умм Алі Шистерова

الأخلاق والقيم في الحضارة الإسلامية

د. راغب السرجاني

ترجمة:

المركز الأوروبي للدراسات الإسلامية

& أندريا شيستروف

مراجعة: محمد الغربي & أم علي شيستروفا

ISLAM HOUSE

الإسلام من رب العالمين

ISLAMHOUSE.COM

THE LARGEST AND MOST AUTHENTIC
FREE REFERENCE TO INTRODUCE ISLAM
IN THE WORLD LANGUAGES

Важливість моральності і цінностей в ісламській цивілізації

Моральність і цінності втілюють в собі нематеріальну або ж духовну сторону ісламської цивілізації. Вони є сутністю і основою будь-якої цивілізації, і, в той самий час, в них завжди і всюди криється секрет збереження і розвитку цивілізацій. Якщо моральність зникне хоча б на один день, то це стане причиною зникнення духовної теплоти людини, яка є секретом життя і існування. В результаті чого милість полишить її серце, настане слабкість почуттів і особистості; людина перестане знати справжню мету свого існування, не кажучи вже про сутність своєї душі. Вона стане закованою в матеріальні кайдани, не знаючи, як з них виплутатися.

Стародавні цивілізації і моральність

Стародавні цивілізації не надавали великого значення питанням моральності і цінностей. Це підтверджують західні вчені і філософи. Англійський письменник Гуд сказав: «У сучасній цивілізації немає рівноваги між силою і моральністю, саме тому моральність істотно відстає від науки. Ми надали природничим наукам колосальної сили, але ми використовуємо їх із розумом дитини або дикуна. Занепад – це помилка людини в розумінні сутності своєї ролі у всесвіті, а також в запереченні нею цінностей, які охоплюють принципи добра, істини і краси»¹. Письменник Карлайл сказав: «У сучасному місті ми бачимо мало людей, які слідують моральним прикладам, хоча краса моральності стоїть вище науки і мистецтва, адже є основою цивілізації»².

¹ Анвар аль-Джунді: «Мукаддімат фі аль-Улюм ва аль-Мангідж» (4/770).

² Т. Карлайл: «Ця незвідана людина», с. 351.

Також потрібно відзначити, що ані моральній стороні, ані цінностям не було приділено такої уваги, як у цивілізації мусульман, яка в своїй основі побудована на моральності і цінностях. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) був відправлений саме для удосконалення найвищої моральності, після того, як вона була розколота на частини, розчленована і забута іншими народами і цивілізаціями.

Це не та моральність і цінності, які сьогодні є результатом розумового розвитку, що мав місце протягом століть, а та, яка є божественним одкровенням, зісланим від Всевишнього Аллаха, і узаконеною Посланцем ісламу Мухаммадом (мир йому і благословення Аллаха). Таким чином, п'ятнадцять століть тому джерелом цієї моральності і цінностей стало ісламське законодавство.

д-р Рагиб ас-Сірджані

www.islamhouse.com

Права людини в ісламській цивілізації

Вступ

Західний філософ *Ніцше* сказав: «Слабкі і невдахи повинні загинути: це перший принцип нашої любові до людства. І їм потрібно допомогти зробити це»³.

Але філософія ісламу і його законодавство жодного дня не суперечила моральності і цінностям. Вона є ствердженням сукупності прав, які охоплюють всіх людей, без поділу за расовими або мовними ознаками. Також філософія ісламу охоплює оточення людини, в якому вона живе. Також вона представлена в турботі ісламу про ці права за допомогою сили шаріату, гарантій їх втілення в життя і обов'язковості покарання того, хто ці права порушує.

Погляд ісламу на людину

Іслам дивиться на людину через прозору призму поваги і шани, спираючись на слова Всевишнього Аллаха:

Ми пошанували синів Адама дозволили їм пересуватися сушею та морем, наділили їх благами віддали їм велику перевагу перед багатьма іншими творіннями! (Аль-Ісра, 70) Подібний погляд ісламу надає людині особливі права і привілеї. Однією з найважливіших особливостей є універсальність цих прав - політична, економічна і розумова. Також ця універсальність прав характерна всім людям - мусульманам і немусульманам - без расових, статевих або мовних відмінностей. Цей привілей не можна скасувати або замінити, адже він нерозривно пов'язаний із вченням Господа світів.

³ Аль-Газалі: «Ракаіз аль-Іман бейна аль-Акль ва аль-Кальб», с. 812.

Це підтвердив Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) в своїй прощальній проповіді, яка вважається універсальною конвенцією з прав людини. Він сказав: «О люди, так само, як ви вважаєте священними цей місяць, цей день, це місто, так само є священними і недоторканими для вас кров ваша, ваше майно і честь. Пам'ятайте, що ви дійсно зустрінете вашого Господа»⁴.

Ця пророка проповідь затвердила ряд прав, найважливішими з яких є недоторканність життя, майна і честі.

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) також підняв положення людського життя загалом, зберігши для нього найважливіше право – право на життя. Коли його запитали про найтяжчі гріхи, то він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Надання Аллаху рівних у поклонінні... і вбивство душі не по праву»⁵. Слово «душа» згадано в загальній формі, щоб узагальнити будь-яку душу, вбиту не по праву.

Потім Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) пішов ще далі, коли наказав оберігати людську душу від самої себе, заборонивши самогубство. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Той, хто навмисно кинеється з гори і вб'є себе, буде весь час летіти вниз в полум'я Пекла, куди він буде поміщений навечно; той, хто навмисно вип'є отруту і вб'є себе, буде тримати в руці цю отруту і весь час пити її в полум'ї Пекла, куди він буде поміщений навечно; той, хто вб'є себе залізним знаряддям, буде тримати це залізо в руці, вражаючи їм себе в полум'ї Пекла, куди він буде поміщений навечно»⁶.

На додаток до цього, іслам заборонив будь-яку дію, яка може загрожувати праву на життя: залякування, приниження або удар. Передається від Гішама ібн Хакіма (хай буде

⁴ Аль-Бухарі (1654); Муслім (1679).

⁵ Аль-Бухарі (2510).

⁶ Аль-Бухарі (5442); Муслім (901).

вдоволений ним Аллах): «Я чув, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Воістину, Аллах буде мучити тих, хто мучив людей в цьому житті»⁷.

Рівність між людьми

Після того, як людину було пошановано і було заборонено її життя, честь та майно, Всевишній Аллах затвердив право рівності між усіма людьми – рівність між особистостями і групами, між статями і народами, між правителями і підлеглими без обмежень або винятків. У шариаті немає різниці між арабом і неарабом, між білим і чорним, між правителем і підлеглим. Перевага одних людей над іншими полягає тільки в богобоязливості. Пророк Мухаммад (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «О люди! Воістину, ваш Господь – єдиний, і, воістину, ваш батько – єдиний⁸: всі ви – від Адама, а Адам – із глини»⁹.

Давайте поглянемо на ставлення Пророка (мир йому і благословення Аллаха) до принципу рівності. Передається від Абу Умаи (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Якось Абу Зарр дорікнув Білялу через його матір», сказавши: «О, сину чорної!» Після цього Біляль прийшов до Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) і повідомив про те, що сталося. Після чого Пророк (мир йому і благословення Аллаха) розгнівався. Потому Абу Зарр нічого не підозрюючи прийшов до Пророка (мир йому і благословення Аллаха), а він від нього відвернувся. Абу Зарр (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «О Посланець Аллаха, тебе відвернуло від мене щось, що тобі повідомили», – на що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав:

⁷ Муслім (2613); Абу Дауд (3045); Ахмад (15366).

⁸ Тобто всі люди з точки зору свого походження, беруть свій початок від одного праотця – Адама (мир йому).

⁹ Ахмад (23536), достовірний хадіс; ат-Табарі (14444).

«Ти образив Біляля через його матір?», після цього він додав: «Клянуся Тим, Хто зіслав Книгу Мухаммаду, ні у кого немає наді мною переваги, крім як у богобоязливості: ви лише як зерна в жмені¹⁰»¹¹.

Справедливість в ісламі

Рівність нерозривно пов'язана з іншим правом – зі справедливістю. Одним із шедеврів, згаданих в цій темі, є слова Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), які він сказав Усамі ібн Зейду (хай буде вдоволений ним Аллах), коли він хотів заступитися за злодійку із племені Махзум. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Клянуся Тим, в Чийй Руці знаходиться моя душа, якби Фатима, дочка Мухаммада, вкрала, то я б відсік їй руку»¹².

Також Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) заборонив незаконно відбирати чуже майно, оберігаючи принцип справедливості. Він сказав: «Воістину, у володаря права є голос»¹³. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) заповів тому, кому було довірено правити і судити між людьми: «Якщо двоє людей попросили тебе розсудити між ними, то не приймай рішення доти, поки не вислухаєш їх обох. Тільки так ти зможеш зрозуміти, яке рішення слід прийняти»¹⁴.

¹⁰ «Зерна в жмені» – тобто всі ви близькі одне до одного. Ні у кого немає переваги над іншими, крім як у богобоязливості, адже зерна в жмені схожі одне на одні. Див.: Ібн Манзур: «Лісан аль-Араб», літери «Та Фа Фа», (9/221).

¹¹ Аль-Байгакі: «Шуаб аль-Іман», (5135).

¹² Аль-Бухарі (2183); Муслім (1601).

¹³ Аль-Бухарі (2183); Муслім (1601).

¹⁴ Абу Дауд (3582); ат-Тірмізі (1331); Ахмад (882); аль-Албані: достовірний хадіс (1300).

Право на достаток в ісламі

В ісламі щодо людини не застосовуються вигадані закони або конвенції, а застосовується право на достаток. Це означає, що кожна людина, яка знаходиться під захистом ісламської держави, має право на достатню кількість коштів для існування, щоб жити в достатку і забезпечити собі гідний рівень життя. Це право відрізняється від «мінімального прожиткового мінімуму», про який говорять вигадані закони, під яким мається на увазі мінімально допустимий рівень достатку для виживання людини¹⁵.

В ісламі право на достаток втілюється в життя роботою людини. Якщо ж людина не в змозі працювати, то обов'язкова милостиня (*закят*) допомагає їй в цьому. Якщо ж закята мало для підтримки життя нужденних, то ісламська держава виділяє кошти для забезпечення достатку. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про це так: «Хто покинув мирське життя, залишивши маленьких дітей в бідності, то на мені лежить обов'язок утримувати їх»¹⁶. Потім Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав, стверджуючи це право: «Не увірував в мене той, хто спить вночі знаючи, що його сусід голодний»¹⁷. Також він (мир йому і благословення Аллаха) сказав, хвалячи одне з племен арабів: «*Ашарійці*, залишаючись без годувальника після бойового походу, або ж коли їжі у їх сімей в Медіні буває мало, збирають все, що є у

¹⁵ Хадіджа ан-Набраві: «Мавсуа Хукук аль-Інсан фі аль-Іслям», (с. 505-509).

¹⁶ Аль-Бухарі (4503); Муслім (867).

¹⁷ Аль-Хакім (7307); ат-Табарі (750); Аль-Байгакі (3238); аль-Албані: достовірний хадіс (149).

них, на один одяг, а потім ділять це між собою однією посудиною порівну. Так ось, вони – від мене і я – від них!»¹⁸.

Права цивільних осіб і військовополонених

Коли мова заходить про права цивільних осіб і військовополонених під час війни, то це вказує на вершину величі. Адже саме в такий період переважає дух помсти, а не дух людяності та милосердя. Але ісламу притаманний дух людяності, до якого спонукає милість. Про це сказав Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «Не вбивайте дітей, жінок і людей похилого віку»¹⁹.

Це лише деякі принципи, які ввів іслам і зробив їх правами людини. Всі вони відображають людяність, яка є духом мусульманської цивілізації.

¹⁸ Аль-Бухарі (2354); Муслім (2500).

¹⁹ Муслім (1731); ат-Табарані (4313).

Права жінки в ісламській цивілізації

Вступ

Іслам оточив жінку турботою і увагою, тим самим піднявши її та надавши їй шану. Він надав жінці повагу і поставився до неї, як до дочки, дружини, сестри і тітки. В першу чергу іслам ухвалив те, що як жінка, так і чоловік, походять з однієї основи. Саме тому жінки і чоловіки, з точки зору своєї людської сутності, однакові. Всевишній Аллах говорить:

О люди! Бійтесь Господа вашого, Який створив вас із однієї душі та створив із неї другу до пари; а з них ще інших чоловіків та жінок і розселив їх. (Ан-Ніса, 1)

Також існує велика кількість інших аятів, які розповідають про те, як іслам вирішив проблему відмінності між чоловіком і жінкою.

Становище жінки в ісламі

Грунтуючись на цих принципах і на запереченні звичаїв часів невігластва древніх народів щодо жінки, іслам прийшов захистити прекрасну половину людства і дати їй ту ступінь, якої вона не мала раніше. Іслам ще чотирнадцять століть тому надав жінці – як матері, сестрі, дружині і дочці – права, які сучасна західна жінка тільки намагається отримати.

З самого початку іслам ствердив, що жінка подібна чоловікові в ступені та повазі. Той факт, що вона є жінкою, жодним чином не зменшує її гідності. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав з цього приводу, вказуючи на важливе правило: «Воістину, жінки є сестрами чоловіків»²⁰. Також достовірно відомо, що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) завжди наказував добре ставитися

²⁰ Ат-Тірмізі (113); Абу Дауд (236); Ахмад (26238); Аль-Албані: достовірний хадіс.

до жінок, кажучи своїм сподвижникам: «Я заповідаю вам добре ставитися до жінок»²¹.

Становище жінки в період невігластва

Якщо ми захочемо пояснити ті основи і принципи, з якими прийшов іслам для звеличення і поваги жінки, то, в першу чергу, маємо зрозуміти становище жінки як в стародавньому, так і в сучасному періодах невігластва²². Все це потрібно для того, аби зрозуміти справжню реальність, в якій жили жінки. І тоді нам стане зрозуміло становище жінки в ісламському вченні і в ісламській цивілізації.

Деякі стародавні араби жодним чином не зменшує як про це йшлося раніше жодним чином не зменшує заковували живцем своїх маленьких дочок, позбавляючи їх права на життя. Коли прийшов Священний Коран, то назвав цей вчинок злочином і заборонив його. Всевишній Аллах говорить:

Коли поховану живцем запитують, за який гріх вбили!
(Ат-Таквір, 8-9)

Більш того, Пророк (мир йому і благословення Аллаха) назвав цей вчинок одним із найтяжчих гріхів. Передається від Ібн Аббаса (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Я запитав Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «Що є найбільшим гріхом? «Він відповів: «Приписування рівних Аллаху, Який створив тебе». Сподвижники запитали: «А потім?» Пророк відповів: «Вбивство власної дитини через страх перед тим, що вона буде їсти разом із тобою, і ти залишишся голодним».

²¹ Аль-Бухарі (4890); Муслім (1468).

²² Раніше вже йшла мова про це в попередніх розділах.

Сподвижники запитали: «А потім?» Пророк відповів: «Перелюб із дружиною сусіда»²³.

Права жінки в ісламі

Іслам не зупиняється тільки на турботі про права дорослої жінки, але також дбає і про права маленьких дівчаток. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Кого спіткає щось через дочок, і він до них буде добре поставитись, тому вони стануть перешкодою від вогню»²⁴.

Потім Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) наказав навчати їх, сказавши: «Кожному чоловікові, у кого була дівчинка, і він навчив її, і зробив це добре; а також виховав її, і зробив це добре – буде дві нагороди»²⁵. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) виділяв один день для порад і навчання жінок, щоб вони корилися Всевишньому Аллаху²⁶.

Як тільки дівчина досягне повноліття, іслам надає їй право прийняти або відхилити пропозицію нареченого щодо одруження. Не можна примушувати її пов'язувати своє життя із тим чоловіком, якого вона не бажає. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про це так: «Жінка, яка була заміжня, має більше права на себе, ніж її опікун. А у тієї, яка не була заміжня, потрібно питати згоди, і її згода – це її мовчання»²⁷. Також він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не можна видавати заміж вдову без її відповіді, і не можна видавати заміж дівчину, не

²³ Аль-Бухарі (4131).

²⁴ Аль-Бухарі (5649); Муслім (2639).

²⁵ Аль-Бухарі (4795).

²⁶ Аль-Бухарі (101); Муслім (2633).

²⁷ Муслім (1421).

запитавши у неї згоди» У нього запитали: «О Посланець Аллаха, як дізнатися про її згоду?» Він відповів: «Це її мовчання»²⁸.

Потім, коли жінка стане дружиною, Милосердний Законодавець наказав добре до неї ставитися і жити із нею у добрі. Гарне життя з жінками є ознакою шляхетності чоловічої душі і гідності його сутності. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав, спонукаючи: «Воістину, якщо чоловік напоїть свою дружину водою, то отримає за це нагороду»²⁹. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав, застерігаючи: «О Аллах, вбережи мене від здійснення гріха щодо прав двох слабких людей: сиріт і жінок»³⁰.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) був втіленням цього. Він був дуже м'яким зі своєю сім'єю. Про це розповідає аль-Асвад ібн Язід ан-Нахаї, кажучи: «Я запитав у Аїші (нехай буде вдоволений нею Аллах): «Чим займався Пророк (мир йому і благословення Аллаха), перебуваючи зі своєю сім'єю?» Вона відповіла: «Він виконував для своєї сім'ї домашню роботу, а коли наставав час молитви, він йшов на молитву»³¹.

Якщо дружині ненависний її чоловік і вона не в силах з ним жити, то іслам надав їй право попросити у нього розлучення за допомогою *хульа*³². Передається від Ібн Аббаса (хай буде

²⁸ Аль-Бухарі (4843).

²⁹ Ахмад (17195); аль-Албані: хадіс добрий через наявність інших хадісів.

³⁰ Ібн Маджаг (3678); Ахмад (9664); аль-Хакім (112); аль-Албані: достовірний хадіс.

³¹ Аль-Бухарі (644); Ахмад (24772); ат-Тірмізі (2489).

³² *Хульа* – коли жінка просить у чоловіка розлучення в обмін на виплату чоловіку матеріальної компенсації або в обмін на повернення йому його шлюбного дарунку.

вдоволений ним Аллах), який сказав: «Дружина Сабіта ібн Кайса прийшла до Пророка (мир йому і благословення Аллаха) і сказала: «О Посланець Аллаха, я не засуджую ані релігійність Сабіта ібн Кайса, ані його вдачу, однак я не бажаю виявляти невдячність в ісламі». Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) запитав її: «Чи ти повернеш йому його сад?». Вона відповіла: «Так», тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Прийми його і розлучись із нею»³³.

На додаток до всього сказаного, іслам надав жінці право володіти майном, так само, як і чоловікові: вона може продавати і купувати, брати і давати в оренду, доручати і дарувати. Ніхто не може перешкодити цьому, поки вона є розумною і тверезо розпоряджається своїм майном. Доказом цього є слова Всевишнього Аллаха:

І коли побачите ви у них здоровий глузд, то поверніть їм їхнє майно. (Ан-Ніса, 6)

Умм Гані, дочка Абу Таліба, надала притулок одному із язичників, хоча її брат Алі (хай буде вдоволений ним Аллах) хотів убити його. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про цей випадок так: «Ми надали притулок тому, кому надала притулок ти, о Умм Гані»³⁴. Таким чином Пророк (мир йому і благословення Аллаха) дав їй право надати притулок і дах під час війни з немусульманами.

Так велично і гордо живе мусульманка під захистом вчення ісламу - в тіні піднесеної ісламської цивілізації.

Сайт «Розповідь про іслам»

³³ Аль-Бухарі (4973); Ахмад (16139).

³⁴ Аль-Бухарі (3000); Муслім (336).

Права слуг і робітників в ісламській цивілізації

Приклади прав слуг і робітників в ісламі

Іслам звеличив слуг і робітників, піклуючись і шануючи їх. Вперше за всю історію іслам підтвердив їх права, маючи на меті встановлення суспільної справедливості та гарантій їх гідного життя. І це після того, як в деяких стародавніх законодавчих системах під роботою розумілося рабство і підданство, а в інших – приниження і ганьба. Життєпис Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) є найкращим доказом того, як ісламська цивілізація дивиться на слуг і робітників: він (мир йому і благословення Аллаха) повністю надав їм їх права.

Пророк Мухаммад (мир йому і благословення Аллаха) закликав господарів слуг і робітників ставитися до їх підлеглих із людяністю і повагою; виявляти до них милосердя і добре ставлення; не покладати на них те, що їм не під силу. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Вони – ваші слуги, і, в той самий час, вони – ваші брати. Аллах дав їх вам під ваше заступництво. У кого є підлеглий брат, нехай його годує тим самим, що їсть сам. Нехай одягає в той самий одяг, який носить сам. Не доручайте їм задалегідь нездійсненні завдання. Якщо, все ж таки, виникла необхідність виконати важку роботу, то допоможіть їм!»³⁵ Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) ясно сказав: «Вони – ваші слуги, і, в той самий час, вони – ваші брати», щоб підняти їх із рівня слуг і робітників до ступеня братів. Такого ще ніколи не було в жодних цивілізаціях!

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) наказав господареві розплатитися зі слугою і робітником в

³⁵ Аль-Бухарі (30); Муслім (1661).

повній мірі, аби не утискати його і не затягувати із виплатою. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Віддайте наймиту його плату перш ніж висохне його піт»³⁶.

Іслам застерігає від несправедливості щодо робітників. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав в священному хадісі, розказуючи від Його Господа: «Всевишній Аллах сказав: «Я буду противником трьох в Судний день:... і людини, яка найняла на роботу людину, і не сплатила їй оплату за неї»³⁷ – аби кожен гнобитель працівника або слуги знав, що Аллах за ним спостерігає і буде його противником в Судний День.

Також роботодавець не повинен обтяжувати робітника такою роботою, яка може нашкодити його здоров'ю і зробити його інвалідом. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про це: «Те, що ти полегшив своєму слугі, буде для тебе нагородою на вагах твоїх справ»³⁸.

Однією із прав, яка вважається яскравою ознакою ісламського законодавства, є скромна поведінка із слугою. Спонукаючи до цього, Пророк (мир йому і благословення Аллаха) не гидував, щоб з ним їв його слуга; також він (мир йому і благословення Аллаха) їздив верхи на віслюку по ринках і, притримуючи вівцю, доїв її.³⁹

Життя Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) було втіленням його слів. Аїша (нехай буде вдоволений нею

³⁶ Ібн Маджга (2443); аль-Албані: достовірний хадіс.

³⁷ Аль-Бухарі (2114); Ібн Маджга (2442); Абу Я'ля (6436).

³⁸ Ібн Хіббан (4314); Абу Я'ля (1472); Хусейн Салім Асад сказав: передавачі цього хадіса заслуговують на довіру.

³⁹ Аль-Бухарі (568); Аль-Байгакі (8188); аль-Албані: хороший хадіс.

Аллах) сказала: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) ніколи нікого не бив своєю рукою: ані жінку, ані слугу»⁴⁰.

Одного разу Абу Масуд аль-Ансарі (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Одного разу, коли я бив слугу, почув голос ззаду. Це був Пророк (мир йому і благословення Аллаха). Він сказав: «Знай, о Абу Масуде, що Аллах більше здатний покарати тебе, ніж ти цього слугу». Я сказав: «Він вільний заради Лика Аллаха». Він сказав: «Якби ти не зробив цього, то тебе затримало б полум'я»⁴¹.

Тому удари, ляпаса або стусани є приниженням слуги, які заборонив Аллах і Його Посланець (мир йому і благословення Аллаха). Найгіршим покаранням для володаря черствого серця буде негайне звільнення скривдженого слуги (раба). Це і є велич ісламу і велич ісламської цивілізації.

Анас ібн Малік (хай буде вдоволений ним Аллах) – слуга Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) – істинно і правдиво засвідчив, сказавши: «Посланець Аллаха був одним із найбільш доброзичливих людей. Якось він відправив мене виконати одне завдання, а я сказав:

– Клянуся Аллахом, я не піду.

Але в душі я вже зібрався виконати завдання Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха). Я вийшов і по дорозі зустрів дітей, які грали на ринку. Тут я побачив позаду себе Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха). Я подивився на нього. Сміючись, він запитав мене:

– Унейс! Ти пішов за моїм дорученням?

⁴⁰ Муслім (2328); Абу Дауд (4786); Ібн Маджаг (1984).

⁴¹ Муслім (1659); Абу Дауд (5159); ат-Тірмізі (1948); Ахмад (22404) ат-Табарані (683); аль-Бухарі в «Аль-Адаб аль-Муфрад» (173); ат-Табарані (683).

Я відповів:

– Я йду, О Посланець Аллаха!

Клянуся Аллахом, я прислужував йому протягом дев'яти років. Щоб я не зробив, він жодного разу не сказав мені: «Навіщо ти це зробив?» І що б я не залишив, він жодного разу не сказав мені: «Чому ти це не зробив?»⁴².

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) настільки дбав про своїх слуг, що навіть допомагав їм у питаннях шлюбу. Передається від Рабіа ібн Каба аль-Аслямі (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Я служив Пророку (мир йому і благословення Аллаха). Він сказав мені: «Ти ще не одружений, о Рабіа?» Я відповів: «Мені не хотілося, щоб щось відволікало мене від служіння тобі, о Посланець Аллаха. До того ж у мене немає коштів, щоб виплатити дружині належну їй суму. І житла у мене немає, де б я міг жити з дружиною». Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) промовчав. Побачивши мене якось, він запитав: «Ти ще не одружений, о Рабіа?» Я відповів на це питання так само, як і в перший раз. Але незабаром я відчув в душі каяття і вимовив подумки: «Горе тобі, о Рабіа... Клянуся Аллахом, Пророк краще тебе знає, що для тебе є благом в мирському та вічному житті. Клянуся Аллахом, якщо Посланець Аллаха ще раз мені скаже, то я відповім на цей заклик». І тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) запитав: «Ти ще не одружений, о Рабіа?», – тоді я відповів: «Звичайно, о Посланець Аллаха, наказуй мені те, що забажаєш, або те, що тобі подобається». Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Рушай до такої-то родини...» – в районі, де мешкали ансари⁴³.

⁴² Муслім (2310); Абу Дауд (4773).

⁴³ Ахмад (16627); аль-Хакім (2718): «достовірний хадіс»; ат-Таялусі (1173).

Велич ісламської цивілізації щодо слуг і робітників виявляється повністю, коли ми бачимо милосердя Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) до немусульман. Як він (мир йому і благословення Аллаха) поставився до юдейського хлопчика, який працював у нього (мир йому і благословення Аллаха) слугою. Коли хлопчик сильно захворів, Пророк (мир йому і благословення Аллаха) відвідував його. А коли він опинився при смерті, то Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сів біля його голови і закликав його до ісламу. Хлопчик подивився на свого батька, питаючи, і батько сказав йому: «Послухай Абу аль-Касима». Тоді хлопчик прийняв іслам, потім його душа покинула тіло. Пророк (мир йому і благословення Аллаха), виходячи з його будинку, сказав: «Хвала Аллаху, який врятував його від вогню»⁴⁴.

І це лише деякі права слуг і робітників, які затвердив праведний іслам. Їх втілював у життя шляхетний Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) – як на словах, так і в справах – в той час, коли не було нічого крім несправедливості, примусу і рабства. Все це говорить про те, якої величі досягла цивілізація ісламу і мусульман.

Сайт «Розповідь про іслам»

⁴⁴ Аль-Бухарі (1290).

Права хворих і людей з обмеженими МОЖЛИВОСТЯМИ

Вступ

У іслама та ісламської цивілізації особливий підхід до хворих і людей із обмеженими можливостями. Цей підхід починається з полегшень для них в деяких релігійних питаннях. Як про це сказав Всевишній Аллах:

Не буде гріха ні сліпому, ні кульгавому, ні хворому. (Ан-Нур, 61; Аль-Фатх, 17).

А закінчується цей підхід на вселенні надії в їх душі і турботі про їх фізичні і духовні права.

Ставлення Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) до хворих

Коли Пророк (мир йому і благословення Аллаха) чув про хворого, то поспішав відвідати його, не дивлячись на свою зайнятість. Таке відвідування хворого не було ані обтяжливим, ані вимушеним. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) відчував свій обов'язок – відвідати хворого. А як інакше, адже він (мир йому і благословення Аллаха) зробив відвідини хворого одним із обов'язків. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «У мусульманина перед мусульманином – п'ять прав... і відвідувати хворого»⁴⁵.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) був вихователем і прикладом для наслідування, намагався полегшити хворому його долю і хворобу, висловивши йому – без надмірності – свою розраду, турботу і любов. Що, в свою чергу, радувало хворого і його близьких. Передається

⁴⁵ Аль-Бухарі (1183); Муслім (2161).

від Абд Аллаха ібн Умара (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Коли Сад ібн Убада сильно захворів, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) разом з Абд ар-Рахманом ібн Ауфом, Садом ібн Абу Ваккасом і Абд Аллахом ібн Масудом (хай буде задоволений ними Аллах) пішли провідати його. Увійшовши, вони побачили навколо нього родичів. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) запитав: «Він вже помер?» Вони відповіли: «Ще ні, о Посланець Аллаха». Тоді він заплакав, і люди, побачивши Пророка, теж заплакали. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Послухайте! Аллах не карає за те, що очі сльозяться, а серце сумує». Тоді він показав на язик і продовжив: «Аллах карає ось за це, або ж милує»⁴⁶.

Також Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) звертався до Аллаха з благанням за хворого і радував його доброю звісткою про нагороду після хвороби, яка спіткала його. Таким чином він (мир йому і благословення Аллаха) полегшував стан хворого і допомагав відчутти вдоволення існуючою ситуацією. Передається від Умм аль-Аля, що одного разу під час хвороби її провідав Пророк (мир йому і благословення Аллаха) і сказав: «Радуйся, о Умм аль-Аля! Воістину, хвороба очищає мусульманина від гріхів подібно до того, як вогонь очищає золото і срібло»⁴⁷.

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) дбав про те, щоб полегшити стан хворого і нічим його не ускладнити. Джабір ібн Абд Аллах (хай буде вдоволений ним Аллах) передає: «Ми вийшли у похід, і в одного нашого чоловіка потрапив камінь, який розбив йому голову. Потім у нього трапилася поліюція і він запитав своїх товаришів: «Чи знаєте ви про полегшення для мене, чи можу я зробити обтирання піском (*таямму*)?»», Вони сказали «Ми не знаємо жодного полегшення для тебе, адже ти в змозі омитися водою». Потім

⁴⁶ Аль-Бухарі (1241); Муслім (924).

⁴⁷ Абу Дауд (3092); аль-Албані: достовірний хадіс.

чоловік покупався і помер, а коли ми повернулися до Пророка (мир йому і благословення Аллаха) і йому повідомили про те, що трапилося, то він сказав: «Вони вбили його, хай покарає їх Аллах! Невже вони не могли запитати, якщо самі не знали!? Воістину, ліки від невігластва – це тільки питання. Йому було достатньо здійснити обтирання піском (*таяммум*), накласти на рану пов'язку, протерти її і омий решту тіла»⁴⁸.

Більш того, Пророк (мир йому і благословення Аллаха) намагався особисто вирішувати проблеми хворого. Одного разу до нього (мир йому і благословення Аллаха) прийшла жінка і сказала: «О Посланець Аллаха, воістину, у мене є одна потреба, яку тільки ти можеш допомогти мені вирішити» Він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «О матір такого-то, ходімо туди, куди побажаєш, щоб я допоміг тобі вирішити твою потребу», – а потім він пішов з нею, поки не допоміг їй вирішити її проблему»⁴⁹.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) надав хворим і людям з обмеженими можливостями право на лікування. Як зовнішнє, так і внутрішнє здоров'я тіла є однією з цілей ісламу. Тому, коли один араб запитав Пророка (мир йому і благословення Аллаха) про лікування, то він сказав: «Лікуйтеся, о раби Аллаха, адже, воістину, Всевишній Аллах від кожної хвороби створив ліки, крім старості»⁵⁰.

Мусульманці не заборонено лікувати мусульманина, тому що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) призначив Руфейду – жінку з племені Аслям – лікувати Сада ібн Муаза,

⁴⁸ Абу Дауд (336); Ібн Маджаг (572); Ахмад (3057); ад-Дарімі (752); ад-Даракутні (3); Аль-Байгакі (1016); аль-Албані: достовірний хадіс.

⁴⁹ Муслім (2326); Ахмад (14078); Ібн Хіббан (4527).

⁵⁰ Абу Дауд (3855); ат-Тірмізі (2038): достовірний хадіс; Ібн Маджаг (2436).

коли його було поранено стрілою в битві біля Рову. Вона (нехай буде вдоволеній нею Аллах) особисто лікувала поранених і допомагала важкохворим мусульманам⁵¹.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) на практиці м'яко ставився до Амра ібн Джамуха, який був людиною з обмеженими можливостями – він був дуже кульгавим. Одного разу він розповідав, що чотири його сина хотіли втримати його від бою в день Ухуду. Тоді він прийшов до Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) і сказав: «Мої сини хочуть утримати мене від цього походу разом із тобою. Клянуся Аллахом, я хочу крокувати зі своєю цією кульгавістю до Раю». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Але тебе Аллах простить, ти не зобов'язаний брати участь у священній війні!» А його синам він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Ви не повинні його утримувати, може, Аллах дасть йому смерть мученика». Після цього Амр вийшов на бій разом із Пророком (мир йому і благословення Аллаха) і загинув мучеником в день битви біля Ухуда. Потім Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про нього: «Клянуся Тим, в Чийй Долоні душа моя! Воістину, серед вас є той, хто якщо попросить у Аллаха, то Він дасть йому. З їх числа – Амр ібн аль-Джамух, воістину, я бачив його крокуючим по Раю із його кульгавістю»⁵².

Таким є становище хворих і людей з обмеженими можливостями під покровом ісламської цивілізації.

⁵¹ Аль-Бухарі (1129).

⁵² Ібн Хіббан (7024); Шуейб аль-Арнаут: передавачі хадіса хороші.

Права релігійних меншин в ісламській цивілізації

Вступ

В ісламському суспільстві шаріат надав немусульманським меншинам такі права, яких немає у інших релігійних меншостей в будь-яких інших законах та країнах. Тому що зв'язок між мусульманським суспільством і немусульманською меншістю будується на божественному правилі, яке полягає в словах Всевишнього Аллаха:

Аллах не забороняє вам бути дружніми та справедливими до тих, хто не бився з вами через віру та не виганяв вас із ваших домівок. Воістину, Аллах любить справедливих.
(Аль-Мумтахана, 8)

Цей аят встановив етичний і законодавчий принцип, на основі якого мусульмани повинні будувати свої взаємини з немусульманами: добре ставлення і справедливість щодо всіх, хто не має ворожнечі до ісламу. До появи ісламу людство не знало такого принципу. Воно століттями страждало через невігластво щодо цього принципу. І по сьогоднішній день в сучасних суспільствах людство намагається втілити його в життя, але це у нього практично не виходить: через слідування пристрастям, сліпій прихильності і расизму.

Право вільного віросповідання для релігійних меншин

Ісламське законодавство гарантує немусульманським меншинам ряд прав і привілеїв. Можливо, одним з найважливіших є право вільного віросповідання. Доказом цього є слова Всевишнього Аллаха:

Немає примусу до релігії (Аль-Бакара, 256)

Цей принцип втілюється в посланні Пророка (мир йому і благословення Аллаха) до Людей Писання з Ємену, в якому

він закликав їх до ісламу. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Хто прийме іслам – юдей або християнин – той буде з числа віруючих: для нього – те саме право, що й для них, і на ньому – той самий обов'язок, що і на них. Того ж, хто залишиться на своєму юдаїзмі або християнстві, не будуть за це переслідувати»⁵³.

Ісламське законодавство не пропонує немусульманам «насолоджуватися» свободою своїх віровчень, а просто забезпечує їм їх мирське життя, адже вони є людьми, у яких є право на життя і на існування. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про це так: «А хто вб'є *муагіда*⁵⁴, той не відчує запаху Раю».⁵⁵

Застереження від несправедливості щодо немусульман

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) застерігав від прояву несправедливості щодо іновірців або від нехтування їх правами.

«Той, хто буде утискати *муагіда* або покладе на нього понад його можливостей, або візьме щось проти його волі, то я буду свідчити проти нього в Судний день»⁵⁶.

Також одним з чудових прикладів поведінки Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) в цьому питанні є те, що сталося з ансарами і юдеями в Хейбарі: Абд Аллаха ібн Сагля було вбито і кинуте до криниці в місцевості, де машкають юдеї. Тоді один із сподвижників Пророка (мир йому і благословення Аллаха) прийшов до юдеїв і сказав:

⁵³ Абу Абейд: «аль-Амваль» (с. 82); Ібн Занджівейг: «аль-Амваль» (1/901); Ібн Хаджар: «ат-Талхис аль-Хабір»: мурсаль.

⁵⁴ *Муагід* - іновірець, який перебуває під захистом мусульман.

⁵⁵ Аль-Бухарі (2995); Абу Дауд (2760); ан-Насаї (4747).

⁵⁶ Абу Дауд (3052); Аль-Байгакі (18551); аль-Албані: достовірний хадіс.

«Клянуся Аллахом, це ви вбили його!» Вони ж стали говорити: «Клянемося Аллахом, що ми його не вбивали!» Після цього він пішов до своїх одноплемінників і про все розповів їм, а потім Мухаййіса разом зі своїм старшим братом Хуваййісом і братом убитого Абд ар-Рахманом ібн Саглем пішов до Пророка (мир йому і благословення Аллаха). Мухаййіса, який був в Хайбарі, почав говорити першим, але Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) двічі сказав йому: «Вияви повагу до старшого і дай спочатку сказати йому». Тоді заговорив Хуваййіса, а потім став говорити Мухаййіса. Вислухавши їх, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Або вони виплатять компенсацію за кров (дія) вашого убитого, або їм буде оголошена війна!» Потім Посланець (мир йому і благословення Аллаха) наказав написати про це юдеям, які написали йому у відповідь: «Клянемося Аллахом, що ми його не вбивали!» Тоді Посланець (мир йому і благословення Аллаха) сказав Хуваййісі, Мухаййісі і Абд ар-Рахману: «Чи можете ви присягнутися проти вбивці, щоб по праву стягнути з нього за кров вашого убитого?» Вони сказали: «Ні». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Тоді хай юдеї присягнутья вам в тому, що не вбивали його». На це вони сказали: «Вони не є мусульманами», і тоді Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) виплатив дію зі своїх коштів, пославши спадкоємцям вбитого сто верблюдиць, яких привели до них у двір⁵⁷.

В даному випадку Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) вчинив так, як не вчинив би ніхто інший – він взяв на себе виплату компенсації за вбивство людини, віддавши її зі скарбниці мусульман, щоб погасити гнів ансарів і не пригнобити юдеїв. Ісламська держава несла

⁵⁷ Аль-Бухарі (6502); Муслім (1669).

тягар відповідальності за те, що б помилково не покарати когось з юдеїв.

Захист майна немусульман

Ісламський закон зобов'язався захищати майно немусульман, заборонивши брати його не по праву: красти, відбирати або знищувати. А також інші види дій, які є утиском і несправедливістю. Це було застосовано на практиці під час Пророка (мир йому і благословення Аллаха). Він (мир йому і благословення Аллаха) уклав договір із мешканцями Наджрана, в якому говорилося: «Наджран і його околиці отримують заступництво Аллаха і опіку Мухаммада – Пророка і Посланця Аллаха: самі мешканці, їхня релігійна громада, їхні землі і худоба, відсутні з них та присутні»⁵⁸.

А найчудовішим із усього цього було право немусульманських меншин на забезпечення їм виплат з боку ісламської держави з державної скарбниці в разі їх недієздатності, старості або ж бідності. Доказом цього є слова Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «Кожен з вас є пастухом і кожен відповідає за свою паству». Адже немусульмани, як і мусульмани, є частиною пастви, і правитель несе за неї відповідальність перед Всевишнім Аллахом»⁵⁹.

Передає *Абу Убейд*⁶⁰ у своїй книзі «аль-Амваль», від *Саїда ібн Мусейіба*⁶¹, який сказав: «Воістину, Посланець Аллаха

⁵⁸ Аль-Байгакі: «Даліяль ан-Нубувва» (5/485); Абу Юсуф: «Аль-Харадж» (с. 28); Ібн Сад: «Ат-Табакат аль-Кубра» (1/882).

⁵⁹ Аль-Бухарі (2416); Муслім (1829).

⁶⁰ *Абу Убейд* - Абу Убейд аль-Касім ібн Салям аль-Гараві (157-224 р.х.).

⁶¹ *Саїд ібн Мусейіб* - Абу Мухаммад Саїд ібн Мусейіб ібн Хазм аль-Кураші (31-49 р.х.), пан табіінів.

(мир йому і благословення Аллаха) пожертвував милостиню одній юдейській родині та відправив її їм»⁶².

Про велич ісламу і людяність ісламської цивілізації розповідає випадок, який передається в книгах пророчої Сунни. Одного разу повз Посланця (мир йому і благословення Аллаха) проходила похоронна процесія і він (мир йому і благословення Аллаха) підвівся. Йому сказали: «Воістину, це – юдей», тоді він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Хіба це не жива душа?»⁶³

Такими є права немусульманських меншин в ісламі і в ісламській цивілізації. Правило звучить так: повага до кожної людської душі, поки вона не діє несправедливо або не виявляє ворожості.

⁶² Абу Убейд: «аль-Амваль» (с. 613).

⁶³ Муслім (961); Ахмад (23893).

Права тварин в ісламській цивілізації

Вступ

Іслам дивиться на тварин з точки зору реальності, звертаючи увагу на їх важливу роль і користь для життя людини. Найкраще на це вказують кілька сур Священного Корану, які названі на честь тварин. Наприклад, сура «Корова», «Худоба», «Бджоли» тощо.

Священний Коран говорить про повагу щодо живих істот, роз'яснює їх ступінь і вказує на їх важливість для людини. Всевишній Аллах говорить:

Він створив худобу, яка захищає нас від холоду та приносить іншу користь. Також ви маєте з неї їжу. Ви милуєтесь нею, коли приганяєте ввечері та виганяєте на пасовиська зранку. Вона переносить ваші ноші до країн, яких би ви дісталися тільки з важкими зусиллями. Воістину, Господь ваш — Жалісливий, Милосердний! (Ан-Нахль, 5-7)

Деякі права тварин в ісламському законодавстві

Одним з найважливіших прав, які затвердив іслам для тварин, є те, щоб їх не мучили. Передається від Джабіра (хай буде вдоволений ним Аллах), що одного разу Пророк (мир йому і благословення Аллаха) проходив повз віслюка, на морді якого було поставлено тавро, і він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Хай прокляне Аллах того, хто поставив це тавро!»⁶⁴. Також передається від Абд Аллаха ібн Умара (хай буде вдоволений ним Аллах), що: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) прокляв того, хто спотворює тварин»⁶⁵. Все це означає, що з точки зору ісламу

⁶⁴ Муслім (2117).

⁶⁵ Аль-Бухарі (5196); ан-Насаї (4442); ад-Дарімі (1972).

заподіяння страждань тваринам і відсутність милосердя до них вважається злочином.

Іслам надав тваринам право, щоб їх не мучили і не морили голодом. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Одну жінку було покарано через кішку, яку вона тримала під замком, поки та не померла. Ця жінка опинилася у вогні, адже, утримуючи цю кішку під замком, вона не годувала і не поїла її, і не дозволяла їй їсти живність, яка повзає по землі»⁶⁶.

Сагль ібн аль-Ханзалія (хай буде вдоволений ним Аллах) повідомив, що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) побачив верблюда, який переносив настільки величезний вантаж, що за ним не було видно ані спини верблюда, ані його живота. Тоді він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Бійтеся Аллаха у ставленні до в'ючних тварин. Вони повинні бути здоровими для верхової їзди та споживання їжі»⁶⁷.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) наказав використовувати тварин для того, для чого вони були створені. Він (мир йому і благословення Аллаха) назвав головну користь від тварин, сказавши: «Я застерігаю вас від того, щоб використовувати спини ваших верхових і в'ючних тварин як *мінбар*. Адже, справді, Аллах підкорив їх вам для того, щоб вони вас возили в країни, в які ви могли дістатися із величезними труднощами»⁶⁸.

Ісламське законодавство затвердило право тварин на те, щоб їх не використовували як мішень. Одного разу Ібн Умар (хай буде вдоволений ним Аллах) проходив повз двох хлопчиків-

⁶⁶ Аль-Бухарі (2236); Муслім (2242).

⁶⁷ Абу Дауд (2567); Аль-Байгакі (10115); аль-Албані: достовірний хадіс.

⁶⁸ Абу Дауд (2567); Аль-Байгакі (10115); аль-Албані: достовірний хадіс.

курейшитів, які прив'язали пташку і щось кидали в неї. Він (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав їм: «Воістину, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) прокляв того, хто зробив мішенню щось, у чому є душа»⁶⁹.

Одним з найважливіших прав тварин, з якими прийшов іслам, є обов'язковість виявлення милосердя і м'якості щодо них. Це право втілюється у словах Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «Якось одного чоловіка, який йшов своєю дорогою, стала мучити сильна спрага. Він знайшов криницю, спустився до води і напився, а коли вібрався, несподівано побачив перед собою собаку, яка висовувала свій язик і їла від спраги вологу землю. Побачивши це, чоловік сказав собі: «Цю собаку спрага мучить так само, як мучила вона і мене», – після чого він знову спустився до води, наповнив нею свій черевик, взяв його в зуби і не випускав його з рота, поки не вібрався. Піднявшись на поверхню землі, він напоїв собаку, і Аллах віддячив йому за це, простивши йому його гріхи». Люди запитали: «О Посланець Аллаха, хіба нам буде нагорода і за тварин?» Він сказав: «Нагорода буде за все живе»⁷⁰.

Передається від Абд Аллаха ібн Умара (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Ми були в дорозі разом із Посланцем Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), а коли він відійшов, ми побачили пташку, з якою були двоє маленьких пташенят. Коли ми взяли цих пташенят, їх мати підлетіла до нас і почала щебетати. Тоді прийшов Пророк (мир йому і благословення Аллаха) і сказав: «Хто розлучив її з пташенятами? Поверніть їй дитинчат»⁷¹.

Ісламське законодавство закликає піклуватися про права тварин, обираючи для них родючі пасовища. Якщо ж таких

⁶⁹ Аль-Бухарі (5196); Муслім (1958).

⁷⁰ Аль-Бухарі (5663); Муслім (2244).

⁷¹ Абу Дауд (5268); аль-Хакім (7599); аль-Албані: достовірний хадіс.

немає, то необхідно відправити їх в інше відповідне місце. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав про це так: «Воістину, Славний і Всевишній Аллах – м'який, любить м'якість і вдоволений нею. Він виддячує за неї так, як не віддячує за суворість. Якщо ж ви їдете верхи на цих різних в'ючних тваринах, то ставтеся до них гідно. Якщо ж земля безплідна, то знайдіть більш сприятливу землю»⁷².

Існує більш високий ступінь, ніж милосердя, який іслам зобов'язав виявляти щодо тварин – це ступінь благодіяння і поваги їх почуттів. Найбільшим проявом цього є те, що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) заборонив мучити тварин в момент їх заклання: чи то тілесні муки (погане ставлення до них перед закланням або використання неострого знаряддя для цього), або ж моральні муки (показувати їм знаряддя заклання) – таким чином для тварини відбувається, ніби, більше однієї смерті.

Передають, що Шаддад ібн Аус (хай буде вдоволений ним Аллах) розповідав, що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Воістину, Аллах наказав виявляти вміння у всіх справах. Якщо вбиваєте, то вбивайте належним чином, якщо ж зарізаєте, то зарізайте належним чином. І нехай кожен з вас заточить свій клинок і не завдає страждань жертві»⁷³.

Повідомляється, що Ібн Аббас (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Одного разу Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) проходив повз людину, яка поставила ногу на бік барана і заточувала свій клинок, а баран в цей час дивився на неї. Тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Хіба не можна було

⁷² Малік (1767); аль-Албані: достовірний хадіс.

⁷³ Муслім (1955); Абу Дауд (2815); ат-Тірмізі (1409).

загострити ніж до цього? Або ти хочеш, щоб він пережив багато смертей?!»⁷⁴.

Такими є права тварин в ісламі: вони оточені безпекою і спокоєм, безтурботністю і впевненістю, поки знаходяться в суспільстві, в якому сяє ісламська цивілізація.

⁷⁴ Аль-Хакім (7563).

Права навколишнього середовища в ісламській цивілізації

Вступ

Всевишній Аллах створив навколишнє середовище чистим, здоровим і корисним. Він підпорядкував його людині і наказав їй піклуватися про нього, а також закликав до необхідності роздумів над оточуючими її знаменнями Аллаха. Всевишній Аллах говорить:

Чи не дивилися вони на небо, що над ними, яким чином звели Ми його та прикрасили, і що немає в ньому тріщин? І землю розіслали Ми, встановивши стійкі гори на ній, і виростили на ній усілякі рослини прекрасні. (Каф 6-7)

Людина і навколишнє середовище

Існує зв'язок любові і милосердя між людиною-мусульманином і навколишнім середовищем: як живим, так і неживим. Мусульманин усвідомлює, що охорона навколишнього середовища принесе йому користь в мирському житті, адже він буде насолоджуватися ним. А у вічному житті він сповна отримає свою нагороду у Аллаха.

Підхід Пророка (мир йому і благословення Аллаха) підтвердив всеохоплюючий коранічний погляд на весь світ. Він побудований на існуванні основоположного взаємозв'язку між людиною і представниками природи, а точкою опори для цього є віра. Адже якщо хтось буде погано використовувати природу або виснажить її, то це відразу зашкодить йому.

Приклади турботи ісламського законодавства про навколишнє середовище

Ісламське законодавство прийшло із загальним правилом для всіх людей, які живуть на землі. Це правило говорить: «не шкодити навколишньому середовищу», адже Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не можна шкодити ані собі, ані іншим»⁷⁵.

Потім іслам продовжив, застерігаючи від забруднення навколишнього середовища і від його псування. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Стережіться трьох речей, які викликають прокляття: випорожнення в джерела води, на перехожі частини дороги, де ходять люди, і в затінку».

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав, що приборати перешкоду з дороги є одним із прав дороги. Передається від Абу Саїда аль-Худрі (хай буде вдоволений ним Аллах), що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «В жодному разі вам не слід сидіти на дорогах» Люди сказали: «Але ми обов'язково маємо робити це, адже там ми збираємося і розмовляємо одне з одним!» Тоді Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо вже вам неодмінно потрібно збиратися там, то, принаймні, віддавайте дорозі належне!» Люди запитали: «А що значить віддавати належне дорозі?» Він відповів: «Це означає опускати погляд, нікому не завдавати шкоди, відповідати на вітання, спонукати до добра і утримувати від поганого»⁷⁶. Слова «нікому не завдавати шкоди» – загальні, вони охоплюють все те, що приносить людям занепокоєння на дорозі.

Більш того, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав, що за охорону навколишнього середовища є

⁷⁵ Ахмад (2719); аль-Хакім (2345): достовірний хадіс.

⁷⁶ Аль-Бухарі (2333); Муслім (2121).

нагорода від Аллаха: «Мені були показані справи моєї громади - хороші з них і погані. І я побачив серед хороших справ - усунення перешкоди з дороги, а серед поганих - плювок, який залишили в мечеті і не прибрали»⁷⁷.

Потім Пророк (мир йому і благословення Аллаха) ясно наказав підтримувати чистоту в оселях, сказавши: «Воістину, Аллах – Добрий, любить добро; Чистий, любить чистоту; Щедрий, любить щедрість; Великодушний, любить великодушність. Отож чистите свій посуд і не будьте схожими на юдеїв»⁷⁸.

Що може бути чудовішим за ці принципи і закони, які спонукають до доброго життя, без будь-якого забруднення? В такій турботі полягає запорака фізичного і духовного спокою людини.

Ще ясніше і однозначніше в словах Пророка (мир йому і благословення Аллаха) простежується заклик до збереження чистоти і краси навколишнього середовища: «Не увійде до Раю та людина, в серці якої залишиться зарозумілість вагою хоча б із порошинку». Почувши це, одна людина вигукнула: «Але ж людині хочеться, щоб її одяг і взуття були красивими!» На це Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Воістину, Аллах – прекрасний, і Він любить прекрасне, а щодо зарозумілості, то це неприйняття істини і прояв зневаги до людей»⁷⁹. Немає сумніву в тому, що одним із проявів краси є турбота про збереження навколишнього середовища, яку Всевишній Аллах створив чудовим і квітучим.

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) також спонукав любити приємні запахи і поширювати їх серед людей. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав

⁷⁷ Муслім (553); Ахмад (12589); Ібн Маджг (3683).

⁷⁸ Ат-Тірмізі (2799); Абу Я'ля (790); аль-Албані: достовірний хадіс.

⁷⁹ Муслім (19); Ахмад (3789); Ібн Хіббан (5466).

про це так: «Нехай той, кому запропонують приємний запах, не відхилиє його, адже за вагою він легкий, а запах його приємний»⁸⁰.

Одним із проявів величі ісламу щодо захисту навколишнього середовища є наказ обробляти землю і сіяти на ній. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо мусульманин посадив саджанець або засіяв лан, і від цього посаженого або засіяного скуштувала людина, тварина або ще хтось, то це буде для неї милостинею»⁸¹. В іншій версії йдеться: «...аж до Судного Дня».

Велич ісламу полягає в тому, що нагорода за посаджене, яке приносить користь навколишньому середовищу, буде зараховуватися доти, поки вирощене буде приносити користь, навіть якщо земля перейде у власність іншої людини.

Ісламське законодавство вказує на ті види заробітку, які слід практикувати людині: обробляти мертву землю, вирощуючи на ній дерева або саджанці. Зрошування землі також є благою справою. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Хто оброблятиме мертву землю, тому з неї буде нагорода. А те, що буде з'їдено із плодів, які виростили на ній, буде для нього милостинею»⁸².

Вода – одне з найважливіших природних багатств. Її економія і турбота про її чистоту є дуже важливими питаннями в ісламі. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) радив економно витратити воду, навіть якщо вона є в надлишку. Передається від Абд Аллаха ібн Амра (хай буде вдоволений ним Аллах), що одного разу

⁸⁰ Муслім (2253); ат-Тірмізі (2791).

⁸¹ Муслім (1552); Ахмад (27401).

⁸² Ан-Насаї (5756); Ібн Хіббан (5205); Ахмад (14310); Шуейб аль-Арнаут: достовірний хадіс.

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) проходив повз Сада ібн Абу Ваккаса (хай буде вдоволений ним Аллах), який здійснював мале омовіння. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Що це за надмірність, о Саде?» Сад запитав: «А хіба в омовінні є надмірність?» Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Так, навіть якщо ти знаходишся біля бурхливої річки»⁸³.

Також Пророк (мир йому і благословення Аллаха) заборонив мочитися в стоячу воду і забруднювати водойми⁸⁴.

У цьому полягає підхід ісламу та ісламської цивілізації до навколишнього середовища. Цей підхід свідчить про те, що навколишнє середовище – з усією його багатогранністю – гармонійно доповнює само себе відповідно до вселенських законів Аллаха, Який створив все в найпрекраснішому вигляді. Тому обов'язком кожного мусульманина є дбати про цю красу.

⁸³ Ібн Маджаг (425); Ахмад (7065); аль-Албані: достовірний хадіс.

⁸⁴ Муслім (281); Абу Дауд (69); ат-Тірмізі (68).

Свобода віросповідання в ісламі

Свобода віросповідання з точки зору основ ісламу

Всевишній Аллах ясно говорить щодо питання свободи віросповідання так:

Немає примусу до релігії⁸⁵. Прямий шлях уже відрізнився від омани. (Аль-Бакара, 256)

Тому ані Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), ані мусульмани після нього не примушували немусульман силою приймати іслам, аби вони не стали сповідувати його для показухи, щоб захистити себе від смерті або катувань. Як же можна чинити так, знаючи, що від вимушеного «прийняття» ісламу людиною для неї не буде жодної користі у вічному житті – а саме цього життя прагне кожен справжній мусульманин.

Ібн Аббас (мир йому і благословення Аллаха) сказав про причини зіслання вищезгаданого аята наступне: «Бувало таке, що якщо у жінки траплявся викидень, вона давала собі обіцянку, що якщо її дитя виживе, то вона зробить його юдеєм. І коли плем'я Надир було вигнано, то серед них були й сини ансарів. Тоді ансари сказали: «Ми не віддамо наших синів!» Тоді Аллах зіслав аят:

Немає примусу до релігії. Прямий шлях уже відрізнився від омани.⁸⁶

⁸⁵ До приходу Ісламу.

⁸⁶ Абу Дауд (2682); аль-Албані: достовірний хадіс.

Питання віри і свободи вибору людини

Іслам пов'язав питання віри або її відсутності із вибором самої людини і її внутрішньою переконаністю. Всевишній Аллах говорить:

Хто хоче, нехай вірує, а хто не хоче, нехай не вірує. (Аль-Каф, 29)

Коран звернув увагу Пророка (мир йому і благословення Аллаха) на це питання і роз'яснив, що на ньому лежить тільки обов'язок доведення заклику, і що у нього немає влади над наверненням людей до ісламу. Аллах говорить:

Та чи зміг би ти примусити людей стати віруючими? (Юнус, 99)

Також Він каже:

І ти не маєш влади над ними! (Аль-Гашія, 22)

Також Він сказав:

Та якщо вони відвернуться, то Ми не відсилали тебе їхнім охоронцем. (Аш-Шура, 48)

Звідси стає зрозуміло, що конституція мусульман підтверджує свободу віросповідання і категорично відкидає примус когось до прийняття ісламу⁸⁷.

Релігійна терпимість в ісламі

Під визнанням релігійної свободи мається на увазі релігійна терпимість. Це практичне застосування того, що затвердив Пророк (мир йому і благословення Аллаха) в першій мединській конституції. Він (мир йому і благословення Аллаха) визнав те, що юдеї разом із мусульманами є єдиним суспільством. А також після звільнення Мекки Посланець

⁸⁷ Махмуд Хамді Закзук: «Хакаїк аль-Іслямія фі Муваджага Хамалят ат-Ташкік» (с. 33).

Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) не змусив курейшитів приймати іслам. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) міг це зробити, адже був переможцем, але він сказав: «Йдіть, адже ви – вільні»⁸⁸.

Другий праведний халіф – Умар ібн аль-Хаттаб (хай буде вдоволений ним Аллах) – покладаючись на свій досвід, надав християнам, мешканцям Єрусалиму, безпеку «їхньому життю, їх церквам, їх келіям: нікому з них не було заподіяно зла і ніхто не був пригнічений через свою релігію»⁸⁹.

Більше за це, іслам забезпечив свободу релігійних діалогів, побудувавши їх на тематичній основі, далекій від взаємного звинувачення або знущання над іншими. Про це Всевишній Аллах говорить:

Клич на шлях Господа свого з мудрістю добрим повчанням і сперечайся з ними тільки тим, що на краще. (Ан-Нахль, 125)

Саме на основі цих шляхетних принципів має будуватися діалог між мусульманами і немусульманами. Священний Коран закликав до такого діалогу Людей Писання, сказавши:

Скажи: «О люди Писання! Прийдімо ж до єдиного слова між нами і між вами — що ми не будемо поклонятися нікому, окрім Аллаха, і не будемо нікого додавати Йому як рівного, і не будемо вважати за Господа когось іншого з нас чи з вас, а тільки Аллаха!» А якщо вони відвернуться, то скажи: «Засвідчіть же, що ми — віддані Йому!» (Аль Імран, 64)

Це означає, що якщо діалог не веде до результатів, то для кожного залишається його релігія, яку він сповідує. Про це

⁸⁸ Ібн Гішам: «Ас-Сіра ан-Набавія», (2/411); ат-Табарі: «Таріх аль-Умам ва аль-Мулюк», (2/55); Ібн Касір: «Аль-Бідая ва ан-Нігая», (4/301).

⁸⁹ Ат-Табарі: «Таріх аль-Умам ва аль-Мулюк», (3/105).

йдеться в іншому аяті сури «Невіруючі», яка завершується словами Всевишнього, зверненими до невіруючих мовою Пророка Мухаммада (мир йому і благословення Аллаха):

Вам — ваша віра, а мені — моя! (Аль-Кафірун, 6)⁹⁰

⁹⁰ Махмуд Хамді Закзук: «Хакаїк аль-Іслямія фі Муваджага Хамалят ат-Ташкік» (с. 85-86).

Свобода думки в ісламській цивілізації

Турбота ісламської цивілізації про свободу думки

Ісламська цивілізація є свідком того, як іслам гарантував свободу думки і її захист. Це очевидно видно з того, як іслам закликав до використання розуму і думки у роздумах над усіма творіннями. Про це Всевишній Аллах говорить:

Скажи: «Я закликаю вас тільки до одного: станьте перед Аллахом удвох і поодинці та поміруйте!» (Саба, 46)

Також Він каже:

Невже вони не подорожували землею, маючи серця, якими здатні розуміти, а також вуха, якими здатні слухати? Сліпнуть не очима, а сліпнуть серцями, які в грудях! (Аль-Хаджж, 46)

Іслам спонукає до використання розуму і розумових доказів

Іслам засуджує тих, хто не використовує свої розумові та чуттєві здібності за призначенням, опускаючись, тим самим, нижче рівня тварин. Про них Всевишній Аллах говорить так:

Вони мають серця, якими не розуміють, мають очі, якими не бачать, мають вуха, якими не чують. Вони подібні до худоби, але перебувають у ще більшій омані. Вони — невігласи! (Аль-Араф, 179)

Іслам рішуче засуджує тих, хто йдуть лише за своїми припущеннями. Всевишній Аллах говорить:

У них немає знання про це, і йдуть вони лише за здогадками, а здогадка ніяк не замінить собою істини. (Ан-Наджм, 28)

Також це стосується тих, хто сліпо слідує за своїми пращурами і ватажками без роздумів над тим, чи знаходяться вони на істині, чи на омані. Всевишній Аллах говорить, принижуючи їх положення:

Вони скажуть: «Господи наш! Ми корилися нашим вождям і старішинам! Вони збили нас зі шляху! (Аль-Ахзаб, 67)

При ствердженні віровчення іслам спирається на розумові докази. Вчені ісламу сказали, що основою розуміння переданих доказів (*накль*) є розум (*акль*). Тому існування Аллаха доводиться розумом. Також питання пророцтва Мухаммада (мир йому і благословення Аллаха) доводиться спочатку розумом, а потім чудеса вказують на його пророцтво. Це і є повага ісламу щодо думки і розуму.

Важливість міркування в ісламі

Міркування, з точки зору ісламу, вважається релігійним обов'язком, який мусульманину ніколи не можна залишати. Іслам відкрив широкі можливості для практики міркування в релігійних питаннях, щоб знайти відповіді на всі життєві питання. Це те, що вчені ісламу називають словом «*іджтігад*»: спиратися на розум для виведення законоположень із шариатських доказів⁹¹.

Принцип *іджтігада*, який втілює в собі свободу думки в ісламі, сильно вплинув на питання розвитку шариатського права (*фікх*) серед мусульман. Також він сприяє швидкому пошуку відповідей на сучасні питання. На основі *іджтігада* утворилися відомі школи шариатського права (*мазгаби*), яких ісламський світ дотримується і по сьогоднішній день. Саме так мусульманин спирається на розум для розуміння мирських і релігійних питань, які йому не зрозумілі і щодо яких немає шариатських текстів. *Іджтігад* є першим стовпом важливої ролі розуму в ісламі. Розум є тією основою, на якій мусульмани протягом всієї історії ісламу будували свою процвітаючу цивілізацію.

⁹¹ Махмуд Хамді Закзук: «Хакаік аль-Іслямія фі Муваджага Хамалят ат-Ташкік» (с. 53).

Свобода вираження поглядів в ісламській цивілізації

Вступ

Під свободою вираження поглядів в ісламській цивілізації мається на увазі право людини обирати думку, яку вона вважає правильною – чи то в загальних, чи то в часних питаннях. А також вираз цієї думки і можливість донести її до інших. Людина має право висловлювати власні думки, почуття і наміри, поки в цьому не буде порушення прав інших людей.

Свобода вираження поглядів є правом мусульманина

Свобода вираження поглядів в ісламській цивілізації є гарантованим і затвердженим правом мусульманина. Те, що іслам гарантував особистості, ніхто не може ані скасувати, ані забрати, ані заперечити. Навпаки, свобода вираження поглядів є обов'язковою для мусульманина і він не може відмовитися від неї. Адже Всевишній Аллах наказав мусульманину давати добру пораду, закликати до добра і забороняти погане. Неможливо виконати ці шариатські обов'язки, якщо мусульманин не насолоджується правом висловлення своєї думки і своєю свободою. Таким чином, свобода вираження думки є засобом для виконання цих обов'язків. Те, без чого не можна виконати обов'язкове, є обов'язковим.

Іслам дозволив свободу вираження поглядів у всіх мирських питаннях – як в особистих, так і в громадських. Приклад цього можна побачити в тому, як Сад ібн Муаз і Сад ібн Убада (хай буде задоволений ними Аллах) спитали думку Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) про укладання перемир'я із племенем Гатафан. Це перемир'я

тривало до дня битви біля Рову, коли вони вийшли із договору.

Передається від Абу Хурейри (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Аль-Харіс аль-Ґатафані прийшов до Пророка (мир йому і благословення Аллаха) і сказав: «О Мухаммад! Виділи для нас фініки Медіни» Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Після того, як спершу я спитаю думку Садов». Потім він (мир йому і благословення Аллаха) відправив гінця до Сада ібн Муаза, Сада ібн Убади, Сада ібн Рабіа, Сада ібн Гейсама і Сада ібн Масуда (хай буде задоволений ними Аллах). Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Я знаю, що араби об'єдналися проти вас, як стріли в луці, і те, що аль-Харіс запитує, щоб ви поділилися із ним ворожам фініків Медіни. Якщо ви бажаєте виплатити йому це в цьому році, що б вони не нападали на вас, то можете зробити це». Вони сказали: «О Посланець Аллаха! Якщо це одкровення із небес, то ми підкоримося наказу Аллаха. Якщо ж це твоя думка або почуття, то ми можемо керуватися твоєю думкою і твоїми почуттями. А якщо ти робиш це заради нас, то, клянусь Аллахом, коли і ми, і вони були язичниками, то вони отримували від нас фініки тільки після торгівлі або у вигляді гостинності»⁹².

Добра порада, заклик до доброго і заборона поганого

Одним з текстів, які вказують на важливість доброї поради, заклик до доброго і заборону поганого, є слова Всевишнього Аллаха:

⁹² Ат-Табарі: «Аль-Муджам аль-Кабір» (5416); аль-Хейс: хороший хадіс.

Віруючі чоловіки та жінки — приятелі одні одним; вони закликають до заохочуваного та забороняють відразу. (Ат-Тауба, 71)

А також слова Пророка (мир йому і благословення Аллаха): «Релігія – це добра порада». Ми сказали: «Кому, о Посланець Аллаха?» Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Аллаху, Його Книзі, Його Посланцю, правителям мусульман і звичайним людям»⁹³.

Імам *ан-Нававі* в тлумаченні цього хадіса сказав: «Добра порада правителям мусульман – це допомагати їм в істині і коритися їм в тому, що відповідає їй. Також забороняти їм суперечити істині, нагадуючи їм із м'якістю, якщо вони забудуть про неї і помиляться щодо якихось прав мусульман»⁹⁴.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Нехай острах перед людьми в жодному разі не стане на заваді людині говорити істину, якщо вона її знає»⁹⁵. Також він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Найкращий *джихад* – це слово справедливості перед несправедливим правителем»⁹⁶.

Свобода вираження поглядів природно впливає із обов'язку закликати до доброго і забороняти погане, адже цей обов'язок наказав виконувати Сам Всевишній Аллах. Свобода вираження своєї думки впливає із того, що правитель має радитися зі своїми підлеглими.

⁹³ Муслім (82); Абу Дауд (4944); ан-Насаї (4197); Ахмад (16982).

⁹⁴ Ан-Нававі: «Аль-Мінгадж Шарх Муслім» (2/38).

⁹⁵ Ат-Тірмізі (2191); Ібн Маджаг (3997); Аль-Албані: достовірний хадіс.

⁹⁶ Ат-Тірмізі (2174); Абу Дауд (4344); ан-Насаї (4209); Ібн Маджаг (4011); аль-Албані: достовірний хадіс.

Протягом усієї ісламської історії відбувалося практичне застосування свободи вираження поглядів. Сподвижник аль-Хаббаб ібн аль-Мунзір (хай буде вдоволений ним Аллах) висловлював свою особисту думку про становище мусульман в битві біля Бадра, яка суперечила думці Пророка (мир йому і благословення Аллаха). І Пророк (мир йому і благословення Аллаха) прийняв його думку. Також деякі сподвижники висловлювали свою думку в питанні, яке сталося із матір'ю правовірних Аїшею (нехай буде вдоволений нею Аллах), коли на неї був зведений несправедливий наклеп. Деякі із сподвижників радили Пророку (мир йому і благословення Аллаха) розлучитися із пані Аїшею (нехай буде вдоволений нею Аллах), але Священний Коран повідомив про її непричетність до наклепу. А також безліч інших прикладів, які свідчать про те, як сподвижники і ті, хто були після них, висловлювали свою думку.

Не можна шкодити людині через те, що вона висловлює свою думку. Адже свобода вираження думки є одним із її прав, які затверджені ісламським законодавством. Одна жінка заперечила Умару ібн аль-Хаттабу (хай буде вдоволений ним Аллах), коли він, виголошуючи проповідь у мечеті, висловив свою думку про можливість обмеження максимального шлюбного дару для жінки. Він не заборонив їй висловити свою думку, а, навпаки, визнав, що її думка правильна. Він (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав свої відомі слова: «Жінка права, а Умар помилився»⁹⁷.

Надійність і правдивість у вираженні думки

Мусульманин має дотримуватися надійності і правдивості, користуючись своїм правом висловлення думки – говорити те, що він вважає істиною, навіть якщо це для нього дуже

⁹⁷ Аль-Куртубі: «Джамі фі Ахкам аль-Куран», (5/95).

складно. Адже метою висловлення своєї думки є виявлення істини, правильності і користі, а не брехня або приховування реального стану справ. Також мусульманин, висловлюючи свою думку, має прагнути принести користь, а не займатися показухою, плутати людей, видавати брехню за істину або позбавляти людей їхніх прав. Йому не можна перебільшувати помилки правителів і зменшувати їх добрі справи – тим самим, принижуючи і налаштовувати людей проти них, щоб прийти до довгоочікуваної мети.

Враховуючи все це, свобода вираження поглядів – як вона затверджена в ісламському законодавстві – є важливим засобом передової цивілізації і засобом самовираження.

Свобода душі і звільнення рабів в ісламі

Вступ

Іслам прийшов, щоб повернути людство – з усім розмаїттям його рас і народів – до величі. Він зрівняв між собою всіх представників людства, зробивши принцип богобоязливості причиною переваги між ними. Після звільнення Мекки Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) зруйнував міжнаціональні та статеві відмінності, а також повністю усунув расові бар'єри, коли підняв Біляля ібн Рабаха на Каабу, а він (хай буде вдоволений ним Аллах) проголосив слова єдинобожжя. До цього він (мир йому і благословення Аллаха) назвав братами свого дядька Хамзу і звільненого ним раба Зейда.

Прощальне паломництво і принцип рівності

У прощальному паломництві Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) оголосив принцип рівності, сказавши: «О люди! Воістину, ваш Господь – єдиний, і, воістину, ваш батько – єдиний: всі ви – від Адама, а Адам – із глини. І немає переваги у араба над неарабом і у неараба над арабом; і немає переваги у білої людини над чорношкірою і у чорношкірої над білою, хіба що в богобоязливості»⁹⁸. Таким був вирок расизму і заклик до звільнення душі.

В основі ісламу люди не є рабами, адже всі вони походять від єдиного батька і за своєю природою є вільними. Іслам підтвердив цю основу ще тоді, коли люди були поневолені, відчуваючи різні види приниження за кольором шкіри.

⁹⁸ Ахмад (23536); аль-Албані: достовірний хадіс.

Іслам і звільнення рабів

Людство до ісламу жило в тіні суспільств і цивілізацій, які ґрунтувалися на несправедливих родоплемінних принципах з вузьким світоглядом. Явні класові відмінності, які розділили суспільство на касти, на чолі яких перебували вільні люди, які насолоджувалися усіма правами влади правителя, знищували рабів з нижчих класів без найменшого милосердя і співчуття. У них не було жодного права на свободу і гідне життя.

Після цього прийшов іслам і закликав віруючих до звільнення рабів, назвавши цей вчинок благодіянням, милосердям і одним з найкращих вчинків. Іслам закликав віруючих звільняти рабів за свої власні кошти. Він зробив звільнення раба спокутою за несправедливість щодо нього. Іслам також зробив звільнення раба спокутою за ненавмисне вбивство, клятву-*зигар*, порушення клятви і розговіння в денний час місяця Рамадан. Іслам наказав допомагати рабу, який хоче сам себе викупити із рабства: одним з людей, яким виплачують обов'язкову милостиню (*закят*) є такий раб. А після смерті господаря рабині, яка народила йому дитину, вона стає вільною.

План ісламу щодо вирішення проблеми рабства

Мудрий план ісламу у вирішенні проблеми рабства, яке є загальнолюдською проблемою, можна описати в трьох принципах:

- 1) закриття всіх шляхів до рабства, крім військового шляху;
- 2) різноманіття шляхів витрачання майна на рабів;
- 3) захист прав рабів після їх звільнення.

Ісламське законодавство спонукає мусульманське суспільство до звільнення рабів, обіцяючи їм за це величезну нагороду у вічному житті. Передається від Абу Херейри (хай

буде вдоволений ним Аллах), що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо хтось звільнить раба, то Аллах позбавить від Вогню за кожную частину тіла раба кожную частину тіла того, хто його звільнив»⁹⁹.

Пророк Мухаммад (мир йому і благословення Аллаха) спонукав до звільнення рабині і подальшого її заміжжя. Передається від Абу Муси аль-Ашарі (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Кожному чоловікові, у якого була дівчинка, і він навчив її, і зробив це добре; а також виховав її, і зробив це добре, а потім відпустив її на волю і одружився із нею – тому буде дві нагороди»¹⁰⁰. І сам Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) відпустив на волю пані Сафію бінт Хуей ібн Ахтаб, зробивши її звільнення її шлюбним подарунком¹⁰¹.

Настанови Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) щодо рабів стали одним із ключів, які привчили суспільство звільняти невольників. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) схвалив добре ставлення до них, навіть якщо це виражалось в доброму слові. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Нехай ніхто з вас в жодному разі не говорить «мій раб» або «моя рабиня», адже всі ви є рабами Аллаха, а всі жінки – рабині Аллаха. Нехай говорить «мій слуга» і «моя служниця»¹⁰².

Іслам зобов'язав годувати рабів тією ж їжею і вдягати у той самий одяг, який використовують вдома у господаря; а також не покладати на них більше за їх можливості. Передається від Джабіра ібн Абд Аллаха (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) заповів нам добре ставитися до невольників. Він (мир йому і

⁹⁹ Аль-Бухарі (6337); Муслім (1509).

¹⁰⁰ Аль-Бухарі (4795).

¹⁰¹ Аль-Бухарі (3965); Муслім (1365).

¹⁰² Аль-Бухарі (2414); Муслім (2249).

благословення Аллаха) говорив: «Годуйте їх тим, що їсте самі; і вдягайте їх в те, що вдягаєте самі; і не мучте творіння Аллаха»¹⁰³. А також багато інших прав, які зробили з раба людину з гідністю, на яку не можна зазіхати.

Щоб на практиці перейти до звільнення невільників, на одному з важливих етапів іслам зробив звільнення раба покаранням за його побиття. Передається від Абд Аллаха ібн Умара (хай буде вдоволений ним Аллах), що якимось він ударив свого слугу, потім покликав його і побачив слід від удару на його спині. Він запитав його: «Я зробив тобі боляче?» Хлопчик відповів: «Ні», і він сказав йому: «Ти вільний». Потім взяв жменю землі і сказав: «Мені за це не буде винагороди, навіть подібної до цього. Я чув, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Той, хто вдарив свого слугу, караючи його за те, що він не вчинив; або дав йому ляпаса, то викупом за його дію буде звільнення цього раба»¹⁰⁴.

Іслам зазначив, що заява про звільнення раба має бути одразу виконана. Тому Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «У трьох речах серйозність і жарт є серйозністю: розлучення, шлюб і звільнення раба»¹⁰⁵.

Іслам зробив звільнення рабів спокутою за деякі гріхи, щоб звільнити якомога більшу кількість невільників. Гріхи не припиняються, адже кожен нащадок Адама помиляється. Про це Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо один мусульманин звільнить з рабства іншого мусульманина, то за кожен звільнений з рабства орган Аллах позбавить від пекельного полум'я один із його органів. Якщо мусульманин звільнить з рабства двох мусульманок, то зможе позбутися пекельного полум'я. Якщо

¹⁰³ Муслім (1661); Ахмад (21521).

¹⁰⁴ Муслім (1657); Абу Дауд (5168); Ахмад (5051).

¹⁰⁵ Аль-Харіс: «Муснад», (503); Аль-Байгакі: мавкуф.

мусульманка звільнить з рабства іншу мусульманку, то зможе позбутися пекельного полум'я»¹⁰⁶.

Іслам надав рабам можливість повернути свою свободу, уклавши зі своїм господарем договір про поетапну виплату за свою свободу (*мукатаба*). Також іслам наказав допомагати рабам в цьому, тому що основою в людині є свобода, а рабство – це тимчасовий стан. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) був прикладом цього, заплативши за Джувайрію бінт аль-Харіс те, що належало виплатити за неї згідно з укладеним договором. Після цього він (мир йому і благословення Аллаха) одружився із нею. Коли ж мусульмани почули про одруження Пророка (мир йому і благословення Аллаха) із нею, то відпустили всіх бранців з її племені, які перебували у них. Сподвижники сказали: «Це – родичі Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха)». Після того було відпущено на волю сто представників племені *аль-Мусталік*¹⁰⁷.

І навіть більше цього: іслам зазначив, що звільнення рабів є одним із напрямів виплати *закяту*. Всевишній Аллах говорить:

Милостиня призначена для нужденних і бідних, тих, хто збирає та роздає, тих, від чийх сердець чекають прихильності, [для викупу] рабів. (Ат-Тауба, 60)

Також передається, що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) звільнив 63 раба, Аїша (нехай буде вдоволений нею Аллах) – 69, Абу Бакр (хай буде вдоволений ним Аллах) – дуже багато, Аббас (хай буде вдоволений ним Аллах) – 70, Усман (хай буде вдоволений ним Аллах) – 20, Хакім ібн Хізам (хай буде вдоволений ним Аллах) – 100, Абд Аллах ібн Умар (хай буде вдоволений ним Аллах) – 1000, а

¹⁰⁶ Муслім (1509); ат-Тірмізі (1547); Ібн Маджаг (2522).

¹⁰⁷ Ас-Саліхі аш-Шамі: «Субуль аль-Гуда ва ар-Рашад», (11/210); ас-Сугейль: «ар-Равда аль-Унуф», (4/18); Ібн Касір: «Ас-Сіра ан-Набавія», (3/303).

Абд ар-Рахман ібн Ауф (хай буде вдоволенй ним Аллах) звільнив 30000 рабів.

Така ісламська політика мала успіх і сильно зменшила оберти торгівлі людьми, аж до повного її припинення. Більш того, в пізні ісламські епохи прапор ісламу було піднято колишніми невольниками: від рабства до вершини політичного і військового верховенства. Можливо найкращим прикладом цього була держава *Мамлюків*, яка займало величезну територію ісламської умми протягом практично трьохсот років! Без сумніву, такого ніколи не бачила історія.

Свобода власності в ісламі

Свобода власності: між комунізмом і капіталізмом

Світ – як в минулому, так і в сьогоденні – заплутався в питанні власності. В результаті чого утворилися різні філософські течії, які дотримувалися протилежних поглядів.

Комунізм знехтував цінністю особистості і її свободою, заборонивши всім володіти ділянкою землі, заводом, будинком і іншими засобами виробництва. Більш того, в комунізмі людина зобов'язана працювати наймитом на державу, яка володіє і розпоряджається всіма засобами виробництва. Також людині заборонено накопичувати будь-який капітал, навіть дозволеним шляхом.

Капіталізм було засновано на культурі свободи власності. Людині була надана свобода розпоряджатися власністю так, як вона цього забажає: володіти, як забажає; витратити, як забажає, без будь-яких обмежень з боку суспільства на це.

Іслам і свобода власності

Між крайністю капіталізму (в перебільшенні ролі приватної власності) і крайністю комунізму (у скасуванні цієї власності), а також між усіма недоліками і бідами цих двох систем, посередині прийшов іслам, об'єднавши між суспільною і приватною власністю. Він дозволив приватну власність, обмеживши її певними умовами, щоб зберегти інтереси інших людей. Також заборонив володіти приватною власністю в деяких питаннях, аби зберегти права суспільства: іслам встановив суспільну власність. Це означає, що іслам узаконив приватну і суспільну власність, встановивши між ними рівновагу і баланс.

Приватна власність в ісламі

Іслам надав людині право володіти благами, а також особисто отримувати від них користь. Це є складовою частиною вродженої природи (*фітра*) і невід'ємною частиною свободи. Більш того, це право є однією з особливостей людства і одним із найсильніших чинників збільшення і поліпшення продуктивності. Іслам зробив це право основним правилом в ісламській економіці. Він захистив майно людини від грабежу, крадіжки, викрадення та інших видів шкоди. Встановив стримуючі покарання для того, хто перейшов межі дозволеного, щоб гарантувати це право і захистити людину, якщо хтось загрожує її законному праву. Також іслам гарантував інші права: свободу розпоряджатися майном, продаючи або купуючи його; здавати в оренду; давати під заставу; дарувати; залишати заповіт і здійснювати інші види дозволених взаємин.

Іслам не залишив без уваги розпорядження приватною власністю, а встановив для неї певні рамки, щоб це право не суперечило правам інших людей. Іслам заборонив лихварство, обман, хабарі, монополію та інші види дій, які суперечать суспільній користі. У цій свободі немає різниці між чоловіком і жінкою. Підтвердженням цього є слова Всевишнього Аллаха:

Чоловіку належить частка від того, що залишили батьки та найближчі родичі; і жінці належить частка від того, що залишили батьки та найближчі родичі. (Ан-Ніса, 7)

Також прикладом подібних рамок є турбота про інвестування майна; розвиток джерел суспільних багатств; виплата *закята* з майна, якщо воно досягло певного рівня (*нісаб*) і пройшов цілий місячний рік (*хавль*) з моменту його накопичення.

Суспільна власність в ісламі

Суспільна власність в ісламі – це власність, якою володіє все людське суспільство або деякі його групи, а користь від цього отримують всі його представники. Окремо взята особистість отримує користь від такої власності тільки тому, що є представником групи або суспільства, і не володіє якимось винятковим правом на цю власність. Приклад цього: мечеті, громадські лікарні, дороги, ріки, моря тощо. Це є суспільною власністю, яка приносить користь всім, а не тільки правителю або його заступникам. Але на них лежить відповідальність управляти ними і направляти їх в правильному напрямку, який принесе користь мусульманському суспільству.

Види приватної власності в ісламі

Іслам вказав на певні шляхи отримання власності і заборонив всі інші. Він виділив два види приватної власності:

1) Майно, яким вже володіють.

Цей вид майна виходить із володіння свого господаря тільки з шариатських причин. Прикладом цього є успадкування, заповіт, партнерство, договір, дарування тощо

2) Дозволене майно – те майно, яким раніше ніхто не володів.

Цим видом майна людина може заволодіти тільки зробивши дію, яка веде до оволодіння цим майном. Прикладом цього є обробіток незайнятої землі, полювання, добування корисних копалин або виділення правителем ділянки землі конкретній особі.

Види державної власності в ісламі

Найважливішими видами суспільної власності в ісламі є:

- 1) **Природні ресурси** – користь від них отримують всі громадяни держави без докладання зусиль. Прикладом цього є водойми, пасовища і вогонь.
 - 2) **Ресурси, які охороняють** – то, що охороняється державою для користі мусульман і всіх людей. Прикладом цього є кладовища, урядові установи, вакфи, закят тощо.
 - 3) **Ресурси, якими ніхто не заволодів**, або ж заволодів, але після цього залишив на довгий час. Прикладом цього є обробіток незайнятої землі¹⁰⁸.
- З метою збереження власності Всевишній Аллах наказав оберігати майно. Ісламське законодавство також намагається зберегти свободу власності, застосовуючи ті види покарань, які приписав Всевишній Аллах: відсікання руки злодію тощо.

Незаконна власність

Придбання власності має відбуватися дозволеним і благим способом, а не за рахунок інших людей. Не можна обманювати сиріт, забираючи їх майно. Не можна використовувати важке становище бідняка, пожираючи його майно за допомогою лихварства. Не можна практикувати азартні ігри, які сіють ворожнечу і розділяють людей. Як про це говорить Всевишній Аллах:

Не пожирайте незаконно майна одне одного та не підкуплюйте суддів, щоб свідомо, шляхом гріха, привласнити частину майна інших людей! (Аль-Бакара, 188) Якщо власність була отримана незаконним шляхом, то іслам не визнає і не охороняє її. Навпаки, він закликає до того, щоб вилучити її з рук незаконного власника і повернути її законному власнику. Прикладом цього є вкрадене або

¹⁰⁸ Див.: стаття «Свобода» на сайті «Іслам сьогодні», www.islamtoday.net.

відібране майно. Якщо ж його власника не можуть знайти, то залишають у скарбниці мусульман (*бейт аль-маль*).

Іслам визначив шляхи отримання майна та його примноження, обмеживши їх шариатськими умовами і діями. Він не визнав примноження майна, яке є наслідком незаконного забороненого шляху (*харам*), як лихварство, продаж спиртного, наркотиків або відкриття закладів для проведення азартних ігор. Іслам зобов'язав виплачувати певну частину з майна на суспільні користі (*закят*), а також витратити на потреби тих, кого людина має утримувати. А заповідати можна не більше третини майна, щоб не нашкодити законним спадкоємцям, яким встановлено не менше двох третин майна.

Іслам наказав витратити майно без крайнощів, не виявляючи при цьому марнотратства або скнарості. Всевишній Аллах говорить:

[Ті], які, даючи пожертви, не вдаються до марнотратства не скупляться, тримаючись середини між цим. (Аль-Фуркан, 67)

Іслам суворо заборонив витратити майно на заборонне (*харам*) і дозволив, в разі крайньої необхідності, у суспільних цілях позбавляти майна, віддаючи, при цьому, гідне матеріальне відшкодування. Наприклад, якщо людина володіє частиною землі, по якій проходить суспільна дорога¹⁰⁹.

Власність немусульман

Всі представники суспільства в ісламській державі можуть насолоджуватися приватною власністю - як мусульмани, так і немусульмани, які можуть стати навіть мільйонерами. Приклад цьому - християнин *Бахтішу ібн Джабраїль*, який

¹⁰⁹ Аль-Хукейль: «Хукук аль-Інсан», (с.57).

був придворним лікарем десятого аббасидського халіфа. Ще один приклад: той, хто заслуговував прихильність правителя, ставав схожим на халіфа в своєму одязі, доброму положенні і багатстві¹¹⁰. І, одночасно із цим, він насолоджувався тим, що йому надавала громадська власність.

Це і є свобода власності в ісламі. Таке право гарантоване кожному, але за умови, що воно не шкодить суспільній або приватній користі, а також іншим людям.

¹¹⁰ Мустафа ас-Сібаї: «Мін Раваї Хадаратіна», (с. 68).

Чоловік і дружина в ісламі: права і обов'язки

Вступ

Мусульманська сім'я є наріжним каменем в побудові ісламського суспільства. Вона є фортецею і цитаделлю такого суспільства - стрижнем його надійності і безпеки.

Іслам надає величезного значення турботі про сім'ю, приписуючи для неї точну практичну систему, в якій роз'яснено права та обов'язки її представників. Іслам систематизував шлюбні стосунки: витрати, спадок, виховання дітей і права батьків. Також він заклав між ними любов і милість, адже міцна сім'я - запорука міцного суспільства, яке буде активно поширювати загальнолюдські цінності. Саме так іслам піднімає суспільство, в його цивілізаційному розумінні, і віддаляє його від будь-якого виду анархії, морального розкладання і втрати родових зв'язків.

Стовпи сім'ї в ісламській цивілізації

Сім'я в ісламській цивілізації будується на двох важливих стовпах - на чоловіку та жінці: тобто на чоловіку та дружині. Вони обидва є основою створення сім'ї, народження потомства і поширення людства, з якого, в свою чергу, складається народ і суспільство. Всевишній Аллах говорить:

О люди! Бійтесь Господа вашого, Яки створив вас із однієї душі та створив із неї другу до пари; а з них ще інших чоловіків та жінок і розселив їх. (Ан-Ніса, 1)

Також Він каже:

Аллах створив ваших дружин із вас самих, а з ваших дружин створив дітей, онуків і наділив їх благами. (Ан-Нахль, 72)

Іслам приділяє величезну увагу цим основним стовпам: він встановив практичний закон подружніх взаємин, накресливши ясні межі прав і обов'язків для кожного із подружжя. Він чітко розподілив ролі між подружжям, аби кожен із них міг повністю виконати свою роль в побудові сім'ї, а також зробити свій внесок до побудови людського суспільства.

Іслам приписав шлюб, метою якого є збереження людського роду і зміцнення суспільства благочестивими людьми, які залишаться керувати Землею і візьмуть на себе відповідальність за її розвиток, що і є сенсом намісництва. Також однією з цілей шлюбу є оберігання особистості і суспільства від порочності і морального занепаду. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав, звертаючись до молоді: «О молоді! Якщо хтось із вас здатний одружитися, то нехай одружиться, тому що це допоможе йому опускати погляд і уникати розпусти. А той, хто не здатний одружитися, нехай постить, тому що так він зможе придушити бажання»¹¹¹.

Коли деякі молоді люди почали думати про усамітнення для поклоніння і про полишення шлюбу, то Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) заборонив їм це. Анас ібн Малік (хай буде вдоволений ним Аллах) передає цю історію так: «Одного разу до будинків дружин Пророка (мир йому і благословення Аллаха) прийшли троє людей, які стали розпитувати про те, як поклоняється Аллаху Пророк (мир йому і благословення Аллаха). Коли їм розповіли про це, вони, вочовидь, вважаючи, що це не так вже й багато, сказали: «Як далеко нам до Пророка (мир йому і благословення Аллаха), якому прощені і минулі його гріхи, і майбутні!» Потім один з них сказав: «Щодо мене, то я буду молитися безперервно кожну ніч». Інший сказав: «Я стану постійно дотримуватися посту». Третій же сказав: «А я буду

¹¹¹ Аль-Бухарі, (4779); Муслім (1400).

цуратися жінок і ніколи не одружуся». Після цього до них прийшов Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), який запитав: «Чи ви говорили так-то й так-то?! Клянусь Аллахом, я більше вас боюся Аллаха і більше вас страшуся Його, однак, в деякі дні я дотримуюся посту, а в інші не роблю цього; я молюся ночами і сплю; а також одружуся із жінками. А той, хто не бажає слідувати моїй Сунні, не має до мене відношення!»¹¹².

Чернецтво сьогодні

Людство саме себе звело з розуму, звернувшись до обмеженого мислення тих, хто стали ченцями і самі собі заборонили втіхи шлюбу. Сьогодні навіть в Європі розсудливі люди бачать, що чернецтво веде лише до зіпсованості і мороку. Його заборонили після досвіду у п'ятнадцять сторічч, вочовидь, побачивши в ньому протиріччя і недоліки. Багато ченців і священників практикували насильство над дітьми - як хлопчиками, так і дівчатками. Дійшло до того, що воно поширилося в Європі і Америці, в результаті чого сотні священнослужителів було відсторонено від служби. Сама ж церква була вражена масштабами статевого збочення. Наша ж благочестива релігія іслам віддалила нас від усього цього, захистивши від подібної жакливої практики і гіркого досвіду¹¹³.

Деякі цілі шлюбу

За мету шлюбу іслам ставить досягнення душевного заспокоєння, а також вираз тих почуттів, які криються в

¹¹² Аль-Бухарі (4776); Муслім (1401).

¹¹³ Мухаммад ібн Ахмад ібн Саліх: «Хукук аль-Інсан фі аль-Куран ва ас-Сунна ва Татбікуга фі аль-Мамляка аль-Арабія ас-Суудія», (с. 134).

людині і спонукають її до витрачання і творіння. Подружжя є насолодою одне для одного. Кожен із супутників є опорою в момент єднання і добрим співрозмовником в момент труднощів. Всевишній Аллах говорить:

Серед Його знамень — те, що Він створив вам дружин із вас самих, щоб ви знаходили в них спокій, і встановив між вами любов і милосердя. Воістину, в цьому — знамення для людей, які думають! (Ар-Рум, 21)

Грунтуючись на трьох стовпах, згаданих в аяті раніше - заспокоєння, любов і милосердя - досягається подружнє щастя, до якого прагне іслам.

Критерії вибору чоловіка в ісламі

Іслам закликає кожного представника подружжя уважно вибирати для себе свого супутника. Всевишній Аллах говорить:

Одружуйте тих серед вас, хто самотній, а також праведників із ваших рабів та рабинь. А якщо вони бідні, то Аллах із ласки Своєї збагатить їх. Аллах — Всеосяжний, Всезнаючий! (Ан-Нур, 32)

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), закликаючи чоловіка вибирати для себе благочестиву дружину, сказав: «На жінці одружуються через чотири якості: через майно, знатність, красу і релігію. Отже, шукай ту, яка є релігійною, хай покрийються твої руки пилом»¹¹⁴.

Також він (мир йому і благословення Аллаха) спонукав жінку вибирати для себе благочестивого чоловіка, грунтуючись на такому ж принципі. Пророк (мир йому і благословення Аллаха): «Якщо до вас прийде той, чиєї релігією і моральністю ви задоволені, то одружіть його.

¹¹⁴ Аль-Бухарі, (4802); Муслім (1466).

Якщо ви не зробите цього, то на Землі виникнуть смута і нечестя»¹¹⁵.

Немає сумніву в тому, що така основа і такий вибір обов'язково принесуть користь людському суспільству. Адже результатом такого шлюбу стане благочестиві нащадки, які будуть виховані в люблячій сім'ї на основі моральних принципів ісламу.

Одруження в ісламському законодавстві

З точки зору ісламу шлюб є дуже важливим договором. Тому йому повинні передувати певні умови, які б гарантували його збереження і тривалість. Більш того, ісламське законодавство не піклується на стільки сильно про жоден вид договорів, як про цей - у шлюб є особливі законоположення. Першим кроком до шлюбного договору є сватання. Метою цього етапу є досягнення взаєморозуміння і зближення. Обом сторонам дозволяється більше дізнатися одне про одного. Після цього стає зрозуміло, чи продовжиться шлях до шлюбу або ж від нього відмовляться.

Для правильності шлюбу ісламське законодавство також обумовлює оголосити про нього. Мудрість цього полягає у важливості одруження, яке веде до здійснення як релігійних, так і мирських користей. Шлюб гідний того, аби про нього оголосили серед людей, щоб не поширилися якісь домисли або сумніви.

Все це вказує на те, що іслам підкріпив шлюбний договір надійними гарантіями, які ведуть до щастя всього подружжя, а також до блага їхніх родичів. Він поставив чоловіків над

¹¹⁵ Ат-Тірмізі (1004); Ібн Маджаг (1967); аль-Хакім (2695); аль-Албані: хороший хадіс.

жінками, ґрунтуючись на наданих їм можливостях. Всевишній Аллах говорить:

Чоловіки піклуються про жінок, адже Аллах віддав перевагу одним перед іншими, а також через те, що чоловіки витрачають своє мйно. (Ан-Ніса, 34)

Іслам наказав чоловікові піднести шлюбний подарунок жінці. Такий подарунок є її виключним правом. Всевишній Аллах говорить:

І щиро віддавайте дружинам викуп як дарунок для них. (Ан-Ніса, 4)

Також одним з її прав є витрачання. Мається на увазі, що чоловік повинен забезпечити дружину тим, чого вона потребує: їжею, одягом, житлом, лікуванням тощо. Також чоловік має жити з нею гідно, адже Всевишній Аллах сказав:

Поводьтеся з дружинами гідно. І навіть якщо вони неприємні вам, то, можливо, неприємне для вас те, куди Аллах вклав багато добра! (Ан-Ніса, 19)

Натомість іслам зобов'язав дружину підкорятися своєму чоловікові. Це є одним із його найважливіших прав.

Так іслам надав кожному представнику подружжя права і наказав виконувати певні обов'язки. Він наказав жити гідно і виявляти справедливість у взаєминах і допомагати одне одному в житті. Іслам накреслив надійний шлях для вирішення тих проблем, які можуть виникнути між подружжям. І, якщо подружжю, все ж таки, непосильно разом дотримуватися меж релігії Аллаха, то, як останній варіант, він дозволив розлучення¹¹⁶.

¹¹⁶ Мухаммад ібн Ахмад ібн Саліх: «Хукук аль-Інсан фі аль-Куран ва ас-Сунна ва Татбікуга фі аль-Мамляка аль-Арабія ас-Суудія», (с. 135-138).

Діти в ісламі: права і обов'язки

Вплив суспільства на виховання дітей

Діти в ісламі - це квіти життя і його прикраса. Вони - радість серцець і заспокоєння очей. Іслам особливо піклується про дітей. Ісламське законодавство надало їх батькам певні права та обов'язки.

На самому початку життя дитини на неї впливає оточення батьків. Достовірно передається від Пророка (мир йому і благословення Аллаха), що він сказав: «Кожне немовля народжується в своєму природному стані (*фітра*), а вже потім його батьки роблять з нього юдея, християнина або вогнепоклонника»¹¹⁷. Батьки мають величезний вплив на релігію і характер своїх дітей. Тому від праведності батьків залежить успіх дітей і майбутнє умми. Права дітей починаються ще до їх народження - з вибору благочестивої дружини і чоловіка, як про це йшлося раніше.

Права дітей до народження

□ **Захист від шайтана**

Після того, як чоловік та жінка успішно вибрали одне одного, набуває сили право їх ще ненародженої дитини на її захист від шайтана. Це відбувається в момент зачаття. Пророче повчання говорить про важливість звернення із благанням до Аллаха (*дуа*) перед інтимними стосунками, аби Аллах зберіг ембріон від шайтана. Передається від Ібн Аббаса (хай буде вдоволений ним Аллах), що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «О Аллах, віддали шайтана від нас і від тих, ким ти нас наділиш». Хто прочитає це благання перед близькістю із дружиною, в результаті якої

¹¹⁷ Аль-Бухарі (6226); Муслім (22).

народиться хлопчик чи дівчинка, то шайтан ніколи і нічим не зашкодить цій дитині в майбутньому»¹¹⁸.

Коли згусток в утробі своєї матері став ембріоном, то його правом, яке узаконив іслам, є право на життя: не можна робити аборт. Ісламське законодавство забороняє позбавлятися від ембріона до його народження, тому що він є даром, тимчасово вкладеним на зберігання в утробу його матері. Через чотири місяці після зачаття іслам вважає ембріон живою істотою, яку не можна позбавляти життя, адже в неї вже вдихнули душу. А якщо хтось, все ж таки, вбив її, то за цей злочин він зобов'язаний виплатити матеріальну компенсацію (*дія*). Передається від *Муґіри ібн Шу'би* (хай буде вдоволений ним Аллах), що дві жінки побилися. Одна вдарила іншу жердиною і вбила її і її ненароджену дитину. Коли вони звернулися за судом до Пророка (мир йому і благословення Аллаха), то один із чоловіків сказав: «Як можемо ми вимагати компенсацію за того, хто ще не закричав, не поїв, чи не попив і не виріс?!» На це Пророк (мир йому і благословення Аллаха), відповів: «Що це за бедуїнське віршоскладання?»¹¹⁹, - і присудив за загиблій плід компенсацію: віддати раба, зобов'язавши рідню жінки надати його»¹²⁰.

Також ісламське законодавство дозволяє вагітній жінці розговлятися в дні посту місяця Рамадан, якщо це необхідно для збереження здоров'я ембріона; а також дозволяє

¹¹⁸ Аль-Бухарі (4767); Муслім (2591).

¹¹⁹ Вчені кажуть: «Цей чоловік заслуговує на осуд з двох причин: перша - тому що він почав суперечити шаріатському законоположенню; друга - тому що грубо спілкувався із Пророком (мир йому і благословення Аллаха). Саме тому його слова були названі «бедуїнським віршоскладанням». Див. ан-Нававі: «Аль-Мінгадж фі Шарх Сахіх Муслім», (11/178).

¹²⁰ Аль-Бухарі (5426); Муслім (1682); Абу Дауд (4568); ан-Насаї (4825); Ібн Хіббан (6016).

відкласти виконання покарання за перелюб, поки жінка не народить і поки вона не відлучить свою дитину від грудей.

Права дітей після народження

□ **Радіти народженню дитини**

Після народження дитини іслам встановив певні законоположення. Ось деякі з них: бажано радувати новинами про її народження. Всевишній так говорить про народження пророка Ях'ї, сина Закарії (мир їм):

І ось, коли звершував він молитву в святині, звернулися до нього ангели: «Аллах дарує тобі добру звістку про Ях'ю, який підтвердить слово від Аллаха, буде попереду інших, буде стриманим та буде пророком з-посеред праведників!» (Аль Імран, 39)

Ця радість - як після народження хлопчика, так і після народження дівчинки, без відмінності між ними.

□ **Промовляння азану та ікамі у вуха дитини**

Одним із законоположень після народження дитини є бажаність промовляння азану у праве вухо, та ікамі - у ліве вухо. В цьому є слідування Пророку Мухаммаду (мир йому і благословення Аллаха). Адже він (мир йому і благословення Аллаха) промовив азан у вухо своєму онукові, Хасану ібн Алі (хай буде вдоволений ним Аллах), після його народження. Це передається від Убейд Аллаха ібн Абу Рафі, від його батька, який сказав: «Я бачив, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), виголосив азан – такий самий, як на молитву – у вухо Хасана ібн Алі, коли його народила Фатима»¹²¹.

□ **Натерти небо немовляти фініком**

¹²¹ Абу Дауд (5107); аль-Албані: хороший хадіс.

Одним з прав дитини після народження є натерти її небо фініком¹²². Передається від Абу Муси аль-Ашарі (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «У мене народився хлопчик і я приніс його Пророку. Він назвав його Ібрагімом, натер йому небо в'яленим фініком, звернувся із благанням до Аллаха про благословення для дитини і передав його мені»¹²³.

□ **Поголити волосся на голові немовляти і роздати милостиню сріблом, рівну вазі зголеного волосся**

Одним із прав дитини після її народження є гоління волосся голови і роздача милостині сріблом, яка рівна вазі зголеного волосся. У таких діях полягає як медична, так і суспільна користь. Відкриття пір голови і звільнення шляху для зростання нового волосся. А також усунення слабкого волосся, щоб замість нього виросло більш сильне. Що ж стосується суспільної користі, то вона полягає у роздачі милостині сріблом, рівній вазі зголеного волосся – суспільна підтримка між представниками громади, яка приносить радість бідним. Говорячи про це, передається від Мухаммада ібн Алі ібн Хусейна, який сказав: «Фатима, дочка Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), зважила волосся

¹²² Немає сумніву в тому, що в натиранні неба немовляти фініком є велика мудрість. Сучасна медицина підтвердила, що більшість, якщо не всі немовляти, одразу після народження мають потребу у глюкозі. Тому що рівень глюкози в крові немовляти дуже низький. І саме фініки містять глюкозу в достатніх обсягах. Таке «годування» немовляти дозволяє запобігти - з дозволу Аллаха - небезпечному зниженню цукру, що, в свою чергу, є для нього профілактичним лікуванням. Про таке медичне диво людство раніше не знало. А також не знало про небезпеку зниження глюкози у крові немовляти. За більш детальною інформацією про це чудо можете звернутися до книги Мухаммада Алі аль-Барра «Макаль фі Ріаяті ат-Туфуля фі аль-Іслям».

¹²³ Аль-Бухарі (5045); Муслім (3997).

Хасана і Хусейна, і роздала милостиню сріблом, рівну цій вазі»¹²⁴.

□ Дати добре ім'я

Одним з найважливіших прав дітей після їх народження є право отримати добре ім'я. Батьки зобов'язані вибрати для дитини блага ім'я, яким вона буде називатися серед людей і яке буде нести спокій в душі і серця. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) не любив ім'я *Харб* (Війна). У вислові Пророка (мир йому і благословення Аллаха) говориться: «Найулюбленішими іменами для Аллаха є імена Абд Аллах і Абд ар-Рахман. Найправдивішими є імена Хаммам і Харіс, а найбільш огидні імена - Харб і Мурра»¹²⁵.

Передається від Алі (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Я вирішив, що першого сина назву Харб, проте коли Пророк (мир йому і благословення Аллаха) прийшов подивитися на немовля, то запитав мене: «Яке ім'я ти обрав для нього?» Я відповів: «Я дав йому ім'я Харб». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Ні, його ім'я аль-Хасан». Пізніше, коли народився другий син, я знову назвав його Харб, але Пророк (мир йому і благословення Аллаха) дав йому ім'я аль-Хусейн. І знову-таки, коли на світ з'явився мій третій син, я знову назвав його Харб, і Пророк (мир йому і благословення Аллаха) знову змінив ім'я дитини. Цього разу на Мухсін, і повідомив мені: «Імена, які я обрав для твоїх дітей, між іншим, є іменами трьох синів пророка Харуна, їх звали: Шаббар, Шубейр і Мушбір»^{126, 127}.

□ Жертвопринесення з нагоди народження дитини

¹²⁴ Малік (1840).

¹²⁵ Абу Дауд (4950); ан-Насаї (3568); Ахмад (19054); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹²⁶ Аль-Хасан, аль-Хусейн і Мухсін в перекладі арабською.

¹²⁷ Ахмад (769); Малік (660); Ібн Хіббан (6958); аль-Хакім (4773); Шуейб аль-Арнаут: передавачі хадіса хороші.

Жертвопринесення з нагоди народження є правом новонародженого. На сьомий день після народження дитини бажано зарізати барана. Законоположення цього жертвопринесення - підтверджена сунна (*муаккада*). Ця дія несе в собі щастя і радість з нагоди народження дитини. Пророка Мухаммада (мир йому і благословення Аллаха) запитали про таке жертвопринесення, на що він відповів: «Той, у кого народилася дитина і хто бажає зробити за неї жертвопринесення, то нехай принесе в жертву за хлопчика двох баранів, а за дівчинку - одного»¹²⁸.

□ Грудне годування

Грудне годування є правом новонародженого. Грудне годування має великий вплив на фізичний, моральний і суспільний розвиток в житті людини. Ісламське законодавство не залишило без уваги і цей аспект, приписавши матері годувати свою дитину протягом перших двох років. Всевишній Аллах говорить:

Матері можуть годувати дітей своїм молоком два повних роки, якщо вони бажають довести до кінця це годування.

Батько повинен забезпечувати матір дитини харчуванням та одягом — відповідно до звичаю. (Аль-Бакара, 233)

Сучасні наукові дослідження довели, що період перших двох років життя є вкрай важливим для здорового розвитку дитини як з фізичної, так і з психологічної точок зору. Очевидно, що милість Аллаха і Його щедрість щодо ісламської умми не очікувала результатів досліджень і дослідів, які пізніше були відкриті в психології, а також розбіжностей з боку вчених-психологів і вихователів. Ми звертаємо увагу на ту турботу, яку іслам приділив грудному годуванню, зробивши його одним із прав дитини. Більш того, цей обов'язок не лежить тільки на матері дитини, а лежить також і на плечах батька. Ця відповідальність втілюється в

¹²⁸ Абу Дауд (2844); Ахмад (6822); Шуейб аль-Арнаут: передавачі хадіса хороші; аль-Албані: достовірний хадіс.

обов'язку годувати і одягати мати немовляти, аби вона присвятила себе турботі про дитину і грудному годуванню. Таким чином кожен з батьків виконує свій обов'язок, в рамках, окреслених великодушним ісламським законодавством, яке дбає про інтереси дитини, піклуючись і захищаючи її. Все в міру можливості батьків. Всевишній Аллах говорить:

На жодну людину не покладається більше, ніж може витримати вона. (Аль-Бакара, 233)

□ Опіка і витрачання

Опіка та витрачання є правом новонародженого, яке батьки зобов'язані виконувати. Ісламське законодавство поклало на батьків обов'язок піклуватися про своїх дітей, оберігати їх життя і здоров'я та витрачати на них кошти. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Кожен з вас є пастирем і кожен з вас несе відповідальність за свою паству: правитель є пастирем, і чоловік є пастирем для своєї сім'ї, і жінка є пастирем, який доглядає за оселею свого чоловіка і його дітьми. Отже, кожен з вас є пастирем і кожен з вас несе відповідальність за свою паству»¹²⁹.

□ Добре виховання

Наступним правом є добре виховання дитини і її навчання необхідним релігійним знанням. Говорячи про практичний шлях виховання дітей, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Наказуйте вашим дітям здійснювати молитву із семи років, і легко бийте їх за відмову від неї з десяти років. І вкладайте їх спати окремо»¹³⁰. Також Пророк (мир йому і благословення Аллаха) наказав нам оберігати себе і своїх дітей від

¹²⁹ Аль-Бухарі (2416); Муслім (1829).

¹³⁰ Абу Дауд (495); Ахмад (6689); аль-Хакім (708); аль-Албані: достовірний хадіс.

пекельного полум'я в Судний День. Всевишній Аллах говорить:

О ви, які увірували! Бережіть себе і сім'ї свої від пекла, паливом якого є люди й камені. (Ат-Тахрім, 6)

□ Турбота про їхні почуття і духовні потреби

На додаток до всіх прав дітей, слід дбати про їхні духовні потреби, виявляти до них милосердя, м'якість і грати з ними. Одного разу Пророк (мир йому і благословення Аллаха) поцілував аль-Хасана ібн Алі (хай буде вдоволений ним Аллах), в той час, коли у нього знаходився аль-Акра ібн Хабіс ат-Тамімі, і аль-Акра сказав: «Воістину, я маю десять дітей, але жодного разу я не поцілував жодного з них». Тоді Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) подивився на нього і сказав: «Не помилують того, хто сам не виявляє милосердя»¹³¹.

Також передає Шаддад ібн аль-Хад (хай буде вдоволений ним Аллах), від свого батька, який сказав: «Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) прийшов, щоб очолити нас під час однієї із нічних молитов, і він ніс на руках Хасана або Хусейна. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) встав попереду нас і поклав дитину вниз, потім від виголосив *такбір* і почав молитву. Під час молитви він зробив земний поклон і пробув довго в такому стані. Мій батько сказав: «Я підняв свою голову і побачив дитину на спині Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) в той час, коли він був в земному поклоні, і я теж повернувся до земного поклону». Коли Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) закінчив молитву, люди запитали: «О, Посланець Аллаха, під час своєї молитви ти робив дуже довгий земний поклон, і ми вже подумали, що щось трапилося із тобою, або що ти отримав одкровення». Він сказав: «Нічого не сталося, але мій син забрався мені на

¹³¹ Аль-Бухарі (5651); Муслім (2318).

спину і я не хотів турбувати його, поки він не зробить те, що хотів»¹³².

Також передає Анас ібн Малік (хай буде вдоволений ним Аллах), що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Воістину, я починаю молитву, бажаючи проводити її довго, але коли чую плач дитини, то скорочую її через те, що знаю, яке засмучення відчуває його мати через його плач»¹³³.

□ Виховання дочок

Особлива увага приділяється доброму вихованню дочок і турботі про них. Сам Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) вказав на велику винагороду того, хто дав добре виховання своїм дочкам. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Той, хто виховає двох дочок до повноліття, в Судний День буде зі мною ось так», - сказавши це, Пророк (мир йому і благословення Аллаха) стиснув обидва пальця»¹³⁴.

Враховуючи все сказане вище, потрібно сказати, що у дітей є важливі права, гарантовані їм ісламом, які повинні виконувати їхні батьки. За своєю універсальністю вони значно перевершили всі існуючі вигадані системи і закони - як в минулому, так і в сьогоденні. Адже іслам піклується про дитину на всіх етапах її розвитку: починаючи зі стадії ембріона, грудного годування, дитинства та юнацтва, і аж до повноліття. Більше того, іслам піклується про дитину ще до того, як вона стала ембріоном в утробі своєї матері, спонукаючи уважно обирати чоловіка і дружину. У всього цього є мета: виховання гідних чоловіків і жінок для

¹³² Ан-Насаї (1141); Ахмад (27688); аль-Хакім (4775); Ібн Хузейма (936); Ібн Хіббан (2805).

¹³³ Аль-Бухарі (688); Ібн Маджаг (989); Ібн Хузейма (1610); Ібн Хіббан (2139); Абу Я'ля (3144).

¹³⁴ Муслім (2631); ат-Тірмізі (1914); аль-Хакім (7350); аль-Бухарі в «аль-Адаб аль-Муфрад» (894).

суспільства, яке буде керуватися моральністю і цінностями благородної цивілізації.

Права батьків в ісламі

Вступ

Батьки - це подружжя, яке Аллах наділив дитиною. Обидва батьки втомлюються заради них, недосипають ночі заради їхнього спокою, виконують свої обов'язки щодо них, надаючи їм все необхідне для життя, як про це ми говорили раніше.

Права батьків на дітей

Іслам надав батькам ряд прав, які повинні виконувати їхні діти. У цьому полягає один із видів подяки їм, добре ставлення до них і відплата за добро добром. Особливо, коли батьки досягнуть похилого віку і ослабнуть. Всевишній Аллах звернув особливу увагу на хороше ставлення, співчуття і прояв благодіяння до них – так само, як батьки ставилися до своїх дітей, коли вони були маленькими.

Одним з найважливіших прав батьків є право благодіяння, послуху і доброго ставлення до них. Немає нікого, до кого варто було б виявляти більше благодіяння і поваги - після Всевишнього Аллаха - аніж батьки. Тому Аллах згадав добре ставлення до батьків і турботу про них поряд із поклонінням і щирістю щодо Нього. Всевишній Аллах говорить:

Наказав вам Господь твій не поклонятися нікому, крім Нього, а також ставитися якнайкраще до батьків. І коли хтось із них — чи вони обоє — досягне старості, то не говори їм: «Фе!», не гримай на них і говори їм тільки гідні слова. Схили перед ними крило смирення з милосердя свого говори: «Господи мій! Змилуйся над ними, бо вони ростили мене малого» (Аль-Ісра, 23-24)

Людині було наказано добре ставитися до батьків і не виявляти непослуху щодо них, навіть незначним словом «Тьху!», яке, ніби, вказує на роздратування. Всевишній

хвалить того, хто виявить смирення щодо батьків. Аллах говорить в раніше згаданому аяті:

Схили перед ними крило смирення з милосердя. (Аль-Ісра, 24)

Найбільший послух настає тоді, коли батьки досягають похилого віку - віку фізичної і моральної слабкості, коли може настати стареча дряхлість. Всевишній Аллах наказує нам говорити з ними шанобливо і звертатися до них м'яко, виявляючи до них милосердя і добре ставлення. А також наказує нам звертатися до Нього із благанням за них про дарування милості так само, як вони милували нас, коли ми були слабкі в дитинстві. Після цього – побільше говорити їм слова подяки, адже Всевишній згадав подяку батькам поряд із вдячністю Йому Самому. Він говорить:

Ми заповідали людині ставитися якнайкраще до своїх батьків. Матері дуже важко носити дитину, але вона віднімає її лише в два роки. Дякуй Мені та своїм батькам, бо до Мене повернення! (Лукман, 14)

Благочестиве ставлення до батьків є одним із найбільших врат добра. Одного разу Абд Аллах ібн Масуд (хай буде вдоволений ним Аллах) запитав Пророка (мир йому і благословення Аллаха): «Яка із справ є найбільш любимою для Аллаха?» Він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Вчасно виконана молитва» - «А потім?» Він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Благочестиве ставлення до батьків» - «А потім?» Він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Бій на шляху Аллаха»¹³⁵.

Передається від Абд Аллаха ібн Амра ібн аль-Аса, що один чоловік підійшов до Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) і сказав: «Я даю присягу тобі, що переселюся і візьму участь в битві на шляху Аллаха, щоб

¹³⁵ Аль-Бухарі (5625); Муслім (137).

отримати винагороду від Аллаха». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) запитав: «Чи живий хтось із твоїх батьків?» Він відповів: «Так, обидва живі». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Ти дійсно хочеш винагороди Аллаха?» Він відповів: «Так» Тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Повертайся до своїх батьків і добре стався до них»¹³⁶. В іншій версії хадісу йдеться: «У (догляді за) ними і буде твій бій»¹³⁷.

Один з найбільших приписів ісламу, який стосується прав батьків, згадується в хадісі від Джабіра ібн Абд Аллаха (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Одного разу одна людина прийшла до Пророка (мир йому і благословення Аллаха) і сказала: «О Посланець Аллаха, у мене є майно і дитина, а мій батько бажає розтратити моє майно!» На що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Ти і твоє майно належите своєму батькові»¹³⁸.

Абу Хатім ібн Хіббан сказав: «Це означає, що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) утримав цього чоловіка від того, аби він поставився до свого батька так, як ставляться немусульмани. Він наказав йому виявити до батька добре ставлення і м'якість - як на словах, так і в справах - навіть якщо для цього доведеться віддати своє майно. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Ти і твоє майно належите своєму батькові». Але це не означає, що батько володіє майном сина без його згоди»¹³⁹.

¹³⁶ Муслім (6); Абу Дауд (2528); ан-Насаї (4163); Ахмад (6490); Ібн Хіббан (419).

¹³⁷ Аль-Бухарі (2842); Муслім (2549).

¹³⁸ Ібн Маджаг (2291); Ахмад (6902); Ібн Хіббан (410); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹³⁹ «Сахіх Ібн Хіббан», (2/142).

Існує безліч *хадісів* і *асарів*¹⁴⁰ про добре ставлення до батьків і прояв благодіяння щодо них, а також про застереження від непослуху їм. Все це виражає позицію ісламського законодавства щодо збереження основних цінностей суспільства.

¹⁴⁰ *Асар* - висловлювання сподвижників, табіінів або наступного покоління після табіінів.

Підтримка родинних зв'язків

Вступ

Великою особливістю, яку приніс іслам, є те, що родина не обмежується тільки батьками і дітьми. Навпаки, вона охоплює близьких і далеких родичів: братів, сестер, дядьків і тіток як по батьківській, так і по материнській лінії, а також їхніх дітей. Іслам спонукає добре ставитися до них і підтримувати родинні зв'язки - це їх право. Такий вчинок вважається основою благочестя, за який є велика нагорода. А тому, хто пориває родинні зв'язки, обіцяно болісне покарання. Хто підтримує родинні зв'язки, того підтримає Аллах, а хто їх пориває - на того розгнівається Аллах.

Іслам встановив певні закони і правила, які ведуть до нерозривності зв'язків між представниками однієї великої родини. Родичі підтримують і особисто допомагають одне одному. Ці правила закликають витратити майно і допомогати у важких ситуаціях (*акиля*) - під цим терміном мається на увазі розподіл відповідальності при виплаті компенсації (*дія*) серед спадкоємців і близьких родичів вбивці, в разі ненавмисного вбивства або вбивства, схожого на навмисне¹⁴¹.

Підтримка родинних зв'язків в ісламі

Підтримка родинних зв'язків - це добре ставитися до родичів і захищати від зла, на скільки це можливо. Відвідувати їх, цікавитися їх справами, дарувати їм подарунки, допомагати тим, хто бідний, відвідувати їх хворих, відповідати на їх запрошення, приймати їх в гостях, шанувати їх, брати участь в їх урочистостях і висловлювати співчуття у моменти скорботи. Все це сприяє зміцненню зв'язків між

¹⁴¹ Юсуф аль-Кардаві: «Аль-Іслям Хадара аль-Гад», (с. 185).

представниками маленького суспільства і є дверима для загального блага. Зміцнюється єдність і згуртованість ісламського суспільства, а серця людей переповнюються почуттями спокою і легкості. Таким чином людина завжди оберігає себе від самотності і залишається впевненою, що родичі оточують її любов'ю і турботою, а, в разі необхідності, нададуть допомогу.

Всевишній Аллах наказав робити благодіяння родичам - тим людям, з якими потрібно підтримувати зв'язок. Всевишній говорить:

Поклоняйтесь Аллаху та не додавайте Йому нікого як рівного. Якнайкраще ставтеся до батьків, родичів, сиріт і бідних; а також до сусідів, які є вашими родичами, і до тих, які не є вашими родичами; до побратима, до подорожнього, а також до рабів ваших. Воістину, Аллах не любить зухвалих і гордих. (Ан-Ніса, 36)

Всевишній Аллах зробив підтримку родинних зв'язків причиною, через яку Всевишній Аллах буде підтримувати того, хто здійснює це. На це вказує священний хадіс, який передав Абд ар-Рахман ібн Ауф (хай буде вдоволений ним Аллах). Він сказав: «Я чув, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Аллах сказав: «Я – Милосердний (*ар-Рахман*), а це - родинні зв'язки (*рахім*), які Я назвав на честь свого імені. Хто підтримає їх, того Я підтримаю; а хто їх буде поривати, з тим порву Я»¹⁴².

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сповістив про добрий наділ і благословенням того, хто підтримує родинні зв'язки. Передається від Анаса ібн Маліка (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Я чув, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) говорив: «Нехай той, хто бажає, щоб наділ його було

¹⁴² Абу Дауд (1694); Ахмад (1680); Ібн Хіббан (443); аль-Хакім (7265): достовірний хадіс.

збільшено, а термін життя продовжено, підтримує родинні зв'язки»¹⁴³.

Вчені кажуть, що “збільшення терміну життя” - це благословення в прожитих ним роках, допомога в здійсненні поклоніння і заповнення його часу тим, що принесе йому користь в світі вічному, а також збереже його від втрат в інших питаннях¹⁴⁴.

На додаток до цього, існує безліч інших ясних шариатських текстів, які застерігають від поривання родинних зв'язків і вважають цей вчинок великим гріхом. Адже це обриває зв'язок між людьми, сіє ворожнечу і веде до розриву сімейного зв'язку між родичами. Всевишній Аллах говорить, застерігаючи від прокляття і сліпоти погляду і серця:

Можливо, якщо ви відвернетесь, то поширите нечестя на землі та розірвете родинні зв'язки. Вони є тими, кого Аллах прокляв і позбавив слуху та зору. (Мухаммад, 22-23)

Передається від Джубейра ібн Мутіма, що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не увійде до Раю той, хто пориває родинні зв'язки»¹⁴⁵. Поривання родинних зв'язків - це не підтримувати своїх родичів і не виявляти доброго ставлення до них. Існує дуже багато шариатських текстів, які вказують на тяжкість цього гріха. Суспільство буде міцним і надійним, якщо в ньому будуть втілюватися слова Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «У своєму милосерді, любові і співчутті по відношенню одне до одного віруючі схожі на єдине тіло: коли одну з частин його вражає хвороба, все тіло відгукується на це безсонням і лихоманкою»¹⁴⁶.

¹⁴³ Аль-Бухарі (1961); Муслім (12).

¹⁴⁴ Ан-Нававі: «Аль-Мінгадж фі Шарх Сахіх Муслім», (16/114).

¹⁴⁵ Аль-Бухарі (5638); Муслім (19).

¹⁴⁶ Аль-Бухарі (5665); Муслім (2586).

Братство в мусульманському суспільстві: його важливість і положення

Вступ

Ісламське суспільство є тією великою родиною, яка об'єднана узами любові, взаємодопомоги і милосердя. Суспільство, засноване на божественному одкровенні - людяне, моральне, збалансоване. Його представники живуть під покровом моральності, взаємодіючи між собою на основі справедливості і порад. У цьому суспільстві старший виявляє милосердя до молодшого, багатий співчуває бідному, сильний бере за руку слабкого: всі вони - як єдине тіло, якщо болить одна його частина, то погано і іншим органам; як єдина будівля, частини якої підтримують одне одного.

Братство в ісламі

Лі Атватер¹⁴⁷, один з видатних діячів адміністрації президента Рейгана, сказав в журналі «Лайф» за лютий 1991 р.: «Моя хвороба допомогла мені зрозуміти, що те, що було втрачено в суспільстві, також було втрачено і всередині мене: брак любові і братства»¹⁴⁸.

Братство є однією з найважливіших людських цінностей, яку встановив іслам для існування суспільства. Саме братство робить суспільство єдиним і неподільним. Цієї цінності немає ані в стародавніх, ані в сучасних суспільствах. Братство - це коли люди живуть згуртовано, люблять і допомагають одне одному. Їх об'єднують почуття, ніби-то

¹⁴⁷ Лі Атватер (1951-1991) - політичний радник американської Республіканської Партії. Був політичним радником президента Рейгана і Буша-старшого.

¹⁴⁸ Абд аль-Хайй Залюм: «Імбературія: аш-Шарп аль-Джадід», с. 397.

вони сини однієї сім'ї: вони люблять і підтримують одне одного. Кожен з них відчуває, що сила брата - це його сила, а слабкість брата – це його слабкість. Сам він із себе нічого не представляє, але сильний у братстві¹⁴⁹.

Положення братства в ісламському суспільстві

Існує безліч шаріатських текстів, які роповідають про братство в ісламському суспільстві і про його вплив на формування мусульманського суспільства. Коран і Сунна спонукають до всіх справ, які зміцнюють братство, і забороняють будь-які дії, які його послаблюють. Всевишній Аллах говорить, підтверджуючи узи братерства, засновані на вірі:

Воістину, віруючі — браття. (Аль-Худжурат, 10)

При цьому не враховується стать, колір шкіри або походження. Грунтуючись на цьому, між собою побраталися перс Салман аль-Фарісі і ефіоп Біляль аль-Хабаші, а римлянин Сухейб ар-Румі - зі своїми братами-арабами.

Священний Коран говорить, що братство є милістю від Аллаха. Всевишній каже:

Згадайте милість Аллаха до вас, коли ви були ворогами, а Він об'єднав ваші серця, і за милістю Його ви стали братами одне для одного. (Аль Імран, 103)

Після переселення (*гіджра*) з Мекки до Медіни, яке поклато початок мусульманського суспільству, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) відразу ж побудував мечеть і побратав мугаджіров із ансарами. Священний Коран відобразив це братання, яке стало чудовим прикладом

¹⁴⁹ Юсуф аль-Кардаві: «Маляміх аль-Муджтама аль-Муслім аллязі нуншідугу», с. 138.

любові і жертвовності на користь інших людей. Всевишній говорить:

Ті, які жили [в Медині] раніше та увірували раніше, люблять тих, хто переселився до них. У їхніх серцях немає заздрості до того, що отримали ті. Вони визнають їхню перевагу, хоча самі перебувають у скруті. (Аль-Хашр, 9)

Прикладом того братства, яке було засноване на любові і безкорисливості, було те, що брат-ансар пропонував взяти брату-мугаджиру половину майна і одну з дружин (після того, як з нею розлучиться її чоловік)! Передає Анас ібн Малік (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Абд ар-Рахман ібн Ауф (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Коли ми прибули до Медині, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) встановив узи братерства між мною і Садом ібн ар-Рабі аль-Ансарі, який сказав: «Я дам тобі половину свого майна, і подивися на моїх дружин, яка з них тобі сподобається, з тією я розлучуся, і потім ти зможеш з нею одружитися» Абд ар-Рахман сказав йому: «Нехай Аллах дасть тобі благословення в твоїй родині і в твоєму майні! Покажи, де у вас тут ринок?»¹⁵⁰.

З огляду на те велике положення, яке займає братство в зміцненні і побудові суспільства, Всевишній Аллах ясно застеріг від будь-якої дії, яка може похитнути ісламське братство. Він заборонив глузування і знуцання:

О ви, які увірували! Нехай одні люди не глузують з інших — можливо, ті кращі за них. І нехай одні жінки не глузують з інших — можливо, ті кращі за них. (Аль-Худжурат, 11)

Всевишній заборонив вказувати на недоліки людей і пишатися походженням. Всевишній говорить:

¹⁵⁰ Аль-Бухарі (3722); ат-Тірмізі (1933); ан-Насаї (3388); Ахмад (12999).

Не лайте одне одного та не вигадуйте образливих прізвиськ. Зле ж бути нечестивцем після того, як увірував! А ті, хто не покався, є несправедливими! (Аль-Худжурат, 11)

Всевишній також заборонив плітки, наклеп і здогадки про людей - це є одними з найбільш жалюгідних справ, які ведуть до руйнування суспільства. Всевишній говорить:

О ви, які увірували! Уникайте більшості здогадок, адже, воістину, деякі здогадки є гріхом! Не слідкуйте одне за одним та не поширюйте пліток. Невже хтось із вас хоче їсти м'ясо свого покійного брата, якщо це відразу для вас? Бійтеся Аллаха, воістину, Аллах — приймаючи каяття, Милосердний! (Аль-Худжурат, 12)

Якщо, все-таки, відбулася суперечка і обмін образливими словами, то іслам закликав до налагодження відносин між сторонами, щоб об'єднати серця і відновити єдність. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Чи не повідомити мені вам про те, що є кращим, ніж піст, милостиня і молитва?» Сподвижники сказали: «Так». У відповідь на це Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Це - примирення і залагодження розбіжностей між мусульманами, злість між ними буде згубною для них»¹⁵¹.

Більш того, іслам дозволив брехню аби примирити сперечаючихся людей і захистити ісламське суспільство від розколу. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не є запеклим брехуном той, хто бреше, намагаючись примирити людей між собою, кажучи щось добре»¹⁵².

¹⁵¹ Абу Дауд (4919); ат-Тірмізі (2509); Ахмад (27548); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹⁵² Аль-Бухарі (2546); Муслім (2605).

Права і обов'язки братів

Через важливість братства іслам встановив ряд прав і обов'язків, яких має дотримуватися кожен мусульманин. Він повинен керуватися братським зв'язком і розуміти, що це - частина його релігії, за яку його спитають, а також це - віддане на зберігання, яке потрібно буде повернути. Пророк Мухаммад (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не дізнавайтеся, не висліджуйте, не будьте суперниками одне одному, не заздріть одне одному, відмовтеся від взаємної ненависті, не повертайтеся одне до одного спиною і будьте братами, о раби Аллаха, як Він наказав вам! Мусульманин - брат мусульманину, і не повинен він ані гнобити його, ані залишати без підтримки, ані ставитися до нього із презирством, а благочестя приховано тут, благочестя приховано тут!» І Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) вказав рукою на груди, після чого сказав: «Досить буде зла тій людині, яка зневажає свого брата в ісламі. Для кожного мусульманина є недоторканими життя, честь і майно іншого мусульманина»¹⁵³.

Слова Пророка (мир йому і благословення Аллаха) «ані залишати без підтримки» вчені пояснюють так: «Залишати без допомоги і підтримки - якщо він попрохав його про допомогу для захисту від насильника або в будь-якій іншій схожій ситуації, то мусульманин, маючи таку можливість і якщо у нього немає шаріатського виправдання, повинен допомогти своєму брату»¹⁵⁴.

Передається від Анаса (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: Допомагай своєму братові, якщо він утискає або якщо його утискають. Якщо він утискає, то зупини його

¹⁵³ Муслім (2564); Ахмад (7713); Аль-Байгакі (11830).

¹⁵⁴ Ан-Нававі: «Аль-Мінгадж фі Шарх Сахіх Муслім», (16/12).

від його несправедливості, а якщо його утискають, то допоможи йому»¹⁵⁵.

Чи існує таке людське суспільство, в якому кожен його представник зобов'язаний допомагати у вирішенні проблем свого брата – якщо він утискає або якщо його утискають?

Таке є тільки в ісламському суспільстві, яке досягло такого високого ступеня братства і єдності почуттів. Кожен представник такого суспільства спрямовує свої зусилля на вирішення проблем свого брата, надаючи йому всіляку допомогу і підтримку, а не заздрить або ненавидить. З огляду на це, братство є основою побудови міцного ісламського суспільства.

¹⁵⁵ Аль-Бухарі (6552); ат-Тірмізі (2255); Ахмад (11967); ад-Дарімі (2753).

Згуртованість ісламського суспільства

Вступ

Законодавство ісламу зобов'язує своїх послідовників – мусульман – морально підтримувати одне одного, не кажучи вже про згуртованість у важких матеріальних ситуаціях. Таким чином ця релігія схожа на будівлю, частини якої підтримують одне одного. Передає Абу Муса аль-Ашари (хай буде вдоволений ним Аллах), від Пророка (мир йому і благословення Аллаха), що він сказав: «У відношенні одне до одного, віруючі сходжі на будівлю, окремі частини якої підтримують одне одного». Або як єдине тіло: коли одну з частин його вражає хвороба, все тіло відгукується на це безсонням і гарячкою. Як про це сказав Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха): «У своєму милосерді, любові і співчутті по відношенню одне до одного віруючі сходжі на єдине тіло: коли одну з частин його вражає хвороба, все тіло відгукується на це безсонням і лихоманкою»¹⁵⁶.

Універсальність згуртованості в ісламі

Згуртованість в ісламі не обмежується тільки матеріальною стороною, хоча це і є її основним стовпом. Навпаки, вона спрямована на потреби всіх сфер суспільства: на особистостей і на групи, на матеріальні і моральні потреби - в самому широкому розумінні цих слів. Таким чином гарантуються всі основні права особистостей і груп всередині умми.

Всі принципи ісламу вказують на згуртованість серед мусульман в її універсальному розумінні. Тому в ісламському суспільстві складно помітити індивідуалізм, егоїзм або негативні сторони - в ньому завжди переважають

¹⁵⁶ Аль-Бухарі (5665); Муслім (2586).

братство, правдивість, щедрість і взаємодопомога в благочесті і богобоязливості¹⁵⁷.

Взаємодопомога в ісламі

Допомоги в ісламі заслуговують не тільки мусульмани, які є ісламською уммою, а й кожна людина, представник будь-якого народу і віровчення, який є частиною ісламського суспільства. Як про це сказав Всевишній:

Аллах не забороняє вам бути дружніми та справедливими до тих, хто не бився з вами через віру та не виганяв вас із ваших домівок. Воістину, Аллах любить справедливих. (Аль-Мумтахана, 8)

Основою взаємодопомоги є гідність і повага, як вчив людину Всевишній. Аллах говорить:

Ми пошанували синів Адама і дозволили їм пересуватися сушею та морем, наділили їх благами віддали їм велику перевагу перед багатьма іншими творіннями! (Аль-Ісра, 70) Одними з таких всеохоплюючих аятів про взаємодопомогу і взаємозв'язок між представниками ісламського суспільства є слова Всевишнього Аллаха:

Тож допомагайте одне одному в справах праведності та богобоязливості, але не допомагайте одне одному в справах гріха та ворожнечі. І бійтеся Аллаха, воістину, Аллах суворий у покаранні! (Аль-Маїда, 2)

Аль-Куртубі сказав: «Це наказ усім людям допомагати одне одному в благочесті і богобоязливості: тобто, допомагайте одне одному»¹⁵⁸. *Аль-Маварді* сказав: «Всевишній Аллах

¹⁵⁷ Мухаммад ад-Дусукі: «Аль-Вакф ва Давругу фі Танмія аль-Муджтама аль-Іслям», серія «Кадая Іслям», кількість: 46, видавництво: Вищий Комітет з ісламських справ, перша частина, с. 5.

¹⁵⁸ Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (6 / 46-47).

спонукав допомагати одне одному в благочесті і згадав це разом із богобоязливістю. Адже в богобоязливості полягає вдоволення Всевишнього Аллаха, а у благочесті - вдоволення людей. Хто зможе об'єднати вдоволення Аллаха і вдоволення людей, досягне щастя і стане оточений його милостями»¹⁵⁹.

Важливість заката в ісламі

Священний Коран ясно сказав, що бідні й нужденні люди володіють певним правом на частину майна багатих. Всевишній говорить:

Які віддають зі свого майна відому частку нужденному та знедоленому. (Аль-Марідж, 24-25)

Законодавець особисто вказав на це право і роз'яснив його, не залишивши його на розсуд багатіїв або благодійників, надавши можливість їх душам виявити милосердя, прагнення до благочестя і благодіяння, а також любов до вчинення добра¹⁶⁰. В коранічному аяті були перераховані категорії нужденних:

Милостиня призначена для нужденних і бідних, тих, хто збирає та роздає, тих, від чийх сердець чекають прихильності, [для викупу] рабів, для збанкрутілих боржників, для тих, хто [бореться] на шляху Аллаха, а також для подорожніх. Так встановлено Аллахом. А Аллах — Всезнаючий, Мудрий! (Ат-Тауба, 60)

З вищезгаданого аята видно важливість *заката*, який охоплює більшість верств суспільства. Він є основним джерелом здійснення взаємодопомоги і третім стовпом

¹⁵⁹ Аль-Маварді: «Адаб ад-Дунья ва ад-Дін», с. 196-197.

¹⁶⁰ Хусейн Хамід Хассан: «Ат-такафуль аль-Іджтімаїй фі аш-Шаріа аль-Іслямія», с. 8.

ісламу. Виплата *закята* очищає душу володаря майна і приносить користь йому самому перш, ніж принесе користь тому, для кого він призначений. Аллах говорить:

Приймай пожертву з майна їхнього, щоб очистити їх і піднести цим. (Ат-Тауба, 103)

Без сумніву, закят очищає душу того, хто його виплачує, від прагнення до накопичення майна, жадібності й скнарості. Також він очищає душу бідняка і душу того, хто його заслуговує, від заздрості і ненависті до багатіїв і торгівців, формуючи атмосферу дружби, любові, взаємодопомоги і милосердя між представниками суспільства, в якому виконується цей великий припис ісламу.

Ісламське законодавство дозволило правителю брати частину майна багатія, враховуючи його матеріальні можливості, для покриття потреб бідняків. В ісламському суспільстві не можна, щоб хтось засипав ситим, коли його найближчий сусід голодний. На всьому суспільстві лежить відповідальність брати участь у наданні прожиткового мінімуму нужденним. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Не увірував у мене той, хто спить вночі знаючи, що його сусід голодний»¹⁶¹. *Ібн Хазм* сказав: «Піклуватися про бідних є обов'язком заможних людей. У тому випадку, якщо для цього недостатньо коштів закяту і майна інших мусульман, то правитель повинен примусити їх до цього. Нужденним особам повинна надаватись необхідна їжа, одяг для зими і літа, житло, яке захищало б їх від дощу, спеки, сонця і поглядів перехожих»¹⁶².

Погляд ісламу на згуртованість не обмежується наданням нужденним мінімального прожиткового мінімуму, а й прагне

¹⁶¹ Аль-Хакім (7307); ат-Табарі (750); Аль-Байгакі (3238); аль-Албані: достовірний хадіс (149).

¹⁶² *Ібн Хазм*: «Аль-Мухалля», (6/452); «Аль-Масаля», (725).

забезпечити їх усім необхідним. На це вказують слова правителя правовірних *Умара ібн аль-Хаттаба* (хай буде вдоволений ним Аллах): «Побільше давайте їм милостиню, нехай навіть на це піде сто верблюдів»¹⁶³.

Хадіси про достоїнства згуртованості

Прикладом пророчого хадісу, що вказує на достоїнства згуртованості в мусульманському суспільстві і спонукає до неї, є хадіс, який передав Абу Муса аль-Ашарі (хай буде вдоволений ним Аллах), який сказав: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Ашарійці, залишаючись без годувальника після бойового походу, або ж коли їжі у їх сімей в Медіні буває мало, збирають все, що є у них на один одяг, а потім ділять це між собою однією посудиною порівну. Так ось, вони - від мене і я - від них!»¹⁶⁴. *Ібн Хаджар* в «Фатх аль-Барі» сказав: «Це означає: «Вони пов'язані зі мною»¹⁶⁵. Такий вчинок є найвищою шанною для мусульманина.

Хадіс, переданий Абд Аллахом ібн Умаром (хай буде вдоволений ним Аллах), що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Мусульманин - брат мусульманину. Він не повинен ані гнобити, ані зраджувати його. Тому, хто допоможе своєму братові в нужді його, Аллах допоможе в його власній нужді. Того, хто позбавить мусульманина від печалі, Аллах позбавить від однієї з печалей Дня Воскресіння. А гріхи того, хто покриє гріхи мусульманина, Аллах покриє в День воскресіння»¹⁶⁶.

Ан-Нававі (хай помилує його Аллах) сказав: «У цьому полягає достоїнство допомоги мусульманину, позбавлення

¹⁶³ Ібн Хазм: «Аль-Мухалля», (6/452); «Аль-Масалія», (725).

¹⁶⁴ Аль-Бухарі (2354); Муслім (2500).

¹⁶⁵ Ібн Хаджар: «Фатх аль-Барі», (5/130).

¹⁶⁶ Аль-Бухарі (2310); Муслім (2580).

його від труднощів і приховування його гріхів. Сюди входить позбавлення від труднощів за допомогою свого майна, високого становища або фізичною допомогою. А також очевидно, що сюди входить позбавлення мусульманина від труднощів порадою, думкою або підказкою»¹⁶⁷. У цьому полягає згуртованість мусульманського суспільства.

Одна людина допомагає своєму оточенню. Той, хто має можливість або владу, допомагає своєму суспільству, несучи йому добро. Володар сили допомагає всім людям у своїй місцевості, оберігаючи їх особисті інтереси від шкоди. А потім він захищає від шкоди всю будову суспільства, щоб воно ґрунтувалося на правильних засадах»¹⁶⁸. Також це означає, що люди живуть між собою в стані взаємодопомоги і взаємозв'язку: особистості, групи - кожна людина зі своїм братом залишається людиною.

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) назвав допомогу і співчуття нужденним одним із видів милостині. Передається від Абу Зарра (хай буде вдоволений ним Аллах), що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Кожного дня, в який сходить сонце, кожен зобов'язаний давати милостиню за самого себе». Абу Зарр запитав: «О Посланець Аллаха, з яких коштів я буду давати милостиню, адже у нас немає ніякого багатства?» Тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «милостинею є... супроводити сліпого; пояснити глухонімому так, щоб він зрозумів; вказати тому, хто шукає щось, якщо ти знаєш, де це знаходиться; бігти з усіх сил, аби виручити того, хто кличе тебе на допомогу; напружити свої руки, допомагаючи

¹⁶⁷ Ан-Нававі: «Аль-Мінгадж фі Шарх Сахіх Муслім», (16/135).

¹⁶⁸ Мухаммад Абу Загра: «Ат-такафуль аль-Іджтімаїй фі аль-Іслям», с. 7.

слабшому. Все це - двері милостині, яка виходить від тебе й до тебе ж повертається»¹⁶⁹.

Воістину, такі цінності вважаються ознаками розвинутої цивілізації. Іслам випередив усі інші системи і закони, які тільки нещодавно почали надавати значення цьому питанню. Хто до ісламу чув про те, щоб проводити сліпого або пояснити глухонімому так, щоб він зрозумів?

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) звернув увагу заможних людей на те, щоб вони не втрачали нагоди допомогти нужденним. Амр ібн Мурра (хай буде вдоволений ним Аллах) якось сказав Муавії (хай буде вдоволений ним Аллах): «Я чув, як Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) говорив: «Всевишній обов'язково закриє двері небес перед потребами кожного правителя, який закриває свої двері перед нужденними»¹⁷⁰. Амр сказав: «Після цього Муавія призначив людину, відповідальну за допомогу людям у їхніх потребах».

Передається від Джабіра ібн Абд Аллаха і Тальхі аль-Ансарі (хай буде задоволений ними Аллах), що вони сказали: «Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Будь-якого мусульманина, який залишить іншого мусульманина без допомоги в такому місці, де право його недоторканності не дотримується, а гідність принижується, Аллах обов'язково залишить без допомоги в такому місці, де він буде бажати отримати Його допомогу»¹⁷¹.

¹⁶⁹ Ахмад (21522) Шуйейб аль-Арнаут: ланцюжок передавачів хадіса достовірний; Ібн Хіббан (3377); Аль-Байгакі (7618); ан-Насаї (9027); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹⁷⁰ Ат-Тірмізі (1332); Ахмад (18062); Абу Я'ля (1565); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹⁷¹ Ат-Табарані (4735); Абу Дауд (4884); Ахмад (16415); Аль-Байгакі (7632); аль-Албані: хороший хадіс.

Вражають слова мусульманських вчених щодо цього питання. Вони кажуть, що кожен мусульманин зобов'язаний спробувати захистити від зла іншого мусульманина. Він зобов'язаний перервати свою молитву, аби допомогти опинившемуся у біді, потопаючому або згораючому в пожежі і спробувати врятувати його від загибелі. Якщо людина може допомогти, а інші не можуть, то для такої людини допомога стає особистим обов'язком (*фард айн*). Ну а якщо є хтось інший, здатний надати допомогу, то це є обов'язком, пов'язаним із достатністю (*фард кіфая*). У цьому питанні немає розбіжностей серед правознавців¹⁷².

Ґрунтуючись на всьому вищесказаному, згуртованість є основоположним стовпом ісламського суспільства, який охоплює безліч ситуацій. Проста допомога, співпраця, прийняття участі у вирішенні проблем, турбота, захист і благодійність – все, що необхідно, поки не буде вирішена проблема нужденного. В результаті цього йдуть геть хвилювання засмученого, гояться рани пораненого, а тіло повністю позбавляється від болю і хвороб.

¹⁷² Аш-Шірбіні аль-Хатиб: «Мугні аль-Мухтадж», (4/5); Ібн Кудам: «Аль-Мугні», (7/515), (8/202).

Справедливість в ісламі: її суть і важливість

Важливість справедливості в ісламі

Справедливість вважається загальнолюдською цінністю, з якою прийшов іслам. Він зробив її однією з життєвих опор особистості, сім'ї, суспільства і політики. Священний Коран говорить, що справедливість є метою зіслання всіх небесних писань. Всевишній говорить:

Відсилали Ми посланців наших зі знаменнями ясними, і відсилали Ми з ними Писання та мірило для того, щоб трималися люди справедливості. (Аль-Хадід, 25)

Найбільша цінність справедливості полягає в тому, що вона є головною метою посланницької місії посланців Аллаха і зіслання Його Писання. Заради справедливості були зіслані Писання, відправлені посланці і встановлені небеса і земля¹⁷³.

Всевишній Аллах сказав в ясній і однозначній постанові про справедливість і її втілення у життя:

О ви, які увірували! Тримайтесь справедливості, коли будете ви свідками перед Аллахом, навіть якщо це свідчення буде проти вас самих, ваших батьків чи родичів. (Ан-Ніса, 135)
Також Він сказав:

О ви, які увірували! Будьте стійкими у вірі в Аллаха, свідчіть справедливо і нехай ненависть ваша до інших не веде до несправедливості. Тримайтеся справедливості, бо вона ближча до богобоязливості. Бійтеся Аллаха, воістину, Йому добре відомо все те, що ви чините! (Аль-Маїда, 8)

¹⁷³ Юсуф аль-Кардаві: «Малямїх аль-Муджтама аль-Муслім аллязі нуншідугу», с. 133.

Ібн Касір сказав: «Це означає: нехай ненависть, яку ви відчуваєте щодо когось, не змусить вас полишити справедливість щодо них. Навпаки, будьте справедливі з усіма: як із другом, так і з ворогом»¹⁷⁴.

Таким чином справедливість в ісламі не залежить від любові чи ненависті. Ніхто не виділяється через своє походження, високе становище або багатство – ані мусульманин, ані немусульманин. Навпаки, правом справедливості насолоджуються всі мешканці Землі, як мусульмани, так і немусульмани, незважаючи на любов або ворожнечу між ними.

Приклади справедливості в ісламі

Прикладом, який підтверджує сказане раніше, є історія Усама ібн Зейда (хай буде вдоволений ним Аллах) і жінки із племені Махзум. Коли Усама спробував стати посередником у вирішенні питання знатної жінки із племені Махзум, аби їй не відсікли руку за крадіжку, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сильно розгнівався. Потім виголосив красномовну проповідь, яка пояснила шлях ісламу і його справедливість щодо усіх представників суспільства: як керівників, так і підлеглих. Одним з того, що сказав Пророк (мир йому і благословення Аллаха) в цій проповіді, було: «Воістину, тих, хто був до вас згубило те, що коли серед них крапа знатна людина, вони залишали її, а коли ж крапа слабка, вони застосовували щодо неї покарання. Клянуся Аллахом, якби Фатима, дочка Мухаммада, вкрала, то я б відсік їй руку»¹⁷⁵.

Імам *Ахмад* передає від Джабіра ібн Абд Аллаха (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Щорічно Пророк

¹⁷⁴ Ібн Касір: «Тафсір аль-Куран аль-Азим», (2/43).

¹⁷⁵ Аль-Бухарі (3288); Муслім (1688).

(мир йому і благословення Аллаха) відправляв до *Хайбара* Абд Аллаха ібн Раваху, аби він підраховував розмір вищезазначеного врожаю. Він підраховував врожай і потім сказав: «О юдеї, ви – найненависніші для мене із творинь Аллаха: ви вбивали пророків Аллаха і зводили брехню на Аллаха - але це не спонукає мене виявляти до вас несправедливість. А то, що ви мені пропонуєте (хабаря) - це заборонене, ми ж заборонене не їмо». «На таких людях тримаються небеса і земля», - сказали юдеї»¹⁷⁶.

Незважаючи на ненависть Абд Аллаха ібн Равахи (хай буде вдоволений ним Аллах) до юдеїв, він не гнобив їх. Навпаки, він ясно сказав про те, що не вчинить з ними несправедливо.

Суть справедливості в ісламі

Справедливість - це рівновага, яку Аллах встановив на землі. За допомогою її слабкий отримує своє право, а гнобитель отримує по заслугах від того, щодо кого він чинив насильство. Володар права може отримати його найпростішим і швидким шляхом. Справедливість - одна із цінностей, яку випромінює віровчення ісламу і осяє нею суспільство. Всі люди в ісламському суспільстві мають право на справедливість і спокій.

Іслам наказав виявляти справедливість щодо всіх людей, як ми це побачили у вищезазначених аятах. Справедливість, яка не знає почуттів, і, тому, не залежить від любові чи ненависті. В першу чергу іслам наказав бути справедливим із самим собою, врівноважуючи між правом своєї душі, правом свого Господа і правами інших людей. Приклад цього - Салман аль-Фарісі (хай буде вдоволений ним Аллах), який добре

¹⁷⁶ Ахмад (14996); Ібн Хіббан (5199); Шуейб аль-Арнаут: ланцюжок передавачів хадіса достовірний; Аль-Байгакі (7230); ат-Тахаві (2856); аль-Албані: достовірний хадіс.

порадив своєму брату Абу ад-Дарда (хай буде вдоволений ним Аллах), який залишив одне з прав своєї дружини без уваги, постуючи вдень і вистоюючи нічні молитви вночі. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) підтримав Салмана (хай буде вдоволений ним Аллах) і сказав: «Воістину, у Господа твого є на тебе право, і у душі твоєї є на тебе право, і у сім'ї твоєї є на тебе право. Так віддавай же кожному право, яке належить йому!»¹⁷⁷

Іслам наказав виявляти справедливість в словах. Всевишній говорить:

І коли ви щось говорите, будьте справедливі, навіть якщо йдеться про вашого родича. (Аль-Анам, 152)

Іслам наказав виявляти справедливість в судових справах. Всевишній говорить:

Воістину, Аллах наказує вам повертати довірене майно його власникам. І коли ви судите між людьми, то судіть справедливо! (Ан-Ніса, 58)

Іслам наказав виявляти справедливість у примиренні між людьми. Всевишній говорить:

Якщо дві групи віруючих ведуть між собою боротьбу, то примиріть їх. Але якщо одна з них зазіхає на іншу, то боріться проти тієї, яка виявляє ворожість, доки вона не повернеться до наказу Аллаха. А якщо вона повернеться, то встановіть між ними мир так, як і належить. І будьте справедливими; воістину, Аллах любить справедливих! (Аль-Худжурат, 9)

Заборона несправедливості в ісламі

Іслам наказує виявляти справедливість і спонукає до неї, а несправедливість категорично забороняє і бореться із нею -

¹⁷⁷ Аль-Бухарі (1832); ат-Тірмізі (2313).

як несправедливість щодо себе, так і щодо інших. Особливо утиск слабких сильними; підлеглих правителями - чим слабша людина, тим більший гріх того, хто її переслідує¹⁷⁸. У священному хадісі говориться: «О раби Мої, воістину, Я заборонив несправедливість Собі і зробив її забороненою між вами, тож, не гнобіть одне одного!»¹⁷⁹ Також Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав Муазу (хай буде вдоволений ним Аллах): «Бійся бланання (дуа) пригнобленого, адже між його блананням і Аллахом немає перешкоди!»¹⁸⁰ Також він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Бланання трьох людей не відхиляється: того, хто постує, поки він не розговіється; справедливого правителя і пригнобленого. Його бланання Аллах підносить до небес, і перед ним відчиняються врата небес. Господь же каже: «Клянуса Своєю могутністю, Я неодмінно допоможу тобі, нехай навіть через деякий час»¹⁸¹. Така справедливість - небесне мірило в суспільстві ісламу.

¹⁷⁸ Юсуф аль-Кардаві: «Маяміх аль-Муджтама аль-Муслім аллязі нуншідугу», с. 135.

¹⁷⁹ Ахмад (12458); аль-Бухарі в «Аль-Адаб аль-Муфрад» (490); Ібн Хіббан (619); Аль-Байгакі (7088); ан-Насаї в «ас-Сунан аль-Кубра» (11283).

¹⁸⁰ Аль-Бухарі (4000); Муслім (27).

¹⁸¹ Ат-Тірмізі (3598): добрий хадіс; Ібн Маджаг (1752); Ахмад (8030).

Милосердя в ісламі: його важливість і приклади

Важливість милосердя в ісламському законодавстві

Перше, що звертає на себе увагу в Книзі Аллаха, яка є конституцією мусульман і найважливішим джерелом законодавства, це те, що всі її глави (сури) - крім сури «ат-Тавба» - починаються зі слів «В ім'я Аллаха, Милостивого, Милосердного» (*басмаля*). У цих словах містяться дві якості Всевишнього Аллаха - «милість» і «милосердя». Не для кого не секрет, що тут криється певний смисл: це вказує на важливість милосердя в ісламі. Також не для кого не секрет, що ці дві якості - милість і милосердя - дуже близькі між собою. Мусульманські вчені згадали безліч думок щодо того, в чому ж полягає їх відмінність¹⁸². Буває, що Всевишній Аллах об'єднує якесь Своє ім'я із ім'ям Милосердний. Наприклад, ім'я Великий, Витриманий, Чуючий або Той, хто бачить. Буває, що Всевишній згадує певні Свої імена, які надають одне одному рівноваги в очах читача Корана. Наприклад, імена Всемогутній, Здатний на відплату, Могутній. Але згадка разом обох, близьких за значенням імен на початку всіх сур Священного Корану, залишає дуже ясне враження: милосердя, без сумніву, є першорядною якістю, порівняно із іншими якостями Творця. А також те, що милосердя є тією основою, на якій повинні будуватися всі взаємини.

Цей смисл підтверджується тим, що перша сура, яку ми зустрічаємо в Священному Корані - сура «аль-Фатіха» - також, як і всі сури, починається зі слів «В ім'я Аллаха, Милостивого, Милосердного». А потім ці два імені знову повторюються вже в самій сурі: «Милостивому, Милосердному». Те, що Коран починається саме з цієї сури, має явний смисл. Загальновідомо, що кожен мусульманин

¹⁸² Ібн Хаджар: «Фатх аль-Барі», (31/358-359).

зобов'язаний щодня читати суру «аль-Фатіха» в кожному *рак'яті* своєї обов'язкової п'ятикратної молитви (*намаз*). Це означає, що раб Аллаха в кожному рак'яті як мінімум чотири рази вимовляє слова, що вказують на милосердя Всевишнього. В день виходить 68 разів. Це дає чітке уявлення про важливість великої якості - милосердя.

Безліч пророчих хадісів говорять нам про це. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) розповів про милосердя Господа світів. Передається від Абу Хурейри (хай буде вдоволений ним Аллах), що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Воістину, Аллах написав ще до початку творіння: «Моя милість випереджає Мій гнів» - і це в Книзі у Нього над Троном»¹⁸³.

У цьому полягає ясне твердження, що милосердя має випереджати гнів, а м'якість випереджати – жорсткість.

Посланицька місія Пророка Мухаммада (мир йому і благословення Аллаха) – милість для світів

Всевишній Аллах відправив Посланця ісламу (мир йому і благословення Аллаха) як милість для всього людства і для всіх світів. Всевишній Аллах говорить:

Ми відіслали тебе тільки як милість для світів. (Аль-Анбія, 107)

Це ясно видно із його справедливого ставлення (мир йому і благословення Аллаха) до своїх друзів та ворогів. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав, спонукаючи людей керуватися цією благородною цінністю: «Аллах не помилує того, хто не милував людей»¹⁸⁴. Слово «людей» - загальне, охоплює кожного, незалежно від статі і релігії. Вчені ісламу говорять про це так: це загальне слово, вказує

¹⁸³ Аль-Бухарі (7115); Муслім (2751).

¹⁸⁴ Аль-Бухарі (6941); Муслім (2319).

на милість щодо дітей, а також до інших людей¹⁸⁵. *Ібн Баттал* сказав: «У цьому хадісі міститься спонукання виявляти милосердя до всіх творінь: до віруючого і невіруючого, до домашніх тварин і рабів. Годувати, поїти і полегшувати їм несення поклажі, а також не карати і не бити їх - все це вважається милосердям»¹⁸⁶.

В іншому хадісі Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) поклявся, сказавши: «Клянуся Тим, в Чий Долоні душа моя! Аллах помилує тільки того, хто виявляє милосердя». Сподвижники сказали: «О Посланець Аллаха! Кожен з нас милосердний». Він сказав: «Я маю на увазі не милосердя, яке виявляє один з вас до свого товариша, а маю на увазі милосердя до людей взагалі»¹⁸⁷. Тому мусульманин виявляє милосердя до всіх людей - дітей, жінок, літніх, мусульман і немусульман.

Також Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Над милостивими змилюється Милостивий. Будьте милостивими до тих, хто на землі, і буде до вас милостивий той, Хто на небі». Слово «хто» вказує на всіх, хто на землі.

Таке милосердя в мусульманському суспільстві - практична моральна цінність, яка вказує на співчуття людини до свого брата-людини. Більш того, це милосердя поширюється на всі раси і релігії, на тварин, птахів і комах.

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) повідомив, що одна жінка потрапила до Пекла, адже була черствою і не помилувала кішку! Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Одна жінка була покарана через кішку, яку вона тримала під замком, поки та не померла. Ця жінка опинилася у вогні, адже, утримуючи цю кішку під замком, вона не

¹⁸⁵ Ан-Нававі: «Аль-Мінгадж фі Шарх Сахіх Муслім», (15/77).

¹⁸⁶ Аль-Мубаракфурі: «Тухфа аль-Ахвазі», (7/42).

¹⁸⁷ Абу Я'ля (4258); Аль-Байгакі (11060); аль-Албані: достовірний хадіс.

годувала і не поїла її, і не дозволяла їй поїдати живність, яка плазує по землі»¹⁸⁸.

Також Пророк (мир йому і благословення Аллаха) повідомив, що Аллах простив одному чоловікові, який помилував собаку, напоївши її під час спраги. Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якось одного чоловіка, який йшов своєю дорогою, стала мучити сильна спрага. Він знайшов криницю, спустився до води і напився, а коли вибрався, несподівано побачив перед собою собаку, яка висовувала свій язик і їла від спраги вологу землю. Побачивши це чоловік сказав собі: «Цю собаку спрага мучить так само, як мучила вона і мене», - після чого він знову спустився до води, наповнив нею свій черевик, взяв його в зуби і не випускав його з рота, поки не вибрався. Піднявшись на поверхню землі, він напоїв собаку, і Аллах віддячив йому за це, простивши йому його гріхи». Люди запитали: «О Посланець Аллаха, хіба нам буде нагорода і за тварин?» Він сказав: «Нагорода буде за все живе»¹⁸⁹.

Більш того, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) повідомив своїм сподвижникам, що двері Раю були відкриті перед повією, в серці якої заворушилося милосердя щодо собаки. Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Коли собака ходила навколо криниці, вмираючи від спраги, її побачила одна з повій народу Ізраїлевого, вона зняла свою туплю, набрала нею води і напоїла собаку, і за це Аллах простив їй її гріхи»¹⁹⁰.

Людина здивується і запитає: який зв'язок напування собаки і гріха перелюбу? Але відповідь криється в самому вчинку - в милосерді, яке йде із серця людини. Воно освітлює її справи і вчинки.

¹⁸⁸ Аль-Бухарі (2236); Муслім (2242).

¹⁸⁹ Аль-Бухарі (5663); Муслім (2244).

¹⁹⁰ Аль-Бухарі (3280); Муслім (2245).

Милосердя щодо тварин і птахів

Одним із видів милосердя, з яким прийшов іслам, є його заклик до прояву милосердя щодо тварин - не мучити їх голодом і не покладати на них більше за їх можливості. Коли Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) побачив верблюда, обтяженого поклажею, він виявив до нього велике милосердя і сказав: «Бійтеся Аллаха у ставленні до в'ючних тварин. Вони повинні бути здоровими для верхової їзди та прийому їжі»¹⁹¹.

Одного разу один чоловік сказав: «О Посланець Аллаха, воістину, я відчуваю милосердя до вівці, яку зарізаю» На що він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо ти помилуєш вівцю, то тебе помилує Аллах»¹⁹².

Милосердя ісламу торкнулося навіть маленьких птахів, які, на відміну від домашніх тварин, не приносять особливої користі людині. Одного разу Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Маленька пташка, яку вбили заради забави, звернеться до Аллаха в Судний День і скаже: «О Господь! Воістину, такий-то вбив мене заради забави, а не заради користі»¹⁹³.

Історики згадують, що одного разу, під час відкриття Єгипту, голуб сів на намет Амра ібн аль-Аса (хай буде вдоволений ним Аллах) і звив там гніздо. Коли Амр ібн аль-Ас (хай буде вдоволений ним Аллах) захотів переїхати з цього місця, то

¹⁹¹ Абу Дауд (2548); Ахмад (17662); Ібн Хіббан (546); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹⁹² Ахмад (15630); аль-Хакім (7562); ат-Табарані (15716); аль-Албані: достовірний хадіс.

¹⁹³ Ан-Насаї (4446); Ахмад (19488); Ібн Хіббан (5993); ат-Табарані (6/479); аш-Шавкані: «Цей хадіс передається по багатьом ланцюжкам, достовірність яких підтвердили вчені», див. аш-Шавкані: «ас-Сейль аль-Джаррар», (4/38).

побачив голу́ба і не захотів руйнувати його гніздо. Він так і залишив намет. Згодом навколо нього утворилося поселення, яке отримало назву *Фустат*.

Ібн Абд аль-Хакам згадує в життєписі праведного халіфа Умара ібн Абд аль-Азіза, що він дозволяв кінські скачки тільки в разі потреби. Також він написав керуючому стійлами, щоб ніхто із наїзників не вдягав на коней важку узду, а також не поганяв коней палицею із гострим залізним кінцем. Він написав своєму наміснику в Єгипті: «До мене дійшло повідомлення, що на деяких в'ючних верблюдів в Єгипті кладуть до тисячі *ратлів*¹⁹⁴»¹⁹⁵.

Це і є справжнє милосердя в ісламському суспільстві, яке займає місце в серцях людей. Ти бачиш, як вони поступаються слабкому, співчують засмученому та хворому, допомагають нужденному, нехай навіть це – тварина. За допомогою таких живих сердець очищається суспільство від злочинів, стаючи джерелом добра, благочестя і заспокоєння.

¹⁹⁴ *Ратль* - міра ваги, що приблизно дорівнює 450 г.

¹⁹⁵ Мухаммад ібн Абд Аллах ібн Абд аль-Хакам: «Сіра Умар ібн Абд аль-Азіз», (1/141).

Стосунки мусульман з немусульманами

Вступ

Звід систем ісламської цивілізації не обмежується вирішенням проблем мусульман і немусульман всередині ісламської держави. Він також намагається налагодити стосунки мусульман із іншими народами і державами. Існують певні основи і принципи, на яких будуються такі стосунки, як в стані миру, так і в стані війни. Велич ісламської цивілізації і її людяність виявляється в різних сферах.

Іслам - релігія миру

Насправді, мир є основою ісламу. Всевишній Аллах наказав своїм віруючим рабам увірувати в Його Посланця (мир йому і благословення Аллаха), сказавши:

О ви, які увірували! Будьте покірні Аллаху в усьому (*сільм*), і не йдіть слідами шайтана. Воістину, він для вас — справжній ворог! (Аль-Бакара, 208)

Де «*сільм*» - це іслам¹⁹⁶. Іслам був названий словом «*сільм*» (мир), адже в ньому криється безпека для людини: безпека всередині себе, в своєму будинку, в своєму суспільстві, а також з тими, хто її оточує - це і є іслам.

Тож не дивно, що слово «іслам» утворено від слова «сільм»; а також те, що «мир» (*салям*) є одним із найяскравіших ісламських принципів, якщо не найяскравішим взагалі.

¹⁹⁶ Ібн Касір: «Тафсір аль-Куран аль-Азим», (1/565).

Більш того, спираючись на мовну основу, «мир» (*салям*) може бути синонімом слова «іслам»¹⁹⁷.

Тому мир в ісламі є основним положенням, яке сприяє взаємодопомозі, знайомству і поширенню добра серед всіх людей. Якщо мусульмани і немусульмани будуть оберігати мир, то, в такому випадку, з точки зору ісламу, вони будуть братами у своїй людській природі¹⁹⁸. Саме тому безпека як серед мусульман, так і серед немусульман, є постійною - не через зусилля або ж домовленості, а через основи ісламу. І жодна ворожнеча до мусульман не здатна похитнути або зруйнувати цю основу.¹⁹⁹

Зв'язок мусульман із немусульманськими народами

Втілення в життя любові щодо інших людей, які сповідують інші релігії і представляють немусульманські народи, є обов'язком мусульман. Доказ цьому – священний аят, а також загальнолюдське братство:

О люди! Воістину, Ми створили вас із чоловіка та жінки зробили вас народами та племенами, щоб ви знали одне одного. Воістину, найшанованіші з-посеред вас перед Аллахом — найбільш богобоязливі! Воістину, Аллах — Всезнаючий, Всевідаючий! (Аль-Худжурат, 13)

Мета існування безлічі народів полягає не в тому, щоб вони сперечалися між собою або знищували, а в тому, щоб вони дізнавалися і любили одне одного²⁰⁰.

¹⁹⁷ Мухаммад ас-Садик Афіфі: «Аль-Іслям ва аль-Алякат ад-дувалія», с. 106; Зафіра аль-Касімі: «Аль-Джигад ва аль-Хукук ад-дувалія фі аль-Іслям», с. 151.

¹⁹⁸ Махмуд Шальтут: «Аль-Іслям Акида ва Шаріа», с. 453.

¹⁹⁹ Субхі ас-Саліх: «Ан-Нузум аль-Іслям: Нашатуґа ва Татаввуруга», с. 520.

²⁰⁰ Джад аль-Хакк: «Муджалля аль-Азгар», с. 180, грудень 1993 р.

Підтвердженням такого розуміння є різні коранічні аяти, які наказують жити в мирі із немусульманами, якщо вони виявляють готовність до цього і схильні до миру. Всевишній Аллах говорить:

Якщо вони оберуть мир, то обирай його й ти. І покладай сподівання на Аллаха. (Аль-Анфаль, 61)

Цей коранічний аят категорично вказує на те, що мусульмани люблять мир і віддають йому перевагу над війною. Тому коли вороги бажають укласти мирний договір, то мусульмани раді цьому, якщо за цим не стоїть нехтування правами мусульман або ж шкода їхнім інтересам.

Ас-Судді і Ібн Зейд сказали: «Значення аята: «Якщо вони закликають тебе до мирного договору, то відповідай їм»²⁰¹. А наступний після цього аят підтверджує прагнення ісламу до поширення миру, навіть якщо вороги приховують зраду. Всевишній говорить, звертаючись до благородного Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха):

Та якщо вони захочуть зрадити тебе, то, воістину, достатньо тобі Аллаха! Це Він підтримав тебе Своєю допомогою та віруючими. (Аль-Анфаль, 62)

Це означає, що Аллах зобов'язався допомагати і оберігати тебе²⁰².

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) вважав мир тією цінністю, якої мусульманин зобов'язаний дотримуватися. Він (мир йому і благословення Аллаха) просив Аллаха наділити його миром і говорив у своєму зверненні (*дуа*): «О Аллах, я прошу в тебе благоденства в мирському та у вічному житті»²⁰³. В один із днів він (мир йому і благословення Аллаха) звернувся до своїх

²⁰¹ Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (4 / 398-399).

²⁰² Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (4/400).

²⁰³ Абу Дауд (5074); Ібн Маджаг (3871); Ахмад (4785); Ібн Хіббан (961); аль-Албані: достовірний хадіс.

сподвижників із проповіддю: «Не шукайте зустрічі із ворогом, а якщо зустрілися з ним, то терпіть»²⁰⁴. Також Пророк (мир йому і благословення Аллаха) не любив слово «війна» (*харб*). Він (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Найулюбленішими іменами для Аллаха є імена Абд Аллах і Абд ар-Рахман. Найправдивішими є імена Хаммам і Харіс, а найбільш огидні імена - Харб і Мурра»²⁰⁵.

²⁰⁴ Аль-Бухарі (2804); Муслім (1742).

²⁰⁵ Абу Дауд (4950); ан-Насаї (3568); Ахмад (19054); аль-Албані: достовірний хадіс.

Угоди між мусульманами і немусульманами

Вступ

Однією з основ миру і взаєморозуміння є угоди між мусульманами і немусульманами. За допомогою угод обидві групи - мусульмани і немусульмани - досягають миру, перемир'я або примирення.

«Якщо основою відносин є мирний договір, то всі інші угоди бувають або для закінчення війни і повернення до миру, або для підтвердження мирного договору і зміцнення його стовпів, аби після цієї угоди вже не залишилося ймовірності його порушення»²⁰⁶.

На протязі багатьох поколінь ісламська держава практикувала підписання договорів і угод з немусульманськими державами. Ці договори містили в собі зобов'язання дотримуватися певних правил, умов і принципів на стільки, що іслам вплинув на формування міжнародного права.

Що таке угоди і договори?

Угоди - це договори, які укладає ісламська держава з іншими державами як в стані миру, так і в стані війни. В останньому випадку такий договір називається «мирним договором» або «мирною угодою». Йдеться про припинення війни. Доказом цього є слова Всевишнього Аллаха:

Якщо вони оберуть мир, то обирай його й ти. І покладай сподівання на Аллаха. (Аль-Анфаль, 61)

²⁰⁶ Мухаммад Абу Загра: «Аль-Алякат ад-дувалія фі аль-Іслям», с. 79.

Приклади ісламських угод

□ **Мирний договір Пророка (мир йому і благословення Аллаха) з юдеями Медіни**

Однією з угод, яка мала місце між ісламською державою і немусульманами, був мирний договір, який Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) уклав з юдеями Медіни, коли переселився до неї. У цьому договорі згадується наступне: «Юдеї несуть витрати разом із віруючими, поки останні воюють. Юдеї Бану Ауф є громадою, разом із віруючими. У юдеїв - своя релігія, у мусульман - своя релігія, і вони самостійні. Хто зробив проступок і гріх завдав шкоди тільки собі і представникам своєї сім'ї. Юдеям Бану ан-Наджар те ж, що і юдеям Бану Ауф. Юдеям Бану аль-Харіс те ж, що і юдеям Бану Ауф. Юдеям Бану Сайда теж, що і юдеям Бану Ауф. Юдеям Бану Джушам те ж, що і юдеям Бану Ауф. Юдеям Бану аль-Аус те ж, що і юдеям Бану Ауф. Юдеям Бану Саляба те ж, що і юдеям Бану Ауф, за винятком тих, хто скоїв несправедливий вчинок або гріх - він губить тільки себе і представників своєї родини.

Юдеї несуть свої витрати, а мусульмани - свої. Вони всі разом виступають проти тих, хто виступає проти цього документа. Вони зобов'язані допомагати одне одному радою і справою, виявляти одне до одного добро, а не зло. Людина не несе відповідальності за гріх свого союзника. Допомога надається пригнобленому. Юдеї несуть витрати разом із віруючими, поки віруючі воюють. Центр міста Йасриба - заборонена зона для тих, хто згадується у цьому документі. Той, хто дає заступництво, повинен захищати свого підопічного так само, як себе самого. Не можна поширювати заступництво опікуна на інших людей без відома самого опікуна. Те, що було до цього між учасниками цього договору - сварки, образи, які можуть завдати шкоди в сьогоденні - все це буде віднесено на суд Всевишнього Аллаха і Посланця Аллаха Мухаммада. Аллах - за саме

благочестиве і побожне, що міститься в цьому документі. Заступництва не буде ані ім'ям курайшитів, ані тим, хто їм допомагав. Учасники цього документа повинні допомагати одне одному проти тих, хто нападав на місто Йасриб. Якщо ж їх покличуть до миру, то всі вони можуть його прийняти. Якщо ж ще хтось покличе віруючих до миру, то віруючі укладають з ним мир, крім тих, хто виступає проти релігії. Кожна група несе відповідальність за свою домовленість із кимось. Побожність утримує від гріха. Хто чинить зло, то він шкодить тільки собі. Аллах - за найвірніше і добре, що міститься у цьому документі. Цей документ не захищає кривдника і грішника. Аллах допомагає тим, хто робить добро, виявляє побожність, також і Мухаммад - Посланець Аллаха»²⁰⁷.

З цього договору зрозуміло, що було укладено мирний договір між юдеями і мусульманами, а також було досягнуто згоди щодо гарантій безпеки і про те, щоб не починати війну між собою. Також з цього договору зрозуміло, що його цілями були «добросусідство, зміцнення основ справедливості і допомога пригнобленому. Цей справедливий договір був укладений для встановлення миру, зміцнення справедливості і допомоги слабкому»²⁰⁸.

□ **Мирний договір Пророка (мир йому і благословення Аллаха) з християнами Наджрана**

У книгах з життєпису Пророка (мир йому і благословення Аллаха) згадується безліч дорогісннх прикладів схожих угод. Прикладом цього може служити укладання мирного договору між Пророком (мир йому і благословення Аллаха) і християнами Наджрана. Ось що згадується в ньому:

²⁰⁷ Ібн Гішам: «Ас-Сіра ан-Набавія», (1 / 503-504); Ібн Касір: «ас-Сіра ан-Набавія», (2 / 322-323).

²⁰⁸ Мухаммад Абу Загра: «Аль-Аляка ад-дувалія фі аль-Іслям», с. 18.

«Наджран і його околиці отримують заступництво Аллаха і опіку Мухаммада, Пророка і Посланця Аллаха, над самими мешканцями, над їх релігійною громадою, над їхніми землями і худобою, над відсутніми з них і присутніми, над їхніми родичами і тими, хто з ними... а також над усім, чим вони володіють: великим і малим»²⁰⁹.

□ **Мирний договір Пророка (мир йому і благословення Аллаха) з Бану Дамура**

Пророк (мир йому і благословення Аллаха) уклав мирний договір з Бану Дамура, вождем якого в той час був Махш ібн Амр ад-Дамурі. Також Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) уклав мирний договір з Бану Мудлядж, які жили в околицях Янбу. Це сталося в місяці Джумада аль-Уля, у другому році після гіджри²¹⁰. Він (мир йому і благословення Аллаха) уклав подібний договір з племенами Джугейна - великі племена, які живуть на північному заході від Медіни²¹¹.

□ **Мирна угода Умара**

Також прикладом ісламського мирного договору може бути угода, яку уклав правитель правовірних Умар ібн аль-Хаттаб (хай буде вдоволений ним Аллах) із мешканцями Єрусалиму²¹². Вона отримала назву «мирна угода Умара».

Дивлячись на всі ці мирні договори і угоди, можна побачити, як мусульмани завжди намагалися жити в спокою і мирі зі своїми сусідами; вони ніколи не прагнули ворожнечі. Навпаки, мусульмани завжди віддавали перевагу миру над війною і злагоді над розколом.

²⁰⁹ Аль-Байгакі: «Даляіль ан-Нубувва», (5/485).

²¹⁰ Ібн Гішам: «Ас-Сіра ан-Набавія», (3/143).

²¹¹ Ібн Сад: «Ат-Табакат аль-Кубра», (1/272).

²¹² Ат-Табарі: «Таріх аль-Умам ва аль-Мулюк», (2 / 449-450).

Правила та умови угод в ісламі

Іслам встановив певні правила і умови для укладання угод, щоб вони відповідали шаріату і цілям, заради яких були дозволені.

Шейх *Махмуд Шальтут* (хай помилує його Аллах) сказав: «Коли іслам надав мусульманам право укладати договори, то поставив для цього три умови:

Перша: договір не повинен зачіпати основних принципів шаріату, які оберігають ісламську особистість. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Кожна умова, якої немає в Книзі Аллаха, є недійсною»²¹³. Мається на увазі, що ця умова відкидається Книгою Аллаха.

З огляду на першу умову, потрібно сказати, що іслам не визнає законності угод, які дозволяють пригнічувати і зневажати права ісламської особистості або відкривають двері для ворогів, через які вони можуть напасти на іслам, послабити позиції мусульман, розділити їх ряди або розірвати їх єдність.

Друга: будувати договір на взаємній згоді обох сторін. З огляду на другу умову, потрібно сказати, що іслам не визнає законності угод, які побудовані на примусі, насильстві та погрозах. Ця умова продиктована сутністю угоди. Наприклад, при укладанні угоди про купівлю-продаж певних товарів обов'язково має бути згода. Всевишній говорить:

Не пожирайте майна одне одного шляхом неправди, а займайтеся торгівлею, якою ви будете взаємно задоволені. (Ан-Ніса, 29)

Третя: визначення чітких цілей угоди і обмеження прав і обов'язків, які не дадуть якимось інакше тлумачити договір або грати словами. Всі невдачі, які спіткали сучасні угоди між розвиненими державами (які вдають, що вони прагнуть до

²¹³ Аль-Бухарі (2584); Муслім (1504); Ібн Маджаг (2521).

миру і до захисту прав людини) і негативно вплинули на світове становище, сталися через неясності у формулюванні угод і цілей. Всевишній Аллах застеріг від цього і сказав:

Не перетворюйте своїх клятв на взаємні підступи, щоб не зіскочила ваша стопа після того, як вона твердо стояла, а то скуштуєте ви лиха за те, що збивали інших зі шляху Аллаха, чекає на вас кара велика! (Ан-Нахль, 94)

«Взаємні підступи» - це прихований обман, який буває в тій чи іншій речі і псує її.²¹⁴

Обов'язковість дотримання договорів

Коранічні аяті і пророчі хадіси Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) вказують на обов'язковість дотримання договорів. Всевишній Аллах говорить:

О ви, які увірували! Дотримуйтеся угод! (Аль-Маїда, 1)
А також говорить:

Виконуйте завіт Аллаха. (Аль-Анам, 152)
Також каже:

Виконуйте обіцянки, бо вас запитають про обіцяне! (Аль-Ісра, 34)

А також багато інших аятів, які вказують на це велике питання.

Що ж стосується хадісів Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), то Абд Аллах ібн Амр (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Справжнім лицеміром є той, кому притаманні чотири риси, а того, хто відрізняється однією з них, буде відзначено однією з рис лицемірства, поки він не позбудеться неї: хто зраджує, коли

²¹⁴ Тауфік Алі Вагбі: «Аль-Муагадат фі аль-Іслям», с. 100-101.

йому довіряють; бреше, коли розповідає про щось; чинить віроломно, коли укладає договір і переступає межі дозволеного, коли ворогує з кимось»²¹⁵. Передається від Анаса ібн Маліка (хай буде вдоволений ним Аллах), що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «У кожного, хто вчинив віроломно, буде прапор в Судний День»²¹⁶. Достовірно передається, що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Якщо хтось укладе договір з якимось народом, то хай не порушує його, поки не закінчиться його термін, або нехай оголосить про припинення дії договору так, щоб обидві сторони знали про це однаково»²¹⁷. Передається в збірнику «ас-Сунан» Абу Дауда, що Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) сказав: «Той, хто буде утискати *муагіда* або покладе на нього понад його можливостей, або візьме щось проти його волі, то я буду свідчити проти нього в Судний День»²¹⁸.

Більшість мусульманських правознавців – які вважають, що ведення збройної боротьби (*джихад*) може здійснюватися під проводом як справедливого, так і несправедливого правителя – стверджують, що не потрібно брати участь в *джихаді*, що його очолює правитель, який не дотримується своїх договорів. На протигагу до міжнародних законів сучасної цивілізації, іслам не вважає зміни обставин виправданням для припинення договору. Навіть якщо мусульмани, при певних обставинах, не можуть виконати свої обов'язки, то вони зобов'язані максимально подбати про інтереси другої сторони. Прикладом цього є відома історія, коли мусульманський полководець Абу Убейда ібн аль-Джаррах заволодів містом Хомс і взяв з його мешканців

²¹⁵ Аль-Бухарі (3007); Муслім (58).

²¹⁶ Аль-Бухарі (3015); Муслім (1735).

²¹⁷ Абу Дауд (2759); ат-Тірмізі (1580); Ахмад (19455); аль-Албані: достовірний хадіс.

²¹⁸ Абу Дауд (3052); Аль-Байгакі (18551); аль-Албані: достовірний хадіс.

подушний податок (*джизья*). Але після того, як він разом із армією був змушений відступити з Хомса, то повернув мешканцям взятую з них *джизью*. Він сказав: «Воістину, ми повертаємо вам ваше майно, тому що дізналися, що проти нас збирається армія. Раніше ви поставили нам умову, що ми будемо вас захищати. Ми не в силах цього зробити... Тому повертаємо вам те, що взяли із вас. Ми будемо дотримуватися умов, які раніше було обумовлено між нами і вами, якщо Аллах дасть нам перемогу над ними»²¹⁹.

В ісламській історії існує безліч схожих прикладів. Тому зміна обставин і громадських інтересів не вважається в ісламі виправданням для порушення договору. Також не є виправданням, якщо мусульмани вважають себе сильнішими, ніж друга сторона. У Корані згадується ясний текст, який підтверджує сказане. Всевишній говорить:

Тож виконуйте ваш завіт із Аллахом, коли ви уклали його. Не порушуйте клятв після того, як ви підтвердили їх, адже ви зробили Аллаха своїм Поручителем. Воістину, Аллах знає те, що ви робите! (Ан-Нахль, 91)

Слід врахувати те, що в аяті міститься особливий наказ мусульманам, аби вони дотримувалися договорів, укладених ще в доісламський період, коли не було принципу дотримання договорів²²⁰.

Це - законоположення ісламу щодо угод, які укладає ісламська держава з іншими державами задля збереження ісламу. Ми зобов'язані дотримуватися, оберігати і не порушувати їх. Крім випадку, коли їх порушить ворог. Якщо ж він не порушив договір і не надав допомогу ворогам

²¹⁹ Абу Юсуф: «Аль-Харадж», с. 18.

²²⁰ Саліх ібн Абд ар-Рахман аль-Хусейїн: «Аль-Алякат ад-дувалія: бейна мангадж аль-Іслям ва аль-мангадж аль-Хадара аль-Муасира», с. 15.

ісламу, то мусульмани зобов'язані бути вірними йому. Всевишній говорить:

Виняток — ті багатобожники, з якими ви маєте договір, і які ні в чому не порушували його й не підтримували нікого проти вас. Дотримуйтеся договору з ними протягом визначеного там строку. (Ат-Тауба, 4)

Шейх *Махмуд Шальтут* сказав: «Воістину, дотримання договорів – релігійний обов'язок, про який мусульманина питає Аллах. А невиконання договорів є віроломством і зрадою»²²¹.

У цьому іслам випередив усі інші народи, які постійно вносили свої поправки в питання дотримання міжнародних угод. Більш того, іслам відрізняється від них своєю справедливістю і великодушністю. Але найважливіше те, що це було втілено у життя, а не залишилося лише теорією. Доказом цьому є ті угоди, які укладали мусульмани, починаючи з часів Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха), праведних халіфів і тих, які пішли за ними.

Гарантії безпеки послів в ісламі

Ісламське законодавство зайняло чітку позицію в питанні надання гарантій безпеки послам. Шаріатські тексти і вчинки Пророка (мир йому і благословення Аллаха) вказують на заборону вбивства послів в будь-якій ситуації. Правознавці ісламського законодавства зобов'язують правителя мусульман забезпечити захист особистості посла і гарантувати йому свободу віросповідання і повну свободу дій²²².

²²¹ Махмуд Шальтут: «Аль-Іслям: Акида ва Шаріа», с. 458.

²²² Ібн Хазм: «Аль-Мухалля», (4/307).

Із надання гарантій безпеки особистості посла впливає заборона брати його у полон, а також видавати його іншій державі, якщо вона побажала його видачі - таке прохання потрібно відхилити, навіть якщо ісламській державі буде загрозовувати війна. Видача посла є віроломством щодо нього, адже він упевнений у своїй безпеці, перебуваючи на землі ісламу²²³.

Посол грає важливу роль в укладанні мирного договору або в запобіганні війни. Необхідно максимально полегшити йому всі дипломатичні шляхи і надати все необхідне. Не через його особистість, а задля того, аби він зміг виконати свою важливу місію, доручену йому. Посол, поки виконує своє завдання, висловлює думку того, хто його відправив. І той, до кого його відправили, повинен це враховувати.

Передає Абу Рафі: «Курайшити відправили мене до Пророка Мухаммада (мир йому і благословення Аллаха). Коли ж я його побачив, то іслам зайшов у моє серце. Я сказав: «О Посланець Аллаха! Клянуся Аллахом, я ніколи до них не повернуся» На що він (мир йому і благословення Аллаха) відповів: «Воістину, я не порушую договір і не утримую посла. Повернись до них. І якщо в твоєму серці буде те саме, що й зараз, то повертайся»²²⁴.

Аль-Гейсамі у своїй книзі «Муджамма аз-Заваїд ва Манба аль-Фаваїд» наводить ряд хадісів в розділі під назвою «Глава про заборону вбивства послів». Серед цих хадісів: те, що передав Абд Аллах ібн Масуд (хай буде вдоволений ним Аллах), коли був убитий Ібн ан-Наваха: «Коли два посланця Мусайлімі – Ібн ан-Наваха і Ібн Асаль - приїхали до Пророка (мир йому і благословення Аллаха), він запитав їх: «Чи засвідчите ви, що я - Посланець Аллаха?» Вони сказали: «Ми

²²³ Абд аль-Карим Зейдан: «Аш-Шаріа аль-Іслямія ва аль-Канун ад-Дувалій аль-Амм», с. 169.

²²⁴ Абу Дауд (2758); Ахмад (23908); Шуйейб аль-Арнаут: достовірний хадіс.

свідчимо, що Мусайліма - Посланець Аллаха». Тоді Пророк (мир йому і благословення Аллаха) вигукнув: «Увірував я в Аллаха і Посланця Його! Якби я вбивав посланців, то обов'язково вбив би вас обох!»²²⁵ Аль-Гейсамі сказав: «Після цього випадку було встановлено, що посланців не можна вбивати»²²⁶.

Тим самим ісламська цивілізація випередила західні суспільства більш ніж на 1400 років, встановивши загальнолюдські правила для послів. Ті суспільства не знали і не визнавали цього правила, аж до недавнього часу²²⁷.

²²⁵ Абу Дауд (2761); Ахмад (3708); Шуйейб аль-Арнаут: достовірний хадіс.

²²⁶ Аль-Гейсамі: «Муджамма аз-Заваїд ва Манба аль-Фаваїд», (5/378).

²²⁷ Сугейль Хусейн аль-Катляві: «Діплумасія ан-Набій Мухаммад: Діраса Мукарана бі-ль-Канун ад-Дувалій аль-Муасир», с. 182.

Війна в ісламі: її причини і цілі

Справжня мета битви в ісламі

Як про це йшлося раніше, мир є основою в ісламі. Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) був вихователем. Він (мир йому і благословення Аллаха) навчав і наставляв своїх сподвижників, кажучи: «Не шукайте зустрічі із ворогом і прохайте у Аллаха, щоб все було гаразд»²²⁸.

Мусульманин, через своє етичне виховання, яке він отримав зі Священного Корану і Сунни Пророка (мир йому і благословення Аллаха), не любить вбивство і пролиття крові. Тому він першим не починає бій. Навпаки, мусульманин намагається будь-яким способом уникнути бою і пролиття крові. У священних аятах містяться вказівки, що підтверджують це. Можна боротися лише після того, як проти мусульман почали війну. В такому випадку обов'язково потрібно захищати своє життя і релігію. Якщо ж людина такого не зробить, то це буде боягузством і слабкістю. Всевишній Аллах говорить:

Дозволено вести боротьбу тим, із ким учинили несправедливо. Воістину, Аллах спроможний допомогти їм! Їх було несправедливо вигнано з їхніх жител тільки за те, що вони говорили: «Господь наш — Аллах!» (Аль-Хадж, 39-40)

Причина битви ясно вказана в аяті - тому що з мусульманами вчинили несправедливо і виганяли їх без права із будинків.

Всевишній говорить:

І боріться на шляху Аллаха проти тих, хто бореться проти вас. Але не виявляйте ворожості при цьому, бо ж, воістину, Аллах не любить тих, хто виявляє ворожість! (Аль-Бакара, 190)

²²⁸ Аль-Бухарі (2804); Муслім (1742).

Аль-Куртубі сказав: «Це перший аят, який був зісланий щодо битви. Серед вчених немає розбіжностей в тому, що до переселення (*гіджра*) Пророка (мир йому і благословення Аллаха) в Мекку бій було заборонено, тому що Аллах сказав:

Відштовхни зло тим, що краще. Ми знаємо про те, що вони приписують Нам! (Аль-Мумінун, 96).

А також:

Але ти вибач їх і прости (Аль-Маїда, 13)

Нічого подібного не було зіслано в Мецці. Було дозволено боротися тільки тоді, коли він (мир йому і благословення Аллаха) переселився до Медіни»²²⁹.

Слід звернути увагу на те, що наказ боротися був зісланий тільки для битви з тими, хто почав війну, а не з тими, від кого мусульмани перебували у безпеці. Ця позиція була категорично підтверджена наступними словами Аллаха «але не виявляйте ворожості при цьому», а після цього було попередження «бо ж, воістину, Аллах не любить тих, хто виявляє ворожість». Тому Аллах не любить злочину навіть проти немусульман. Це суттєво послаблює передумови початку війни і зміцнює загальнолюдське милосердя.

Всевишній Аллах говорить:

Боріться з багатобожниками всі разом — так само, як разом ведуть боротьбу з вами вони. (Ат-Тауба, 36)

В даному аяті бій обмежено. Нам потрібно об'єднуватися проти них на стільки, на скільки вони борються і об'єднуються проти нас²³⁰. Причина битви з усіма язичниками полягає в тому, що вони всі разом борються проти мусульман. Виходячи з цього, мусульманину можна боротися тільки проти того, хто бореться з ним, маючи на це

²²⁹ Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (1/718).

²³⁰ Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (4/474).

ясні докази. Наприклад, пограбування, розбій або відбирання прав мусульман; або утиск, який спрямований проти когось, а мусульмани хочуть усунути цей утиск; або перешкоджання мусульманам поширювати їх релігію і доносити її до інших.

У схожому яті Всевишній Аллах говорить:

Невже ви не станете до боротьби з людьми, які порушили свої клятви й мали намір вигнати Посланця? Вони почали перші! Невже ви боїтесь їх? Аллах має більше права на те, щоб Його боятися, якщо ви віруєте! (Ат-Тауба, 13)

Під тими, «які порушили свої клятви» маються на увазі невіруючі Мекки. Деякі з них стали причиною того, що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) був змушений полишити Мекку. Також існує думка, що причина вихід Пророка (мир йому і благословення Аллаха) з Медіни була через них, адже вони порушили дані ними клятви. Передається від Хасана, що «Вони почали» бій «перші», тобто порушили договір і допомогли племені Бакр проти Хаза. Також існує думка, що вони почали бій в день битви біля Бадра, тому що Пророк (мир йому і благословення Аллаха) вийшов за караваном. Коли язичники відібрали караван, то могли піти геть, але відмовилися зробити це. Вони вважали за краще відправитися до Бадру і розпивати там спиртне. Також існує думка, що вигнання Пророка (мир йому і благословення Аллаха) - це заборона йому здійснювати хадж, умру і таваф - це означає, що «вони почали перші»²³¹. Підводячи підсумок, можна сказати, що не важливо, коли розпочався бій: причина полягає в тому, що вороги почали бій проти мусульман.

Такими є причини, які підштовхують мусульман до війни. Положення мусульман під час праведних халіфів - після смерті Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха)

²³¹ Аль-Куртубі: «Аль-Джамі фі Ахкам аль-Куран», (4/434).

- підтверджує сказане. Мусульмани не вбивали всіх язичників, які зустрічалися на шляху їх визвольних походів. Навпаки, вони боролися тільки з тими, хто боровся проти них: наприклад, з регулярною армією країни, до якої входили.

Як ми бачимо, схожі причини і приводи не може оскаржити справедливий та неупереджений спостерігач. Це стосується питання припинення ворожнечі та захисту свого життя, сім'ї, землі і релігії. Також до цього входять гарантії безпеки релігії і віровчення мусульман, яких невіруючі намагалися відвернути від їх релігії. Також до цього входить захист доведення заклику до всіх людей. І, в останню чергу, в таких діях полягає покарання сторони, яка розриває свій договір²³². Хто в світі оскаржить такі причини і приводи?

²³² Анвар аль-Джунді: «Бі ма за інтасара аль-Муслімун?», С. 57-63.

Етика ведення війни в ісламі

Тільки ісламу властива етика ведення війни

Воістину, добрий характер, м'якість, милосердя щодо слабкого, поблажливість щодо сусіда і родича виявляють всі народи, як під час миру, так і під час війни. Але добре ставлення під час війни, м'якість щодо ворога, милосердя щодо жінок, дітей і людей похилого віку, поблажливість щодо переможених можуть виявляти не всі народи і не всі командири. Споглядання крові породжує кров, ворожнеча розпалює вогонь ненависті і злоби. Захоплення перемогою п'янить переможців, кидаючи їх у найогидніші форми реваншу і помсти. Такою є історія як стародавніх, так і сучасних держав. Більш того, такою є історія людства з моменту пролиття Каїном крові свого брата Авеля:

І повідай їм розповідь істинну про синів Адама, коли вони обидва принесли жертву, та було прийнято в одного, але не було прийнято в іншого, який потім сказав: «Я вб'ю тебе!» Відповів другий: «Воістину, Аллах приймає жертви лише від богобоязливих! (Аль-Маїда, 27)

Вінець історії вписує у вічність імена полководців нашої цивілізації, військових і цивільних, переможців і правителів, якщо вони, на тлі представників інших могутніх цивілізацій, виявили людяність, милосердя і справедливість в хвилини найжорстокіших битв. Це відбувалося в найпохмуріші часи, коли поширилися помста і пролиття крові. Клянуса, якби історія правдиво не розказала про це незрівнянне диво в історії військової етики, то, без сумніву, я б сказав, що це лише вигадка або казка, яка ніколи не існувала на землі!²³³

Мир є основним положенням в ісламі. Але якщо через певні обставини, які ми згадали раніше, в ісламі дозволено вести війну, то вона не залишена просто так, без обмежень і

²³³ Мустафа ас-Сібаї: «Мін Раваї Хадаратіна», 73.

законів. Навпаки, іслам встановив певні правила, які регулюють різні положення війни. Таким чином війна обмежена етикою, а не пристрастями. Війна ведеться проти гнобителів і злочинців, а не проти невинних і беззахисних людей.

Найважливіші етичні норми ведення війни

1. Не вбивати жінок, дітей і людей похилого віку

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) заповів командирам виявляти богобоязливість і пам'ятати про те, що Аллах за ними спостерігає. Все це для того, аби вони дотримувалися етики ведення війни. Він (мир йому і благословення Аллаха) заборонив вбивати дітей. Передається, що Бурейда (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Призначаючи командувача армією або командира загону, Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) наказував йому боятися Аллаха і добре поводитися з мусульманами, які перебувають під його підпорядкуванням. Одним з того, що він (мир йому і благословення Аллаха) говорив йому: «...Не вбивайте дітей...»²³⁴ У іншій версії цього хадіса у Абу Дауда йдеться: «Не вбивайте старого, немічного, немовля, малу дитину і жінку»²³⁵.

2. Не вбивати ченців

Коли Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) відправляв армію в похід, то говорив: «Не вбивайте людей, які сидять в келіях». Пророк (мир йому і благословення Аллаха) наставляв свою армію, яка виходила до Мута: «Виступайте в похід з ім'ям Аллаха і боріться проти тих, хто не вірує в Аллаха. Виступайте в похід, але не беріть трофеїв

²³⁴ Муслім (1731).

²³⁵ Абу Дауд (2614); Аль-Байгакі (17932)

доти, поки вони не будуть справедливо розділені між усіма, не порушуйте договорів, не робіть наруги над тілами вбитих і не вбивайте дітей, жінок і старих, а також усамітнених у келіях»²³⁶.

3. Не порушувати договорів

Пророк (мир йому і благословення Аллаха), відправляючи загін у військовий похід, заповів їм: «Не порушуйте договорів»²³⁷. Це повчання не стосується ставлення мусульман до їх братів по вірі, а стосується ворогів, які хитрять, збирають сили і виходять на війну проти них! Це питання для Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) досягло такої важливості, що він (мир йому і благословення Аллаха) оголосив про те, що не причетний до тих, хто поступає віроломно. Навіть якщо вони – мусульмани, а той, до кого поставились віроломно – невірний. Пророк (мир йому і благословення Аллаха): «Я буду непричетний до того, хто дасть людині гарантію безпеки, а потім вб'є її, навіть якщо вбитий буде невірним»²³⁸.

Цінність вірності міцно зміцнилася в душах сподвижників. Під час правління Умара ібн аль-Хаттаба (хай буде вдоволений ним Аллах) йому повідомили, що один з воїнів сказав воїну-персу: «Не бійся», а потім вбив його. Після цього Умар (хай буде вдоволений ним Аллах) написав командирі армії: «Воістину, мені повідомили, що якісь люди з вас покликали невірноюго. Коли ж він піднявся до них на гору, вони сказали йому: «Не бійся», а потім убили його.

²³⁶ Муслім (1731); Абу Дауд (2613); ат-Тірмізі (1408); Аль-Байгакі (17935).

²³⁷ Муслім (1731); Абу Дауд (2613); ат-Тірмізі (1408); Ібн Маджаг (2857).

²³⁸ Аль-Бухарі в «Ат-Таріх аль-Кябір» (3/322); Ібн Хіббан (5982); аль-Баззар (2308); ат-Табарані (64).

Клянуся Тим, в Чийй Рущі моя душа, якщо до мене дійде подібне, то я відрублю такій людині голову»²³⁹.

4. Не поширювати нечестя на землі

Війни, які вели мусульмани, не велися заради знищення, як сучасні війни, в яких б'ються немусульмани і намагаються згубити всі прояви життя свого супротивника. Навпаки, мусульмани докладали всіх зусиль для того, щоб всюди зберегти життя. Навіть якщо це була земля їх ворогів. *Абу Бакр ас-Сиддік* (хай буде вдоволений ним Аллах) давав пораду своїй армії, ака збиралася до Шаму. Ось частина того, що він їм заповів: «Не поширюйте нечестя на землі» - ці слова дивним чином охоплюють збереження всього хорошого. Також він (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Не губить пальми і в жодному разі не спалюйте їх, не вбивайте домашню худобу і не викорчовуйте плодоносні дерева, не руйнуйте церкви і синагоги»²⁴⁰.

Такі деталі пояснюють мету настанови: не поширювати нечестя на землі. Аби командир армії не подумав, що ворожнеча до когось дозволяє йому здійснювати заборонене. Іслам відкидає будь-які прояви беззаконня.

5. Витрачати на бранців

Мусульманин отримує нагороду за витрачання на бранця і за надання йому допомоги. Адже бранець перебуває у скрутному становищі: відірваний від своєї сім'ї і народу, а також сильно потребує допомоги. Священний Коран згадав прояв благодіяння до бранця поряд з проявом благодіяння до сирот і бідняків. Всевишній Аллах, описуючи віруючих, каже:

²³⁹ Малік (967); Аль-Байгакі: «Маріфа ас-Сунан ва аль-Асар», (5652).

²⁴⁰ Аль-Байгакі (17904); ат-Тахаві (3/144); Ібн Асакір: «Таріх Дімашк», (2/75).

Вони дають їжу нужденному, сироті та полоненому, хоча самі хочуть її. (Аль-Інсан, 8)

6. Не спотворювати трупи ворогів

Посланець Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) заборонив спотворювати трупи ворогів. Передається від Абд Аллаха ібн Зейда (хай буде вдоволений ним Аллах), що він сказав: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) заборонив грабувати і спотворювати трупи»²⁴¹. Імран ібн аль-Хусейїн (хай буде вдоволений ним Аллах) сказав: «Пророк (мир йому і благословення Аллаха) спонукав нас роздавати милостиню і забороняв спотворювати трупи ворогів»²⁴². Навіть не дивлячись на те, що сталося в битві біля Ухуда, коли язичники понівечили тіло дядька Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) *Хамзи* (хай буде вдоволений ним Аллах), це не змінило принципу, який забороняє таке як відповідь на цю дію. Навпаки, мусульмани були попереджені про те, що не допустимо спотворювати трупи вбитих ворогів: «Воістину, найсильніше в Судний День буде покарана людина, яка вбила пророка, ватажок омани і той, хто спотворює трупи ворогів»²⁴³. В історії Посланця Аллаха (мир йому і благословення Аллаха) немає жодного випадку, коли можна було б сказати, що мусульмани спотворили труп їх ворога.

Такоє є етика ведення війни у мусульман, яка не позбавляє їх гідності в суперечці, справедливості у взаєминах і людяності в битві.

²⁴¹ Аль-Бухарі (2342); ат-Таялусі (1070); Аль-Байгакі (14452).

²⁴² Абу Дауд (2667); Ахмад (20010); Ібн Хіббан (6516); Абд ар-Раззак (15819); аль-Албані: достовірний хадіс.

²⁴³ Ахмад (3867); аль-Баззар (10497); аль-Албані: достовірний хадіс.

М

1	Важливість моральності і цінностей в ісламській цивілізації	
2	Права людини в ісламській цивілізації	
3	Права жінки в ісламській цивілізації	
4	Права слуг і робітників в ісламській цивілізації	
5	Права хворих і людей з обмеженими можливостями	
6	Права релігійних меншин в ісламській цивілізації	
7	Права тварин в ісламській цивілізації	
8	Права навколишнього середовища в ісламській цивілізації	
9	Свобода віросповідання в ісламі	
10	Свобода думки в ісламській цивілізації	
11	Свобода вираження поглядів в ісламській цивілізації	
12	Свобода душі і звільнення рабів в ісламі	
13	Свобода власності в ісламі	

IslamHouse.com

الإسلام بلغات العالم

Islam in the languages of the world

